موناجات

هەژار

ئیلاهی تۆ بەزاتی زولجەلالت
خودا تۆ بەو سیفاتی بێ میسالت
بە هەققی ئەوکەسەی فەرمووتە « لەولاک
نەبوو مەتڵەب کە بیکەم خەلقی ئەفلاک»
حەبیبە و مەحرەمی سیرڕی نیهانت
موحەممەد خاتەمی پێغەمبەرانت
رەسوول ئەستێرەن و ئەو ئافتابە
لە عوقبا بۆ شفاعەت ئەو حیسابە
کە بێتە بەخشش ئەو دەریای جوودە
پڕیشکێکی بەسە هەرچی وجوودە
هەموو ئاحادی ئەوسافت کروورە
سەهووم کرد یارەسوڵ اڵلە ببوورە
بە زیللی وەسفی تۆ ناگا دەسی کەس
سەنای تۆ و نەعتی‌تۆ قوڕئان دەڵێ وبەس
بە فەیزی حەزرەتی بووبەکری سەددیق
کەئەفزەل پاش نەبی ئەوبوو بە تەحقیق
بەگشت ئیمانی ئوممەت نزم و بەرزی
کەفەی ئیمانی هەڵنابڕن لە عەرزی
کە دۆخی شیری بۆ کفرێ نەبا سەد
کەمی مابوو مسوڵمان ببنە موڕتەد
بەروشدی حەزرەتی مەحبووبی وەهاب
خەلیفەی سانی یەعنی ئیبنی خەتتاب
خەلافەت بوو بە تەشریفی عومەر نەو
عەبایەک بوو عەداڵەت هاتە بەر ئەو
لەسەر باش گەر نەبوو ئەحکامی جاری
نیدایی ئەلجەبەل چۆن گەییە ساری ؟
دەفەرموێ ئەو کەسەی خەیرولبەشەر بوو
لەدووی من گەر نەبی بووبا عومەر بوو
بە ئازەرم و حەیای عوسمانی عەففان
تنۆکێکە لەوی سەد بەحری عەممان

بە سەعی وهیممەتی قوڕئانی کۆ کرد
رێگایی دینی تەخت وبێ کلۆ کرد
لە روح بورد نەک لەقوڕئان بەسیەتەشریف
فَسَیَکْفِیکَهُمْ بۆی بوو بە تەعریف
بە هەققی دەرکی شاری عیلم و جەوهەر
عەلی موشکیل گوشایی دەرکی خەیبەر
نەبی فەرمووی کەسی مەولای ئەمن بم
هومێدی بۆ تکای ئەولای ئەمن بم
دەبێ حوببی عەلی جێکا لە دڵدا
لەسەر دڵ دەرکی بوغزی ئەو قفڵ دا
بە هەققی ئال وبەیتی پاک وخاوێن
کە ئالوودە نەیان بوو چاک و داوێن
بکە روحمی بە من بەس رووسیاهم
بدە دەورەی سیاهی هەر گوناهم
بە فریادم بگە مەغشووشە حاڵم
بەخۆڕایی سەرف بوو ماه و ساڵم
نەشێوی تاعەتێکم بۆ بڕاوە
نە تۆوی چاکەیێکم بۆ چناوە
نیە خۆشی هومێدێکم بە شینی
نیە رووشم کە بچمە خووشەچینی
لە بەردم داوە شیشەی نام و نەنگم
لە خەرمانی عەمەل هەر بابە چەنگم
تەواوی عومری خۆم سەرفی هەوا کرد
هەتا خۆم بابە چەنگ وبێ نەوا کرد
لە ناکاو هەربینا وەختی سەفەر هات
ئەوەی لێی غافڵم گورجم بەسەر هات
عبوورم چۆن ئەبێ من لەو سنوورە
کە تێشووی لازمە ئەو رێگە دوورە
نیە تێشووم لە رێگا یا مزڵگا
مەگەر لا تَقْنَطوا مِنْ رَحْمَةِ اللّه
گەدایەکم لە دەرکی کیبریاییت
ئەمن موفلیس ئەتۆش خۆت وخودابیت
بە مستە خۆڵەمێشێکم جەهەننەم
نە تۆزی زیاد، نەیەک زەررە دەبێ کەم
کە بێ ئەنوا لە دەشتی مەحشەرا بم
لە عەفوت دا توفەیلی ئەولیابم
بکە روحمی بەمن زومرەی روحمبەر
لە دەرکی تۆ بەدەر نیمە پەنادەر
ئیتر من هەر بەمە ئومێدەوارم
کە تۆ نێوت کەریمە و من «هەژارم»

نێوەرۆک

سەروتار..............دەستەی نووسەران.........٣
نوورالاسلام...........ئەحمەدحەواری نەسەب(سنە).....٧
شیعروئەدەبی کوردی...محەممەدئیلخانی زادە (بۆکان)...١٠
عیلاجی حەوتوویی......سروە.....................١٤
شێخ رئووف زیایی.....عومەرفارووقی(سەقز)..........١٦
بەیتا کەوا.........فۆلکلۆر........................١٨
مەستوورەی ئەردەلان...عومەرفارووقی(سەقز)..........٢٠
گوزارش.............سروە.........................٢٣
ماد...............قازی ئەحمەد (ورمێ)...........٢٦
شایەدی کەو..........رئووف تەوەکولی(تاران)......٣٠
تاق وەستان...........ئەحمەدشەریفی(کرماشان).....٣٢
چەلتووک............حەمیدرەشیدی زەرزا (شنۆ)....٣٥
سەعاتی من...........ئازادەفەرزانە (سنە)........٣٨
هونەرمەندان..........سروە.......................٤٢
تەرشداری...........پەرویزجیهانی(شیمال).........٤٥
تابلۆی ژمارە٤.......جەلال قادر (شیراز).........٤٨
هاواری دێو...........جەمیل کەریمی(سەقز)........٥٤
بەرەوزمانی یەکگرتوو...............................٥٦
چیرۆک بۆمندالان......موختارشێخ حەسەنی(سنە).....٦٤
نازانم..............مارف ئاغایی(شنۆ)...........٦٨
جەدوەل............موهەندیس فارووق کەیخوسرەوی...٧١
فەرهەنگۆک.......................................٧٤

وێنەی
رووبەرگ
شوێنەواری مێژوویی
تاق بوستان

وێنەی
پشت بەرگ
کۆلی تاق بوستان

بەناوی خوا

سەروتار

هاوڕێی سلاو لەخوێنەرانی بەڕێز :

لە ژمارەی پێشوودا باسی ئەوەمان کرد کە"هەر چەشنە تێکۆشانێک بۆ سەرکەوتن پێداویستی بە بناغە و پایەی بەهێز و هاندەر هەیە. تا ورەی بەرزی خۆراگری وئازایەتی و خۆبەخت کردن لە تاکە تاکەی نەتەوەدا بخولقێنێ."
هەروەها لەوتاری پێشوودا نەخشی دژایەتی زاتی و کارامەیی مەسەلەی نەتەوا ـ یەتی مان بەرامبەر بە ملهوڕی وزۆرداری جیهانی هێنا بەرباس ولێکۆلێنەوە. ئێستا لەو ژمارەدا لەسەر باس وبابەتێکی بنەڕەتی دیکە دەدوێین .

بیروباوەڕ و بایەخە ئایینی یەکان

بێگومان بە درێژایی مێژوو هەرگیز هیچ هانەیەک لە پێک هێنان وهەلسوڕاندنی ئاڵ و گۆڕی سیاسی و کۆمەلایەتیدا لە بیروباوەڕی ئایینی بەهێزتر نەبووە.

هدیه
مرکز نشر فرهنگ و ادبیات کردی
انتشارات صلاح الدین ایوبی

ئایین زیاتر له هەموو شتێک دەتوانێ ببێتە هۆی ئاڵ وگۆڕ یا راگرتن و پەرەگرتنی نیزامی کۆمەڵایەتی. هەر ئەوەش بۆتە هۆ کە حوکماتی ریاکار و درۆزن بۆ پاراستنی خۆیان لە لیباسی ئایین کەلک وەرگرن. ئەو رژیمە درۆزن ونارەوایانە خەڵکیان بە بۆچوونی بەرواڵەت ئایینی و دەکار هێنانی دەغەڵکارانەی ئەحکامی کۆمەڵایەتی ئائین فریو دەدا و خۆیان بە جل وبەرگی لایەنگری لەئائین و دین دەرازاندەوە. بەو شێوەیە پێشگریان لە جووڵانەوە و هەستانی وێکڕایی خەڵک دەکرد. لەم راستایەدا "تاغووتەکان وفیرعەونەکانی زەمانە تێدەکۆشان کەئایین لە نێوەرۆک بەتاڵ کەن و رواڵەتی راستین وشۆڕشگێڕانەی پێوە نەهێڵن وخۆیان لە تەوژمی شۆڕشگێڕانەی بپارێزن و بە لایەکی دیکەش دا هەر بە هۆی ئایین سواری ملی خەڵک بن وفریویان بدەن."

ئەو باسە دوورو درێژە و چی دیکەی لەسەرنارۆین وتەنیا ئەوەندە دەڵێین کە هەموو حکوومەتێک (بە تایبەتی پاش سەدری ئیسلام) لە وڵاتە ئیسلامییەکاندا کەلکیان لەم سیاسەتە وەرگرتووە..

مەکتەبێک کەبتوانێ لە سەرەتاوە ئینسان دژی خۆی راست کاتەوە دەتوانێ لە تاکە تاکەی کۆمەڵ سەربازی وا دروست بکا کە کاخی ستەم وێران بکا و ریشەی زوڵم هەڵکەنی وبۆ بەرەنگاری هەرهێزێک هەرچەندیش گەورە بێ لە جیهاندا بێتە مەیدان و سەرکەوێ...

ئەمرۆ بایەخە* بەرزەکانی ئایین زیندوو بوونەوە و جل وبەرگی کۆنەپەرستی و خوڕافاتیان لەبەر خۆ داڕنیوە. شەریعەتی پاک و گیانبەخشی محەممەدی (د.خ) کە زۆر لەمێژ ساڵ بوو بەرەو فەرامۆشی دەرۆیشت ئەورۆ دەیەوێ کاروبار بەدەستەوە بگرێ.

"لاچوونی تۆز و غوباری فەرامۆشی لەسەر چیهرەی قورئان وهاتنەوەگۆڕی بایەخەکانی لە کۆمەڵگادا بۆتە هۆی هەستان وخرۆشانی شەپۆلی "ئیسلام ویستی" لەمەڵبەندی هەنجیر و زەیتوون (تین و زەیتوون) و وڵاتە موسوڵمانەکانی دیکەدا و دووبارە هێز و شەوکەتی دەوڵەتی ئیسلام خەریکە سەرهەڵداتەوە"

مەکتەبی دژ بە بوتی ئیسلام کە بۆ سەقامگیر کردنی فەرمانی ئیلاهی لە لایەن خاتەمی پێغەمبەرانەوە پێشکەش بەکۆمەڵگای ئینسانی کراوە لە ناخی دەروونی خۆیدا لەگەڵ هەموو رژیم و دەسەڵاتدارییەکی غەیرە ئیلاهی دژایەتی هەیە و بەگژی دادەچێ. باوەڕ و بڕوای خەڵک بەو ئایینە پیرۆزە دەبێتە سێلاوێکی بەهێز وتەوژم. کە تۆماری ژیانی پیس وچەپەڵی زۆرداران وفریودەران وئەو کەسانەی لە خەڵک بوونە مۆتە و رموزن* دەپێچێتەوە و بەرەی ئادەمیزاد رزگار دەکا. ئەم تۆفانە لەپێشدا دەبێتە هۆی ئاڵ وگۆڕی قووڵ وهەراو لەدەروونی لایەنگرانی خۆیدا. دەبێتە هۆی بێداری و خۆ خاوێن کردنەوە وتووڕهەڵدانی نەفسی چەپەڵ وئامادە بوون بۆ خەبات و خۆ بەخت کردن لەرێگەی حەق و عەدالەتدا. ئادەمیزادێک کە گەیوەتە ئەو پلەیە بەرەودوژمن، بەرەوپێش بەرەو سەرکەوتن دەڕوا.. ناخەجڵێ، ناترسێ و ناپرینگێتەوە. مردن بۆئەو ژیانە. فریشتەی رەحمەت دەگرێتە ئامێز ولە ماڵی هەتا هەتاییدا بۆی دادەنیشێ وپاڵ دەداتەوە. "مەکتەبێک کە بتوانێ

له سەرەتاوە ئینسان له دژی خۆی راست کاتەوە، دەتوانێ له تاکه تاکەی کۆمەڵ سەربازی وا دروست بکا که کاخی ستەم وێران بکا و ریشەی زوڵم هەڵکەنێ وبۆبەرەنگاری هەر هێزێک (هەرچەندیش گەورە بێ) له جیهاندا بێته مەیدان وسەرکەوێ...."

بەڵێ باوەڕ بەمەکتەبی بەرزی ئیسلام ودەکارهێنانی بایەخەکانی سەعادەت هێنی دەتوانێ گەورەترین هێزی دژی زۆردارانی جیهانی له شەڕێکی خەست وتەواوعەیاردا پێک بێنێ. ئەو شەڕە هەمیشه بووە وتا کۆتایی پێ هێنانی دەسەڵاتداری ستەمکار له گۆڕەپانی جیهاندا هەر دەمێنێ.

"سەرکەوتووبن"

بسم الله الرحمن الرحیم

سرمقاله

با سلام به خوانندگان محترم

در شماره پیش ضمن طرح این مطلب که " هر جنگ ومجاهده پیروزی نیازمند مبنایی قوی،استوار وانگیزه ساز است تاروح مجاهدت وپایداری وسلحشوری وشهادت طلبی را در آحاد ملت " بدمد نقش تعیین کننده دو عنصر مهم تزاحم ذاتی و ارزشهای قومی و ملی را در مقابلهٔ فراگیر وجدّی با استکبار برشمردیم.اکنون درباره نقش مبنایی دیگری به بحث مینشینیم .

اعتقادات وارزشهای مکتبی

بی شک در طول قرون واعصار، هرگز انگیزه‌ای قویتر ازاعتقادات مذهبی در شکل گیری تحولات سیاسی اجتماعی و....وجود نداشته است . عمق اثر و نفوذ مبانی عقیدتی و تعیین کننده .بودن آن در تغییر و یا تثبیت شرایط، موجب میگشت تا همواره‌حاکمیتهای نامشروع نیز برای حفظ موقعیتهای خود از پوشش مذاهب تحریف‌شده بهره جویند. بدین صورت که با استناد به‌تحلیلهای ناصحیح و درعین حال فریبنده و ظاهرالصلاح ازاحکام اجتماعی مذاهب ،حکومتهای خود را موجه نشان داده وبا خلع سلاح مذهب وارزشهای دینی از مخالفین ،امکان برپایی نهضتها وقیامهای فراگیرو عمومی را منتفی میساختند. دراین راستا "**تمام تلاش طواغیت و فرعونها این بود که با مسخ چهره حقیقی وانقلابی مذاهب نه تنها از تهدیداتش دراما ن بمانند بلکه از آن به‌عنوان وسیله‌ای موثر در سواری خوردن از مردم استفاده وافر ببرند**".

بحث در این باره به درازا کشیده واز حوصله مطلب خارج است . دراین رابطه به‌این جمله اکتفا میشود که‌یک تحقیق مختصر از تاریخ نشان میدهد که تمامی حکومتها (بویژه حکومتهای پس از اسلام در سرزمینهای اسلامی) بگونه‌ای ازاین شیوه بهره جسته‌اند.

ارزشهای والای دینی، امروز دوباره احیا شده و لباس خرافه و اوهام از تنش خارج میشود. شریعت پاک و حیاتبخش محمدی(ص) که در طول سالها وقرنها در عرصه اجتماعی به فراموشی سپرده وجز آداب و سنن فردی وشخصی چیزی از آن مطرح نمیشد، امروز دوباره مدعی حکومت و قدرت شده است .

"**زدودن غبار فراموشی از چهره تابناک قرآن و طرح دوباره ارزشهای اصیل آن دربین مردم، موجب گردید تا در طول دهه اخیر موج اسلام خواهی و اسلامگرایی سرزمین تین و زیتون وبلاد دیگر اسلام را**

فراگرفته وقدرت و شوکت و هیبت و دولت اسلام دوباره ظهور کند."

مکتب اجتماعی وحکومتی اسلام که اصولا" برای استقرار نظام الهی و حاکمیت احکام خدا ونفی معبودها والهه‌های جعلی و بتهای جهل وخرافه ومظاهر شرک ونفاق ،ازسوی حضرت حق وتوسط مشعلدار اول و آخر، بزرگ مرد همه اعصار وقرون وعصاره خلقت و آفرینش ،حضرت ختمی مرتبت پیامبر عظیم‌الشان اسلام (ص) به جامعه بشری هدیه گشت، بنا به‌ماهیت وجودیش با همه حکومتهای غیر الهی در ستیز است . اعتقاد به این مکتب و پایبندی و پیروی از ارزشهای بیدارگر و هشیارکننده‌اش هرچند که قلب هر انسان آزاده و شریفی را چون نسیمی ملایم‌ولطیف مینوازد، لکن چون این نسیمها بهم برسند طوفانی بپا کنندکه تا مرگ محتوم همه بت پرستان وشیطان صفتان زورگو وستمکار و تادرهم پیچیده‌شدن تومار حیات ننگین جباران و عوامل ارعاب جوامع انسانی ومردم فریبشان ،فرونخواهد نشست. این طوفان در ابتدا درون پیروانش را چنان دگرگون میسازد که علیه نفس اماره خویش بشورندو بر میل حیوانی خویش بتازند. از خواب غفلت برخیزند و اسماعیلهای وابستگی را در پیشگاه خدایشان ذبح کنند وآنگاه با قلوبی پاک و باصفا و سیرت وضمیری منور وبی ریا همانندم که سر بر خاک سایند و در نزد رب ذوالجلالشان به‌خشوع و خضوع ،تضرع وانابه کنند با شمشیری شکسته، فرشهای ذربافت کاخهای ستم را از هم بدرند و چون آنانکه جمجمه‌هایشان را به‌امانت به خدا سپرده‌ودندانهایشان را محکم برهم میسایند، از هر سوی بر دشمن بتازند، بکشند و کشته شوند ودر هرصورت فرشته رحمت و حور نعمت را در آغوش گیرند و برای ابد و جاودان در منزل جلال و کمال ماوی گزینند .

چنین مکتبی که بتواند در گام اول هر انسانی را علیه خودش بشوراند و چون تطهیرش کرد از وی سربازی شجاع و جسور و دلاوری بی همانند و مثال سازد تا بساط جور را برچیده و بنیان ستم را از ریشه برکنده و بر ظالمین خصم وبر مظلومین پشتیبان باشد، میتواند (وصد البته میتواند) برای جنگ با هر قدرتی (هرچند بزرگ) در جهان قد برافرازد و فریاد اَلرَّجُل وندای "هَل مِنْ مُبارِز سر دهد....."

چنین مکتبی که بتواند درگام اول هر انسانی را علیه خودش بشوراند وچون تطهیرش کرد از وی ، سربازی شجاع وجسور ودلاوری بی مانندومثال سازد تا بساط جور رابرچیده وبنیان‌ستم را ازریشه برکنده‌و بر ظالمین خصم‌وبر مظلومین پشتیبان باشد،میتواند برای جنگ باهر قدرتی هرچند بزرگ درجهان قد برافرازد وفریاد اَلرَّجُل وندای هَل مِنْ مُبارِز سر دهد

آری اعتقاد به مکتب حیاتبخش اسلام وپایبندی و ایمان به‌ارزشهای والا و سعادت آفرینش میتواند به عنوان مهمترین عنصر و بزرگترین عامل موثر،مبنای یک جنگ تمام‌عیار با استکبار باشد. جنگی که در آن مدت ،مکان، سلاح و نفر نقشی اثباتی و یا سلبی ندارد. جنگی که همیشه بوده، هست و تا پایان روزگار حاکمیت ظلم و ستمکاران در پهندشت گیتی خواهد بود.

"خدا نگهدارتان"

ئەم وتارە ئەحمەدی حەواری نەسەب لەکتێبی نورالاسلامی مامۆستا مەلا کەریمی مودەریس وەدەری ناوە و بۆی ناردووین .

دەبێ ئیمان بەوە بێنین کە ناردنی پێغەمبەران لوتفێکە کە خوا دەرهەق بە بەندەگانی خۆی کردووە ووەک رەحمەتێکە بۆ کۆکردنەوەی بیری پڕۆئالۆز وگرشە دارکردنی ئەوان بیران بە نووری ئیمان و عیرفان ورێنوێنی یان بەزەو بیرورِای راست و کردەوە و خووخدەی بەرزە.

دیسان دەبێ ئیمان بەوەش بێنین کە ئینسان زۆر پێداویستی بە کەلک وەرگرتن لەم مەبەستە هەیە کە بۆخۆی بە چەند هۆی سەرەکی پێک هاتووە وەک :

دەلیلی نیزام : لە لایەکەوە ئەگەر ئینسان کەمێک بیر بکاتەوە بۆی دەردە- کەوێ کە پێویستی بە کۆمەڵ هەیە وبە تەنێ ناتوانێ بژی و شێوازی ژیانی مەدەنی یە وبێ نیزامی گشتی و زاکوونی جامع ومانع ناتوانێ درێژە بە ژیان بدا. دەبێ ئەم نیزامە لەبەرچاو بگیرێ و ئەم لەبەرچاو گرتنەش پێویستی بە ئەوینی ئەم ئینسانە کەوتووە کە لەبەر چاوی دەگرێ چون هەر ئینسانێک وەک شوانی ئاگا دەبێ ئاگای لەئینسانەکانی دیکە بێ . چۆن شوان لەبەرامبەر مەڕدا بەرپرسە وئەگەر بە ئەوینەوە کار نەکا ناتوانێ بیپارێزێ. جا لەبەرچاو گرتنی زاکوون و قانوونیش بۆ ئینسان مەیسەر نابێ مەگەر ئەوە ویستی ئینسان بێ و لە کردەوەی باش وپەسندی ئەو سەرچاوەی بگرێ و بەرهەمی لەبڕان نەهاتووی دونیای ئەم لایە.

ئەم ئاواتە بۆ مەیل وهەوای دونیا زۆر نالوێ وبەشی زۆری بۆ قیامەتە . ئەم ئاواتانە لە بەرهەمی رێنوێنی پێغەمبەرانی مەزنە. جا کەوابوو ئینسان پێویستی بە رەسالەت وپێ سپێراوی ئەوان هەیە.

ئەگەر کەسێک بڵێ بەرجی ئەم باسەی سەرو و ئەوین بەهیچ شتێکی دیکە پێک نایە ؟ لەبەر چی وادەڵێ ؟

جواب ئەوەیەکە ئەوینی ئینسانێک سەبارەت بە یەکی دیکە بەهۆی ئۆگری و دڵبەندی خزمایەتی یاخۆ شاگردومامۆستایی یا بەرژەوەندی ژیان وەک کشت و کاڵ و مامڵە وکار وتێکۆشانەوەیە وزۆر کەس

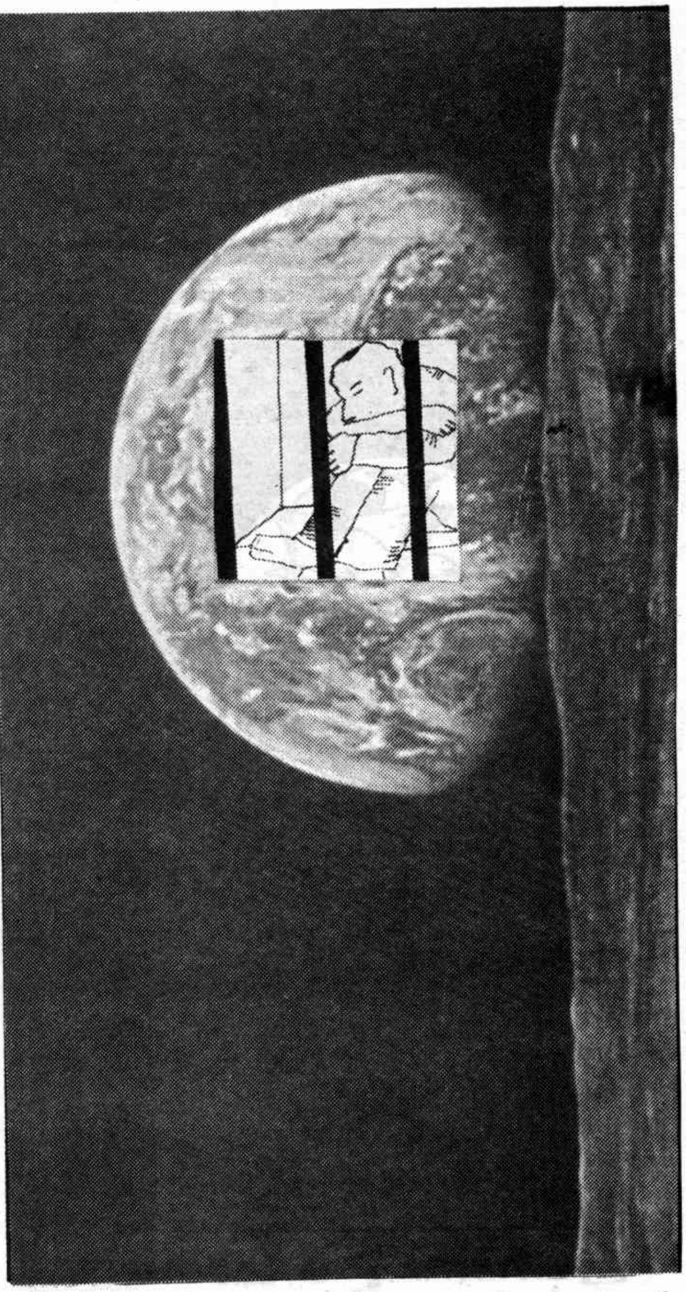

که لەم دڵبەندی یانەدا هاوبەشن بۆ هەرێمی یەکدی دەست درێژ ناکەن وەک رێبواری نامۆ ودووره وەتەن یا هەتیوی بێ یار وهانادەر یا بیوەژنی شوو مردو یا لاوێکی ناهومێدی نێوکۆمەڵ ویا نەخۆش و هەژاری موسڵمان لە وڵاتی دەرەوە و رێڕەوانی غەیرەدین وپەنا بردەکان .

بەڵام ئەوینێک که سەرچاوەکەی ئیسلام بێ ئەوینێکی جامعە بۆ گەیشتنی هەر ئینسانێک بە ئینسانی دیکە لەوکارانەدا که وێدەچێ بەپێی ئەسڵ وقاعیدە رێکیان بخا .

کەسێک دەپرسێ که بێ ئەوە پێویستی بەدین هەبێ لە زۆر وڵاتدا قانوون و نەزمی جیهانی دادەمەزرێ وئەم ئەوینەی باسمان کرد پەیدا دەبێ .

جا لە وڵامی ئەم پرسیارەدا دەڵێین هەروەک دەبینین ئەم دڵبەندی یە کورتە و زۆر ناخایەنێ و لە چوارچێوەی نیشتمانێکی دیاری کراو لانادا .کەچی ئەو ئەوینەی مەبەستی ئێمەیە دەربەستی زەمان و مەکان ونەتەوەیەکی تایبەتی نیە بەڵکوو ئەوینێکە خەڵک لەسەرچاوەی واحید وخودای واحید ونیزامی واحید پەیوەند دەکا وئەم پێ سپێراوی یەش بەرجی نیزامی پێغەمبەرەتی بەهیچ جۆر پێک نایە

بە کوردی ئەوینێک که بەرهەمی قازانجی کەموبەرچاوی ژیانی ئینسانە ناتوانێ وەها دەورێکی ببێ که هۆی خۆبەخت کردن وفیداکاری دڵبەندانەی بێجگە لە چەندکەسی دیاری کراو. بەڵام ئاواتی بەختەوەری بێ بڕانەوە و رەحمەتی خوا لە هەر نەفسێکدا جێ بکاتەوە هەموو شت دەگرێتەوە وئەم دنیایە وبایەخەکانی ئەو بە هەموو تایبەتی خۆیەوە بێ بایەخ دەکا .

هۆی شۆق و ترس

بەڵگەی پتەو وقایم سەلماندوویەتی که ئینسانی ژیر لەخۆڕا هیچ کارێک ناکا مەگەر لە ترسان یا بە هۆی دڵبەندی یەوە. یانی یا لەبەر تەماحە یا لەترسان که ئەمانە دوو پایەی شارستانەتی ئینسانن. واتە ئینسان چاکە وخراپەی بەم دوو مەبەستەیە. کەوابوو چاوی لە ماڵ و گیان و ئابڕووی خەڵک نیە. لە ترسی ئەوە که نەکا تۆڵەی لێ بکرێتەوە .

واش هەیە بۆبارەکەڵای گشتی یا گەیشتن بە ماڵ ومەقام وشتی وا کارێکی دژوار دەکا . کەوایە جگە لەم دوو هۆیە شتێکی دیکەش لێرەدا نادیارە یانی بۆ ئەوە بترسێ یا تەماحی نیعمەت وبەختەوەری هەبێ ئەم کارەی کردووە. هەروەک ژێر دەستان کاتێک خراپە لەبەر زەبروزەنگ تەرک بکەن و زۆرداریش ئەوان نەترسێنن دیسانیش بێ هانا و چەوساوە دوور لە چاوی خەڵک ئۆخژنیان نایەتێ و پەنا و هیوا وفریادرەسیان بەرجی خودا پێ شک نایە و هیوا وتەماح ودنەی خەڵک دەست دەکەن بەخزمەت بە هەتیو و بیوەژن و نەخۆشی غەریب ونامۆ (نەک خەڵکی ناو بەدەرەوە وناسراو) ودەستگرتنی لێقەوماوو بێ دەرەتان وکوفاری زیمی و ئەوانەی پێویستییان بە یارمەتی هەیە .

جا دڵبەندی وهۆگری یاهومێد وترس بەرهەم نادەن مەگەر هیوای لوتف و رەحمەتی خوای لەگەڵ بێ وترسی عەزاب و ئازاری سەختی ئەو. ئەم هومێدو ترسەش لە دڵی ئینساندا جێ ناگرێ مەگەر بە پێ سپێراوی و رەساڵەتی پێغەمبەران نەبێ کە لە لایەن خوای پاک و تاکەوە دەنێرێن .

هۆی شەڕەف

ئینسان نە تەنیا بێ گیانێکی بێ هەست وشعوور وحەیوانێکی تەوەزەل نیە کە تەنیا بەپێی هەستی غەریزە بژی بەڵکوو خولقاوێکە لە هەموان گەورەتر و دەتوانین بڵێین دنیا تەنیا لەبەرخاتری ئەو ساز کراوە و بۆ قازانج وبەرهەمی ئەوە. هۆی ئەم سەرەتییە عەقڵ وهۆشە، کە بنەمای هەموو چاکەیەکی ئینسانییە. ویژدانە کە رەحم وبەزەیی ودڵاوایی لە سەر ئەو دامەزراوە، عیلم و زانستە کە بەرەوفەزای کاکێشانی نادیاری دەفڕێنی و بەم هێزەوە لە گەنج وکانگای ژێر زەوی و گیاوگوڵی سەر زەوی کەلک وەردەگرێ.

ئەم هۆیانە دەبنە بنۆسی ژیان ودور بوونەوە لە ژینی حەیوانی ئینسان. جا بەرهەمی ئەدەبی وئەبەدی و حەسانەوە و ئێرووی لەبڕان نەهاتوو لەم دونیایەدا بۆ ئینسان پێک نایە مەگەر ئینسان نەجیب وخزمەتکار وفەرمانبەر بێ وقازانجی بۆ هەموو ئەندامانی کۆمەڵ بێ .

یا ئەگەر سزا وجەزایەک لەبەرامبەر ئازاردانی خەڵکدا بۆ ئەو نەبێ و بە تاشای دڵی بکوژێ وببڕێ وخوێن برێژێ و ماڵ وناموسی خەڵک تالان بکاوبێتە ملەو زەرووی کۆمەڵ ، ئەوە شتێکەعەقڵ بەهیچ جۆر نایسەلمێنێ .

پەس ئینسان پێویستی بە رەسالەتی بێ بڕانەوە وئەبەدی هەیە کەرەسالەتی ئیسلامە وچاکەوخراپە بۆ ئاقڵان ئاشکرا دەکا وجەزای خێروسزای شەڕیان بۆدیاری دەکا و ئەوە روون دەکاتەوە کەتۆسکاڵێک لەم دنیا پان وبەرینە لەخوا شێراوە نیە وئینسان پاش رابواردنی تەمەنی دونیا بە ئاخیرەتەوە دەلکێ و جەزای چاکەی خۆی وەردەگرێ. دەبێ لە کاری خۆماندا بینا و لە خووخدەدا هێژابین و کردەوەمان رێک وپێک وبەنەزم بێ .

أَفَمَنْ يَمْشِي مُكِبًّا عَلَىٰ وَجْهِهِ أَهْدَىٰ أَمَّنْ يَمْشِي سَوِيًّا عَلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ.

ئەرێ ئەگەر کەسێک بەراودم بەعەرزدا بخشێ یا خۆ بخوشێنێ هیدایەت بووە یا ئەوە کە رێگەی راستی هەڵبژاردووەوقیت وقایم پێیدا دەڕوا ؟

"درێژەی هەیە"

شێعر و ئەدەبی کوردی...

خوالیخوشبوو، محەمەد سلطانی زادە

شیعرگوتن لە کۆنەوە لەنێو کوردانداباو بووە. هێندێک زانا "گاتا"کان کە سروودی ئایینی زەردەشتن و لەنێو گەلە ئێرانی یەکاندا بەرە بە بەرە لەبەر کراون و گوتراونەوە، بەکوردی دەزانن. چونکە واژەی "گاتا" لەگەڵ "گاز،گاس"ی کوردی یەکن. "گاز" یا "گاس"کردن بە کوردی مانای بانگ کردن دەدا. ئەم واژەیە هەرئێستاش لەنێوان زوربەی کوردەکاندا بەو مانایە دەکار دەکرێ. با ئەوەش بزانین کە نزیکەی تەواوی ریشە وبنە*مای واژە کوردی یەکان لەگەڵ واژەکانی کتێبی ئەوێستا یەکتر دەگرنەوە.

پاش گاتاکان دەگەینە "بەیت" کە زۆر کۆن و لەمێژین و ریشەدارە. بەیت کەلەپوورێکی* کۆنە کە بەسەرهاتی ئەویندارانە و پاڵەوانانە و باسی راوو نێچیر و ئەخلاقی مرۆڤ و رووداوی ئایینی دەخۆدا تۆمارکردووە و سەر گوزەشتی مێژوویی وەک شەڕی پیاوانە لەگەڵ دوژمن و نەتەو*یمان بۆدەگێڕێتەوە. لە زەمانی کۆندا کە سنعەتی چاپ و نووسین وەک ئەوڕۆ پەرەی نەگرتبوو رووداوەکانی ژیانی کوردەواری دەکرانە بەیت و بە گوتنی زۆر و دووپات بوونەوە جەماوەرێکی زۆر فێری دەبوون و دەپارێزران.

بەیت لەراستیدا هونەری کۆمەڵگای ئاژەڵداری کوردستانە و رەنگە لەنێو هیچ نەتەوەیەکی دیکەی جیهاندا وێنەی نەبێ. ئەو بەیتانە لەکۆڕو مەجلیساندا بە دەنگی خۆش وخرۆشی بەیت بێژان دەگوتران و زۆریان لایەنگری لێ دەکرا.

پاش بەیت دەگەینە شیعری بڕگەیی کە بناغەی شیعری کوردین. پێشەنگی ئەو شێوە شیعرە عەلی بەردەشانی و عەلی حەریری بوون وەک حاجی قادر دەڵێ:

دوو عەلی هەن....وەکوو حەسسان
بەردەشان وحەریرە مەسکەنیان

شاعیرانی ئەو شێوازە دڵۆڤان وو جوانی پەرست و خوڵقێنەرن و کاریان بۆتە هۆی دەوڵەمەندی و رازاوەیی وێژە و ئەدەبی کورد.

وێژەرانی شیعری ئەو سەردەمە، لە بوغز و رق و کینە بەتاڵ بوون. شیعرەکانیان رەوان و سادە ودڵ بزوێنە جوانی سروشت نێوئاخنی شیعریان .بە هۆی دووری لە دەربار و دام ودەزگای خوونکار و ملهوڕان کەلامیان رەوان و سادە و خاوە وشیعر نەبۆتە گشتەک و گرێ پووچکە. بۆ نموونە چاو لەوشیعرانەی خوارەوە دەکەین.

عەلی بەردەشانی دەڵێ:

شەڕی بەران و کاوڕان
بکێش تەنگەی سمخڕان
لەوان دۆڵ و شیووخڕان
بۆ کێهانە دێنن قڕان؟

* *

دڵم راناوەستێ لەبەر ئەوێ غەمێ، لەبەر ئەوێ ژانێ، بانگێکم وەبەر خوای ئەوی دیم وەبەر پێغەمبەری لەبن گوێم دێ هاڕەی قاڵینی دەگەڵ چریکەی کۆتانێ

(سەرەتای بەیتی دمدم)

لەو دوایانەدا هێندێک لەشاعیرانی کورد ئاوڕیان داوەتەوە سەر ئەم شێوازە لەوانە یەکیان هێمنە وئەوی دیکە گۆران

گۆران دەکارهێنانی سنعەتی جوان بێژی (بدیع) و عەرووزی بەجارێک وەلا ناو شێوازێکی تازەی کردە باو.

بەشێکی تر لە قسەی هۆنراوەو ڕێک و پێک لە زمانی کوردیدا بەستە و گۆرانی یە. کە لە کۆنەوە داوەتی پێ گەڕاوە، یا سەربەخۆ گوتراوە ومەجلیس و کۆڕیان پێ گەرم داهێناوە. گۆرانی و ئاواز لەنێو هەموو چین وتوێژێکدا بە دەنگی خۆش گوتراوە. بۆ نموونە لەکۆتایی دەورەی فەقێ یەتیدا یا جێ نشینی کوڕە شێخ لە جێگەی باوکی لەنێو مەشایخاندا گۆرانی و ئاواز دەگوترێ و گەڕی هەڵپەڕکێ دەگەڕێ. هێندێ کەس هەن کە کار و پیشەیان گۆرانی گوتنە وشایی و زەماوەند دەگێڕن و پێیان دەڵێن "شایەر".

بەوانەی کە دەنگخۆشن و گۆرانی و حەیران و لاوکان دەبێژن گۆرانی بێژ و حەیران بێژ دەڵێن. گۆرانی و ئاواز و هەوای کوردی گەلێک زۆر و جۆراو جۆرن کە ئەوانی هەرە گرینگ بریتین لە:

١- حەیران، یا لاوک ٢- قەتار
٣- بەیت ٤- تەڕانە یا بەستە (ئستران)

١- حەیران: ئاوازێکی دوور ودرێژە کە لە دەورانی ئاژەڵداری یەوە ماوەتەوە و لە ناوچەیەکەوە بۆناوچەیەکیتر ڕۆیشتووە و زۆر جۆری جیاوازی هەیە ناوەڕۆکی حەیران زۆرتر بابەتی ئەوینداری راو و شکار، شەر وغەزا و شکان و ژێرکەوتن و بەسەرهاتی دڵتەزێنی نەتەوایەتی و کۆمەڵایەتین. حەیران ئاوازی ناوچە دەشتایی یەکانی کوردستانە و زۆرتر لە ناوچەکانی هەولێر وجزیرو بۆتان و دیاربەکردا باوە.

ئەگەر جازی رەسەن هاواری رەشەکانی ئەمریکایی دابنێین دەبێ حەیرانیش بە هاوار و ناڵینی نەتەوەی کورد بزانین لە حەیراندا زۆرتر دەردوداخ دەردەبڕێن

٢- قەتار: ئاوازێکی بڵیندە، وە ئاوازەکانی فارسی دەچێ. ئەغڵەب شیعری جوانی شاعیرەکان دەبێتە پێخۆری ئەم چەشنە ئاوازە وەک شیعرەکانی مەولەوی ئەورامی (تاوە گۆزی).

ئەم ئاوازانە مەقامیشیان پێدەڵێن..

٣- بەیت: داستان و سەرگوزەشتی کەلەپوورین کە بە دەنگ دەگوترێن و پێشەکی باسێکمان لێکرد.

٤- تەڕانە: کە زۆرتر بەستە و ستران* یان پێدەڵێن زۆر و زەوەند و جۆراوجۆرن. تەرانەی هەمەرەنگەی جیاواز لە هەموو ناوچەکانی کوردستاندا لە لایەن دەنگخۆشانەوە دەگوترێن.

ناوئاخنی تەرانە یان بەستە زۆرتر پێهەڵاگوتن بە ئەوین وجوانی ولەباریەیە ئاهەنگ و هەوای بەستە توند و گشتە و زوربەیان داوەتیان پێ دەگەڕێ.

شیعری کلاسیک:

لە رەوەندی* پێگەیشتن وپەرەسەندنی ژیانی مێژوویی کوردستاندا وردە، وردە لێرولەوێ ناوەندی خوێنکار و ئەمیرە کوردەکان وەک دەرباری ئەمیرانی بابان لە ناوچەی شارەزوور و سلێمانی دا یا ئەمیرنشینە کوردەکان لە کوردستانی ژووروودا.

شاعیرانی کورد بە لاسا کردنەوەی شاعیرانی فارس و عەرەب کەوتنە نێو داوی ئاڵۆزی عەرووز و قافیەوە. لەو ماوەدا شاعیری گەورەی وەک ئەحمەدی

خانی، مەلای جزیری، مەولەوی تاوەگۆزی حاجی قادر، مەحوی، خانای قوبادی، وەفائی، سەیفی قازی، و پیرەمێردوهەژار و هێمن و قانیع سەریان هەڵدا.

سەیف وهەژار و هێمن و قانیع و پیرەمێرد ئاڵ وگۆڕێکی هەراویان لە شیعری کوردیدا پێک هێناوە. سەیف بۆ یەکەمجار شیعری کوردی بژار کرد ولە واژەی عەرەبی و فارسی وترکی هەڵێوێژارد.* چوار کەسەکەی دیکەش لە شێوە وسەبک و نێوەرۆکدا نوێ یان کردەوە. ئەم شاعیرانە کەم کەم خۆیان لە سەبکی کلاسیک دزیەوە وبەرەو رئالیسم تێکشان وباسی سیاسەت و رووداوی کۆمەڵایەتی یان بە هەراوی هێنا ماڵبەندی شیعر.

بەڵام گۆران لەسەرەتاوە قالبی کۆنەی شیعری لەبەر شیعری کوردی دارنی و شێوازی نوێی دامەزراند. ژمارێکی زۆر لە شاعیرانی لاوی سەردەمی ئێمە بەو رێبازە نوێیەدا دەرۆن وەک شێرکۆ بێکەس و سوارەی ئێلخانی.

شاعیرانی کورد بەهەر شێوەوشێوازێک شیعریان گوتبێ شان لە شانی شاعیرە هەرە بەرزەکانی رۆژهەڵات دەدەن. بۆ نموونە بەکورتی یادێکی چوار شاعیری پایە بەرز دەکەین.

١- ئەحمەدی خانی: رۆژهەڵاتناسێکی شوورەوی دەڵێ لە رۆژهەڵات دا سێ ئەسەری نەمر هەیە کە بریتین لە دیوانی «وستاولی» شاعیری گورجی.شانامەی فیردەوسی ومەموزینی ئەحمەدی خانی.

خانی لە ساڵی ١١٠٠ دا ژیاوە ولە نووسینی چیرۆکی عاریفانەدا کەسی ناگاتێ.

٢- نالی: "ئۆژین ئۆبین" سەفیر و نووسەری گەڕیدەی فەرەنسی لە ساڵی ١٩٠٦ و١٩٠٧ دا دەنووسێ " لەنێوەراستی قەرنی رابردوودا شاعیرێکی گەورە لە کوردان هەستا کە ناووناوبانگی لە چوارچێوەی عێل و عەشیرە سەری کرد و لە رۆژهەڵاتی نێوەراستدا مەشهوور بوو شیعری ئەم شاعیرە پایەبەرزە ئەمرۆ ویردی زمانی شیعر ناسان و شاعیرانی کوردستانە. ئەو شاعیرە مەزنە لەساڵی ١٢١٥ی کۆچی لەدایک بووە وبۆ غەزەل و رەوان بێژی دەچێتە رێزی شاعیرانی گەورەی جیهان.

٣- مەولەوی تاوەگوزی:

عاریفی سەوداسەر وشەیدای ئەوین بوو. بێگومان یەکێکە لە شاعیرانی گەورەی رۆژهەڵات. ئینساندۆستی وعیرفان و جوانی پەرستی لە شیعری ئەودا لێک دەدرێن و جۆش دەخۆن و بابەتی جۆرا و جۆر بە زولاڵی کانیاوەکانی کوردستان پێک دێنن. مەولەوی لە ١٨٠٦ دا لە دایک بوو و لە ساڵی ١٨٨٢ دا وەفاتی کرد.

٤- گۆران:

ساڵی ١٩٠٤ یا ١٩٠٥ ماتۆتە سەر دنیا ولە ساڵی ١٩٦٢ دا وەفاتی کرد. گۆران هەروەک گوتمان قالبی عەرووز و قافیەی تێک شکاند و رچەی بۆ شیعری نوێ کردەوە. گۆران بۆ داهێنانی ئەم شێوازە تازەیە روو دەکاتەوە سەر شیعری هیجایی کۆن کە لەنێوان شایەر وبەیت بێژەکاندا باو بووە. لەباری ناوەرۆکەوە گۆران بابەتی تازە و جوان دەکاتە نێوئاخنی شیعرەکانی شیعری نوێ لەنێو کورداندا وەک شیعری نوێ لەنێو فارس و عەرەباندا غەریب وسەیر و سەمەرە نیە. چونکە رابردووی شیعری هیجایی لەنێو کورداندا زۆرکۆنە. گۆران شێوازی رئالیسمی لە شیعری کوردیدا رەچاو کردووە و بەم کارە خۆی

دەگەیەنێتە ڕێزی شاعیرە بەرزەکانی جیهان .

ئێستا نموونەیەک لە شیعری ئەم شاعیرە پایەبەرزانە دەخەینە بەرچاو :

١- خانی (باسی گەورەیی خودا دەکا)

تۆی چویەتە ڕەنگی بەرگی سوورگوڵ
تۆ بوویەتە سۆزی جەرگی بولبول
تۆ تیشکی لە کولمی دڵبەراندا
تینی لە دەروونی دڵتەراندا
ڕۆژیت و کەچی ونی لەبەر چاو
ڕووناکی نە چەشنی ئاگر و ئاو
هەرچی هەیە لێی جیا و جیانی
بێ جیی و چ جێش نیە تیانی
گیان تیشکی پریشکی تۆیە ڕوونە
گوڵ تیشکی کەلێ ندا زەبوونە
(وەرگێرانی ـ هەژار)

٢- نالی دەڵێ :

تۆ کە حۆری وەرەناو جەننەتی
دیدەم چ دەکەی
لە دڵی پڕ شەرەرو سینەیی
سووزانمدا

* * *

گەرمی و تەڕی بەهارە کەپشکۆ
کوژایەوە
پشکۆی گوڵ ئاتەشین بە نەسیم
بو گەشایەوە

دەخیلت بم، نە خیلی یا
روتابی
وەها شیرین و سینە نەرم و
دڵ ڕەق !

٣- مەولەوی تاوەگۆزی دەڵێ :

روخسارەش وەختێ مەشقەڵ
مەدۆلێش
وەشنەی پارێز خەیاڵ مەبۆ
ڕێش

پۆس کۆس گۆش نەمکێشا کەم
کەم
ئەم سەرەو سەرەن دووربینەکەی
چەم

باڵەخانەی چەم دیوانەکەی
تۆن
بانە ناو وەگڵ ئاسانەکەی
تۆن

تیکەش عاجز کەرد خەیاڵت
تیشدا
ئازیز بۆ جارێ پا بنیەر
پێشدا

هەر ماهی نەو بۆ حاڵم
پەشێوەن
هیلالش شێوەی ئەبرۆی تۆی
پێوەن

٤- گۆران :

هێرۆم بۆیە لاپەسندە
لەسەر ڕەگێکی قووڵ بەندە
بەسەر درکی ژینا زاڵە
هەمیشە سەرلقی ئاڵە

* * *

هەنگە زەردە ئەبرێ ڕێی دوور
بۆ بینینی گوڵاڵەی سوور
لەناو دێوە پۆل پۆل نازدار
ئەشێلن سەوزە گیای بەهار
بۆ لای شوانی شمشاڵ پڕجۆش
هەی بەختی باش! ژیانی خۆش!

* * *

وەک سوێسکە بڕۆ ،ئاسکەنیگای
چاوی ڕەش ومەست
پڕعیشوە بچەرخێنە ،ئیتر هیچ
مەبە دەربەست
چەن ماڵ ئەڕمێ! چەن شل ئەبێ
هێزی لەش ودەست
ئێوارەیە وا هەڵگرە ساگۆزەیی
تازە !

مزگێنی..!

عیلاجی حەوتوویی..!

گۆواری ژمارە هەشتی سروە وتارێکی بڵاو کردەوە، بەناوی "حەوتوویی" کە لەودا هاوکارێکی سروە لە "٧" ترسابوو.لەئاخری ئەم وتارەدا نووسرابوو:

ئەی خودای حەوت تەبەقەی عەرز وئاسمانان بۆخاتری گەورەیی خۆت ماشێنێکی چاپ بە نسیب "سروە" بکەی کە خۆی "٧" لەسەر پیتەکان دابنێ و ئەم "حەوت"ە مەزلوومەی سروە لەچەنگ ئەم هەموو گلەیی وبناشتەی خوێنەرانی بەرێز رزگار بکەی........

هەواڵنێری سروە لە شاری لەندەنەوە مزگێنی ئەم کارەی داوە و لە وتارێکی جوان ورازاوەدا، بوونی وەها ماشێنێکی ڕاگەیاندووە .

ئەم برادەرە دەنووسێ:
هاوینی پار چەند کوردی پەڕیوەی لەندەن گەلاڵەیەکی کامپیوتێری شەش زمانە

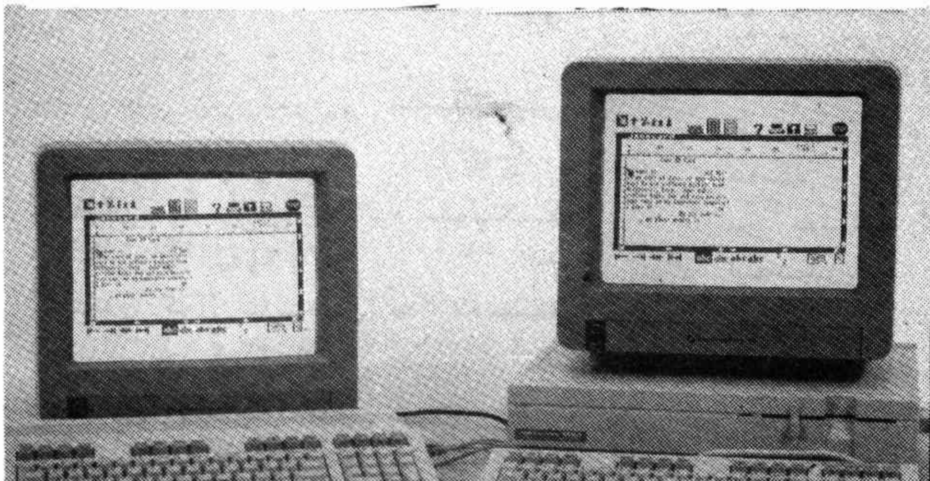

(کوردی، فارسی ، عەرەبی ئینگلیزی ، فەرانسەیی ئیسپانیایی)یان داڕشت و دایان بە کامپیوتێر.

ئەم بەرنامە لەسەر کامپیوتێری کۆمودوری ١٢٨، کار دەکا.

هەموو پیتەکانی کوردی پێ دەنووسرێ تەنانەت دەتوانی لەهەمان کاتدا بەکوردی و ئینگلیزی یا پیتی گەورە و بچووک بنووسێ. من ئەم‌کامپیوتێرەم کڕیوە......

هەروەها لە درێژەی باسەکەیدا دەنووسێ :

من نازانم ئێوە لە سروە تا چ رادەیەک

لەگەڵ کامپیوتێر شارەزان لەکارهێنانی زۆر سانی یە. دانانی ئەم بەرنامە کوردی یە دەسکەوتێکی زۆر بەنرخە بە شێوەیەکی گشتی بۆ کورد وبەتایبە- تیش بۆکاری رۆژنامەگەری و نووسەران .

نرخی کامپیوتێرەکە (کە لە چوار پارچە پێک هاتووە) بە بەرنامە کوردی یەکەیەوە دەکاتە دوو هەزار دۆلار. بەرنامە کوردی یەکە نرخی دوو سەت دۆلارە. کتێبی رێنوێنی کارکردن بەکامپیوتێرەکەش

لەگەڵ مەکینەکە دەنێرن کە بە چەند زمانی جۆراوجۆر نووسراوە .

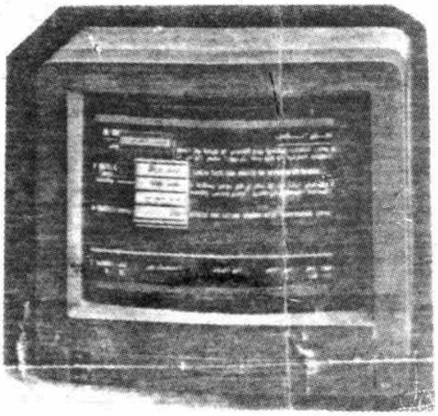

جێی رێزە کە چەند برای کورد توانیویانەوەها بەرنامەیەک دابرێژن و کارێکی وا بەجێ بکەن کە بەبڕوای ئێمە ئەگەر وەها شتێکمان وەدەست بکەوێ هەم هاوکارەکان لەنەخۆشی وەگری حەوتوویی دەپارێزرێن و هەمخوێنەران دەحەسێنەرە، و لە ئاکامدا خزمەتێکی گەورەیە بە فەرهەنگ و ئەدەبی کوردی .

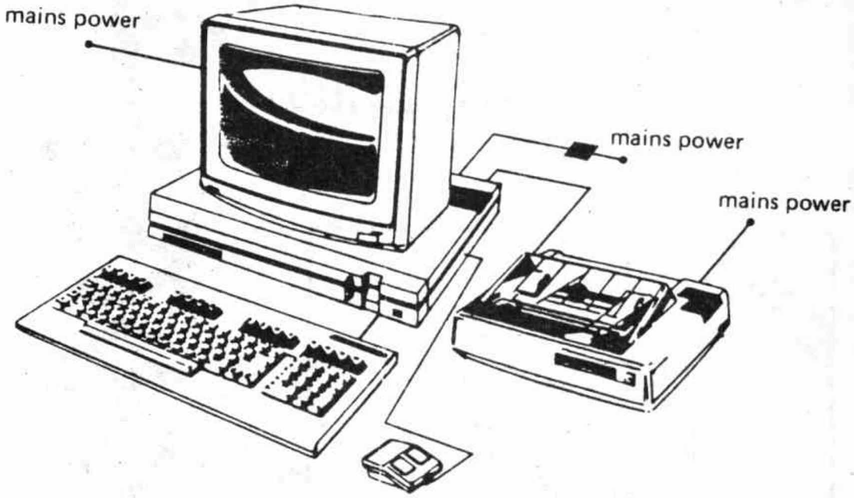

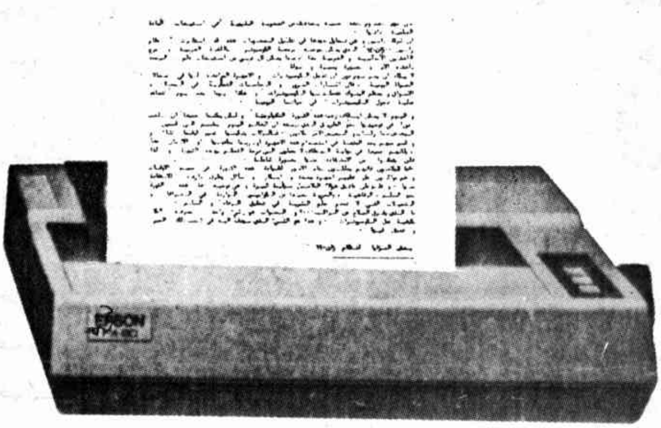

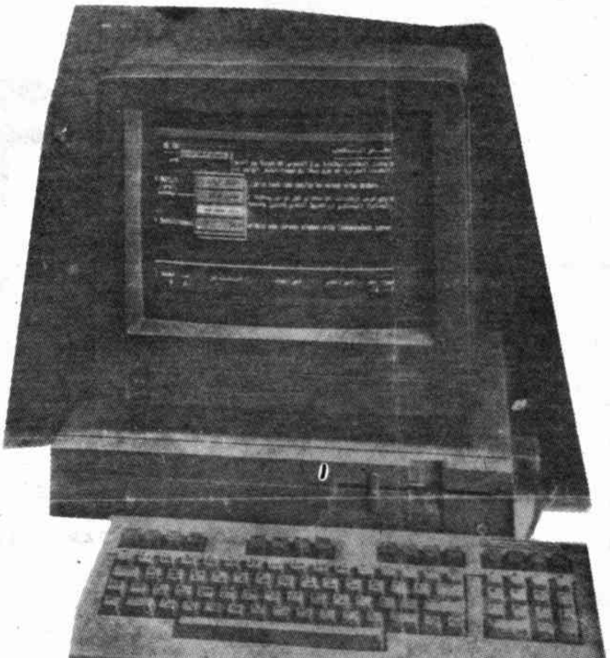

شێخ ڕەئۆفی زیایی

«زانایانی بەناوبانگی کورد»

عومەر- فارووقی

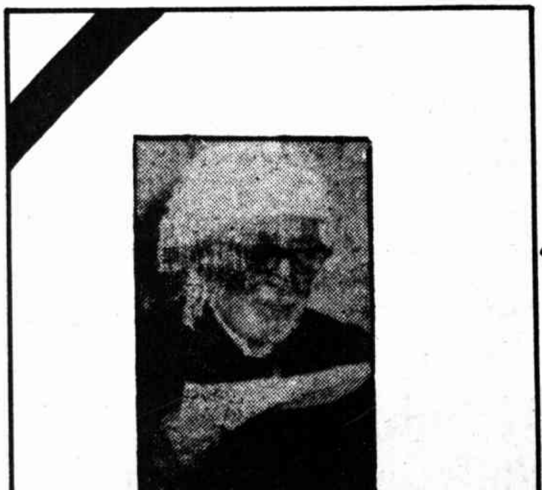

مامۆستا شێخ ڕەئۆفی زیایی کوڕی خوالێخۆشبوو حاجی شێخ مستەفاجوانڕۆیی بووکە باوکی ئەو واتە حاجی شێخ مستەفا ،خەلیفەی سیراجەدینی گەورە بووە و لەگەڵ شێخی بورهان و مەولەوی تاوەگۆزی و حاجی مەلا عەبدوڵڵای جەلی زادە دۆست و هاوخەلیفە بووە و ناوی لەکتێبی یادی مەردان نووسراوەی مامۆستا مەلا کەریمی مودەڕیس نووسراوە. حاجی شێخ مستەفا لەلایەن شێخ سیراجەدینەوە بۆ ڕێنوێنی موسوڵمانان ناردراوەتە سەقز.

شێخ ڕەئۆفی زیایی لە ساڵی ١٢٧٣ی هەتاویدا لە شاری سەقز هاتۆتە دونیا دایکی عادلە خاتوون کچی شێخ عومەری بیارە،زیائەدین بوو کە مەولەوی نەمر چەند پارچە شێعری سەبارەت بەو پیاوە مەزنە گوتووە. ناوبانگی شێخ ڕەئۆفیش بە زیائی هەر لە عیشقی شێخ عومەر بووە .

خوالێخۆشبوو زیائی لە خزمەت شێخ عومەر و عەبدولقادری موودەڕیس خوێندنی دەست پێکردووە و لەلای مامۆستایانی زانا و گەورەی وەکوو مەلاعەبدولعە - زیمی موجتەهید و شێخ لەتیف قەرەداغی و مەلا ساڵح ئیمامزادە و چەند مامۆستای گەورەی دیکەدا خوێندنی تەواو کردووە و ئیجازەی وەرگرتووە وبۆتە حاکمی شەرع وقازی سەقز .

لەساڵی ١٣٠٥ی هەتاوی چووە ڕیزی کاربەدەستانی -دەوڵەتی وبوو بەهەڵسووڕێنەر و بەرپرسی فەرهەنگ و ئەوقافی سەقز. پاشان لە شارەکانی بانە، سەردەشت سەحنە،باختەران، هەمەدان خوانسار،خومەین وتاران لە دووخانیات و داراییدا خزمەتی خۆی بردە سەر و گەڕاوە سەقز، کرا بە ئیمامجومعەی شاروبەرپرسی شوورای داوەری. بەڵام پاش چەند مانگ بۆ هەمیشە وازی هێنا ولە ماڵێ خۆی دانیشت وگۆشەگیر بوو.

شێخ ڕەئۆف لە شەڕی یەکەمی جیهانیدا چووە ناو ریزی موسڵمانەکان و دژی رووسیەی تەزاری غەزای کرد و لەسیاسەت وئاڵ و گۆڕی کوردستان بەتایبەتی مەڵبەندی سەقزدا دەورێکی گرینگی بووە. لە لایەن وسووقدە و لە. سەرەک وەزیری ئەوکاتی ئێرانەوە حوکم درا بەحاکمی کوردستان (شریف الدوله) کە هاورێ لەگەڵ سەرەک عەشایری گەڵباغی وتیلەکۆ و بانە ئەویش ئێعدام بکرێ.

ئەڵبەت شەریفدەولە توانی بەهاوکاری هێزە داگیرکەرەکانی ئینگلیسی گەڵباغی یەکان بکوژێ و لە سەقزیش حەبیبوڵلا خانی تیلەکۆ وڕۆستەم خانی بانەیی لە قەنارە بدا، بەڵام زیائی هەڵات وبە لەونێ خۆی شاردەوە کە بۆیان نەدۆزراوە .

شێخ ڕەئۆف لە شیعری فارسیدا یەکێک لەشاگردەکانی حافزی شیرازە وبە شێوەی ئەو غەزەلی داناوە، لە (ئەلف) تا (ی) غەزەل و قەسیدەی نووسیوە و لە شیعری کوردیشدا بەشێوەی نالی وشاعیرانی گەورەی کورد شیعری داناوە.

مامۆستا زیائی لایەنگری شیعر و وێژەی کۆن بوو و لە سەرشێوازی شیعر و وتار زۆر دەڕۆیی. تەنانەت کتێبێکیشی بەناوی عەرووزو بەدیع وقافیە نووسیوە.

شوێنەوارەکانی ئەوانەن:

١- **دیوانی شیعری‌کوردی.**

٢- **دیوانی شیعری فارسی.**

٣- **چوارینەکانی فارسی.**

٤- **آراءالفریقین .**

٥- **عروض و بدیع و قافیه .**

٦- **ژیاننامەی خۆی.**

مامۆستا زیائی لەو ئاخرانەدا پیر وپەککەوتە ببوو. زۆری حەز دەکرد کە شوێنەوارەکانی چاپ بکرێن.

بەڕاستی خۆم‌بەخەجاڵەت وشەرمەزاری ئەوخوالێخۆشبووە دەزانم کە نەمتوانی بەر لەمردنی ئاواتی چاپی شوێنەوارەکانی وەدی بێنم. بەڵام خوا یاربێ بەم‌زووانە کتێبخانەی کوردستان بە شوێنەوارەکانی ئەودەوڵەمەند دەکەم.

مەرقەدی شێخ ڕەئۆف زیائی لە خانەقای شێخ مستەفای سەقز دایەوتەرمی پیرۆزی لەحوجرەی تەنیشت حوجرەی باوک وبراودایکی نێژراوە وخەڵکی سەقز لە فاتیحەخوانی ئەو شاعیر و لێزانە بەشداریان کرد و ڕێزیان لێگرت .

خوای‌لێ خۆش بێ.

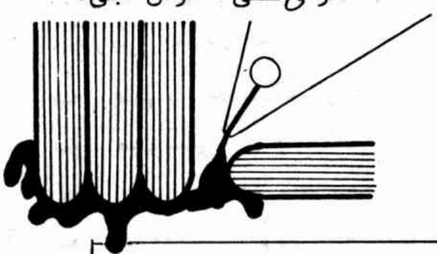

کتێبی تازە دەرچوو

ناوی کتێبەکە: **درباره داستان عارفانه شیخ صنعان**

نووسەر: **تاها فەیزی زادە .**

بەفرانباری ساڵی **١٣٦٥** چاپ کراوە.

لەم کتێبەدا باسی بایەخی **ئەدەبی ڕۆژهەڵات** کراوە کەچۆن شوێنی لەسەر ئەدەبی دونیا داناوە .

دوایە سێ زمانی **کوردی** و **فارسی** و **تورکی** لە پەنا یەک داناوە و پێکەوە هەڵی سەنگاندوون .

ئەسڵی بەیتەکە بە لەهجەی **شیمال** و **نێوەراست** و **جەنووب**‌نووسراوەتەوە

ئەم کتێبە لە لایەن چاپخانەی ئازەرابادەگانەوە بە **قەتعی وەزیری** چاپ کراوە.

ویرای سپاس لە خ ـ سالح

ئەڤرۆ هات و بهارە
دەربوون چۆم وجەلالە
هاتن تەیر و ئیخالە

* * *

هاتن تەیر و کەودەری
مەجل دگۆتە عەلی

مەجل دگۆتە حاجی

* * *

ئەڤ کەوگیرێ سو تی یە
عەمێ لەبۆ هاتی یە

* * *

عەمێ لەخو تەڤێتە
حەتا پێ سۆ ر نەهێتە
پێ سۆ ر ل دەشتێ تێتە

* * *

شەڤێ رۆژێ خەباتە
خلاس کرن وەلاتە

* * *

خلاس کرن چیانە
دەرێێ سیتێ ڤەمانە
دەرێێ سیتێ یێ تێنە
بە فەرو چەنگ وپێنە
بۆ مەوتنێ خۆ تێنە

* * *

بۆ مەوتنێ زۆزانێ
سەرا گەهشتە „گیمانێ“
بەراهی بۆ ری • قەسرانی•

* * *

بەراهیا واناب خۆشی یە
یاب غولغول و ڤیژی یە

* * *

خوشیێ سەرێ نیسانێ
بەلەک کەتنە زۆزانێ
گەوگیرچوونەباسکێ باسترانێ„

* * *

مەکەو ئینان دەینان دن
چنی ل بەر رەشاندن

* * *

چنی یۆ لەو چنی یۆ
مە کەو ئینان داگرتن
عەیشا بۆ ئەو نڤستن

* * *

نڤستن بە دلەک شەڤێ
دژوار بوو عشقا کەوێ
ئەز راکرم نیڤ شەڤێ

* * *

ئەز راکرم سەرمەستە
چارپێ ودوو بەربەستە
ژنوێ من قەوەت خوەستە
ئەچوومەژدەرڤە چ وەختە
عەسمانا دباریت نەختە

* * *

عەسمانا بی یە عەڤراقە
هێدی یا دباریت خوناڤە

* * *

چ خوناڤەکا هویرە
ل عەردێ یا بی یی مەخمیرە

* * *

شێعرێ ناکەم درێژە
رابووم من کر نڤێژە

* * *

رابووم فەنەر بەردایێ
ئوریم تکە ل یابایێ
ئوریمتکەل هزرو تەخریما
ب قوەتا شاهێ میرا
دەرکەت جۆتی کەوگیرا

* * *

دەرکەتن جۆت بەجۆتە
جەلابێ بانگ دەگۆتە
عشقا دلێ من سۆتە

* * *

عشقا دلێ من کەلی
بوو غولغولا عەندەلی

* * *

بوو غولغولا بێچی یا
شەڕ کەتەهەردووتی‌یا (چی‌یا)
لێ بوو سبکێد جخسی یا

* * *

لێ بوو سبکێد حەدادا
حەرب و زەربا پێک دادا
شاپەڕ چوو سەر ربادا

* * *

رباد ڤەوی دغەدارن
خۆش میر لەوان بژارن
(قوپ کولالۆ جامێدەر)

* * *

چەرخەچی بۆ دوو بەردان
شەرێ پۆشی بەزاندن
تەفشێد شیرا فڕاندن
سەرک و دەڤە ئینان دن

* * *

شەرێ پۆشی بەلاقە
پۆشی رەش هاتە ناقە
بێچی یا هەوەک بخوداقە
* * *
بوو غولغولا عەندەلی
* * *
بوو غولغولا بێچی یا
شەر کەتە هەردوو تی یا
لێ بوو سبکێد جخسی یا
* * *
لێ بوو سبکێد حەدادا
حەرب وزەربا پێک دادا
وان سینگ وسینگ خولێکدا
* * *
بۆ تماشێ وەزیرا
....
بۆ تماشێ وەزیرا
بو تماشێ ئاغایا
ئەز بەزیمە ئێخسیرا
* * *
ئەز بەزیمە وێ گاڤێ
من ڤەکرن ژ داڤێ
* * *
هەچیێ خوناڤ ل پشتێ
ژێ تێت بێنا بەحەشتێ
* * *
ئەڤرۆ هات و بهارە
ئەڤرو هات و بهارە
* * *
دەربوون چوم وجەلالە
خڕبوون تەیرو تەوالە
هاتن کەوو ئێخالە
* * *
هاتن کەوو کەودەری
مەجید دگۆتە عەلی
* * *
من ژ خودێ خۆ دڤێتە

حەتا پێ سۆر نەهێتە
پی سۆر ل دەشتێ تێتە
* * *
شەڤ و رۆژێ خەباتە
خلاس کرن وەلاتە
دەریێ سیتێ دەهاتە
ژ بۆ مەوتنێ خۆ هاتە
* * *
ب دەریێ سیتێ دا تێ ۆ
ب چەنگ وشەڕ و پێ ۆ
ژ بۆ مەوتنێ خۆ تێ ۆ
* * *
ئەو مەوتنێ زۆزانا
بەراهی چوو کویستانا
* * *
دوماهی ما ل ـ قەسرانێ.
نڤستن بە دلەک شەڤێ
دل شیاربۆ عەشقا کەوێ
* * *
ئەز هشیار بوومچ وەختە
ژ عەسمانا دباری نەختە
من ژنوێکا قەوەت خاستە
* * *
قەوەتا شاهێ میرا
دەرکەتە جووتەک کەوگیرا
* * *
دەرکەتن جۆت بەجۆتە
جەلابێ بانگەک گۆتە
عەشقا دلێ من سۆتە
* * *
عەشقا دلێ من کەلی
بوو غولغولا عەندەلی
* * *
بوو غولغولا بێچی یا
ئەز چووبوومە کیری یا
مەسەبەکا قەدایی
ناڤ کولیلکا و گیایی

* * *
چ بهارەکا رەنگینە
ژ کولیلکا سۆروشینە
جەلابێ بانگ هەلینە
* * *
کەوەک تێت ل جزیر
کەوەک هات ول جزیر
قەبە قەبە وسیرە سیر
شەر کەتە مەسەبامیر
* * *
کربوو سبکێد حەدادا
بحەرب وزەربا پێک دادا
شاپەر چوو سەر ربادا
* * *
رباد قەوی دغەدارن
خۆش مێرێدوار دبژارن
* * *
(قوپ قولا لۆ جامێدەر)
چەرخەچی نە دوو بەردار
* * *
شەرێ پۆشی بەلاڤە
وان کوڤلێ سینگا لێکدان
پۆشی رەش کەتە ناڤە
بێچیا هەوەلێ ل خوداڤە
* * *
(قوپ قولالۆ تەعلکە)
پێکڤە بوونە هەڤرکە
* * *
بۆ تماشێ وەزیرا
وەز بەزیمە ئێخسیرا
* * *
هەچیێ کەتە ل داڤێ
وەز بەزیمێ وێ گاڤێ
* * *
هەچیێ خوناڤ ل پشتێ
ژێ تێت بێنا بەهەشتێ
* * *

عومەر فاررووقی

مەستوورە ئەردەلان...

مەستوورەی ئەردەلان

بێگومان خاتوونی شیعر و ئەدەبی کوردە وتائێستا هیچ ژنێکی دیکە لەمێژووی ئەدەبی ئێمەدا نەی توانیوە جێگەی ئەمشاعیرە تێکۆشەرەبگرێتەوە

ماه شەرەف خانم کچی ئەبولحەسەنخان بە نازناوی مەستوورە ،ساڵی ١٢٢٠ ی کۆچی بەرامبەری ١٨٠٤ میلادی لە شاری سنە لەدایک بوو ،باوکی یەکێک لە نزیکانی دەزگای حکوومەتی ئەردەلان بوو. براکانیشی هەر یەکە زانا و بلیمەتی زەمانی خۆیان بوون. خوالێخۆشبوو میرزاعەبدوڵڵای سنەیی کە نازناوی "رەونەق" ودانەری تەزکەرەی(حدیقەامان اللهی) بوو ،برای مەستوورەیە رەونەق وەک بۆخۆی دەڵێ وەختێک دەبینێ ئەدەبیاتی فارسی خاوەنی مێژوویەکی ئەدەبی رێک وپێکە زگی بە گەلی خۆی دەسووتێ و دەست دەکا بە کۆکردنەوە و رێک و پێک کردنی مێژووی ئەدەبی کورد .بەرهەمی ئەم لێبڕان و تێکۆشانە کتێبی بەنرخی "حدیقەامان اللهی"یە کە بە ناوی "امان اللەخانی ئەردەلان" کراوە وئەمرۆ یەکێکە لە سەرچاوە گرینگەکانی شیعر و ئەدەبی کوردستان. مەستوورە لە بنەماڵەیەکی ئاوادا گەورە بوو کەوەک گوتمان بنەماڵەیەکی پڕ لە پیاوی زانا و شاعیر و نووسەر بوو .لەو سەردەمەداژن لەهەموو چەشنە ئازادی یەک بۆ بەش بوون و تەنیا کار و باری ماڵیان بەستۆوە بوو لە خوێندن ومەکتەب وفێربوون دوور ببوونەوە و دەرفەتی گەشەو هەڵدانیان پێ نەدەدان مەستوورە لەسایەی ژیان لەنێو کەس وکاری زانادا وەک سەر چاوەیەکی زولاڵ لەدەشتی قاقڕ و ئیشکارۆی نەخوێندەواری و نەزانین هەڵتۆقی و سەوزەلانی وزەنوێری خستەوڵات بۆخۆی باسی خۆی دەکا ودەڵێ:

من آن زنم که بملک عفاف صدر گزینم
زخیل پردگیان نیست درزمانه قرینم
بزیر مقنعه مارا سری است لایق افسر
ولی چەسود که دوران نمودە خوارچنینم
مرا زملک سلیمان بسی است ننگ همیدون
کەهست کشور عفت بزیر نقش نگینم
بەمعشر نسوان در ،سپاس و حمد خدا را
همی سزد کەبگویم منم کەفخر زمینم
علی عالی اعلی امیر صفدر حیدر
کەهست راهنمای یقین و رهبر دینم

" من ئەو ژنەم کە لە هەرێمی پاکی‌دا لە لای سەروو دانیشتووم. لەنێو ژناندا لە زەمانەدا بێ هاوتام. لەژێر چارۆکە و چارشێودا سەرێکم هەیە کە شیاوی تاجە ، بەڵام ئەفسووس زەمانە قەدری نەزانیوم. من تاج وتەختی سولەیمانم بەلاوە بێ کەلکە چونکا هەرێمی پاکی و داوێن پاکی لەژێر نقیمی ئەنگوستیلەم دایە. لەدنیای ژناندا لە سایەی خوداوە دەتوانم داوا بکەم لەسەر زەویدا جێگەی شانازیم. عەلی ئەو ئینسانە بەرزە ،حەیدەری سەف شکێن ،رێنوێنی منە بۆ دین وگەیشتن بە یەقین" .

هەر وەک لە واتای ئەم شیعرانە دەردەکەوێ مەستوورە بەباشی خۆی ناسیوە و ئاگای

لە گەورەیی وئەرکی سەرشانی خۆی بووە وهەر بەم هۆیەشەوە داب ودەستووری کۆمەڵایەتی لە مەڕ ژنانەوە ناوەتە ژێرپێ و بەرەوگەورەیی و سەرکەوتن باڵی کێشاوە وبۆتە مەلەوانی ئاسمانی شیعروئەدەب وگەیوەتە رادەی مامۆستایی و لەگەڵ شاعیرانی بەناوبانگی سەردەمی خۆی وەک یەغمای جەندەقی دەستی کردووە بە موشاعەرە ودەمەتەقە .شاعیری پایەبەرزی کورد نالیش لەو سەردەمەدا لە سنە دەرسی خوێندووە و شیعرێکی بەرزی سەبارەت بە مەستوورە لە دیوانەکە دا هەیە .

ماە شەرەف خانم لە بنەماڵەی قادری بوو . خوسرەو خانی ئەردەڵان حاکمی سنە کە یەکێک لەگەورەپیاوانی کوردە بانگەوازی جوانی و داوێن پاکی وزانایی مەستوورەی بیستبوو . هەر لەبەر ئەوەش خوازبێنی لێکرد و ئەم دوو ئینسانە باشە ژیانی هاوبەشیان دەست پێکرد .خوسرەو خان شاعیر وخۆش خەت و بە هەست وزانا بوو کە بۆنیزیک بوونەوە لە دەرباری شای ئێران "حوسنی جیهان خانمی" کچی فەتەلیشای قاجاریشی مارە کردبوو . ئەوپیاوەبەناوبانگە هەر لە تەمەنی لاوی دا بە نەخۆشی تاعوون کۆچی دوایی کرد و مەستوورەی بە داخ و دەردەوە بەجێ هێشت .

پاش ئەوەی خوسرەوخانی گورجی ڕەزاقولیخانی کوڕی خوسرەوخان دەگرێ،مەستوورەی دڵ شکاو لەگەڵ کوڕە پووری ڕەزا قولی واتە حوسێن قولیخانی ئەردەڵان بەرەو میر نشینی بابان ڕۆیشتووە و سەرئەنجام لەتەمەنی ٤٤ ساڵیدا یانی لەساڵی ١٢٦٤ کۆچی لە شاری سولەیمانی دنیای بێ وەفا بەجێ دێڵێ .

مەستوورەی کوردستانی لە مێژوونووسین‌دا زۆرسەرکەوتوو بوو بەڵام بە داخەوە کتێبەکەی لە ژمارێکی زۆر، کەم‌دا بڵاو بۆتەوە وکەم‌کەس ئەو خاتوونە بەمێژوو نووس دەناسن .وەک ئەمن بیستوومە مامۆستا قانیع ئەم تاریخەی لە فارسی یەوە کردۆتەکوردی کەمن نەمدیوە . بەڵام ئێستا دەرکەوتووە کە خوالیخۆشبوو مەردۆخی کوردستانی لەنووسینی تاریخەکەی خۆیدا زۆری کەلک لەو بەرهەمەی مەستوورە وەرگرتووە .

ناوی کتێبی مەستوورە " مێژووی ئەردەڵان"ە کە لە ٢٢٠ لاپەڕە لە ساڵی ١٩٤٦، زایینی‌دا بەهیمەتی خۆالیخۆ- شبوو ناسری ئازادپوور لەچاپ دراوە وئێستا هێندێ نوسخەی لە چەند کتێبخانەدا ماوە . بەراستی جێگای خۆیەتی کە "مێژووی ئەردەڵان" جارێکی دیکەش بە رێک وپێکی لە چاپ درێتەوە وچاوی ئەویندارانی مێژووی کوردستان روون بکاتەوە

جگە لەم تاریخە**نامیلکەیەکیشی** دەربارەی دین و شەرعیات نووسیوە کەگوایەڕەزا قولیخانی هیدایەت‌نووسەری " مجمع الفصحا " ناوی ئەم نامیلکەی بردووە ومەستوورەی بەژنێکی دیندار وپارێزکار ناساندووە

شیعرەکانی مەستوورە تا ئێستا چەن جار وەک "دیوانی شیعر" لە چاپدراون. وەک دەڵێن زیاتر لە دە هەزار شیعری گوتووە . ئاخر جار لە ساڵی ١٣٦٢ی‌هەتاوی‌دا ، دیوانەکەی دیسان بەتێکۆشانی ئەحمەدی کەرەمی بەشێوەیەکی جوان لەچاپ دراوەتەوە کە بە داخەوە شیعرەکوردی یەکانی تێدانیە . تەنیا لەم لاولا چەن شیعر هەن کە دەڵێن هی مەستوورەن کە زۆرتر شێوەی شیعری نالی وهاوچەرخەکانی ئەوی هەیە وەک :

گرفتارم بەنازی چاوەکانی
مەستی فەتتانت
بریندارم بەغەمزەی هەر دوو
چاوو تیری موژگانت

وەکوو دەنووسن مەستوورە زۆر شەیدای خوسرەوخانی مێردی بووە وکاتی ئەم پایە بەرزە لە سەردەمی لاویدا دونیای بەجێ هێشت،مەستوورەی دڵسوتاویش دونیای تووڕ، هەڵدا و بەرەو دەروونی خۆی کە کەیلی یاد و بیرەوەری خوسرەوخان بوو ڕۆیشت . ئەو گەڕانەوە بۆ دەروون بوو بە

هۆی ئەوە کە ئەمجار مەستوورە شیعری عاریفانە بلێ و لە شیعرەکانی دا ئەوینی دنیایی جێگە بەئەوینی خودایی لێژ بکا. لەمەودوا زیاتری شیعرە کوردی یەکانی مەستوورە بە شێوەی هەورامی گوتراون کەبە داخەوە هیچم لێ وەدەست

نەکەوتوون، لە ژێرەوە نموونەیەک لە شیعری فارسی ئەوتان پێشکەش دەکەم کە بێ گومان بۆ مەرگی خوسرەو خانی گوتووە .

دور از جمال دوست چنان گشته ام ملول

در مرگ خویشتن شده ام بی گمان عجول

من آنقدر بروی تو دیوانه نیستم

جهول

گویی توخود پیامبر خوبان عالمی

کایات حسن کرده بەشانت همی نزول

عهدی کەدوش باصنم شهربسته ام

درعهد خویشتن نکنم تا ابد نکول

مستوره خون زدیده براو کی فشاندمی

بودی بەکوی آن مهما ررخصت

باردگر کنند مرا عاقلان قبول

وصفت نمیتوان بەبیان آورم ، چرا

حسنت نه آنچنانکه تصور کند عقول

حاشا کەمن زجور تو فریاد سر کنم

هرکس زدوست ناله کند دانمش

دخول

مەستوورە شارەزایی خۆی لەهەموو چەشنە بابەتێکی شیعری وەک قەسیدە و غەزەل و چوارینە ومەسنەوی دا نواندووە بۆ نموونە چاوێک بەوچوارینە پاراوانەی خوارەوەدا ، دەگێڕین .

از فرقت تو صبروتحمل تا چند

نالان و غزلسرا چوبلبل تاچند

خون شددلم ازمحنت ایام فراق

این جوروجفا بامنت ای گل تا چند

رفتی وبرفت جان شیرین زبرم

بازا کەزفرقت توخون شدجگرم

دروادی عشق توچنان گم شده ام

بالله کەدگر بکوی خودرەنبرم

مەستوورە خانم لەگەڵ ئەوەش را کە ژنێکی جوان و هەڵکەوتوو بووە ولەبنەماڵەی دەسەڵاتداراندا ژیاوەوخێزانی پیاوێکی وەک خوسرەوخانی ئەردەڵان بووە هەرگیز لە ڕێگای خوداناسی و دینداری لای نەداوە وخزمەت بەخەڵکی بە ئەرکی سەرشان زانیوە .بای دەمار زلی کەڵڵەی رەق نەکردووە وهەروەک داری پڕ بەر لق وپۆپی زۆرترشۆڕ کردۆتەوە . لەوەش گرینگتر هەرگیز لەیادی گەل و نشیتمان و فەرهەنگ ومێژووی خۆی غافڵ نەبووە . بریا ئافرەتی وەک مەستوورەمان زۆربایەوجێگەی ژنانی کورد لە ڕیزی خزمەت بە فەرهەنگ وئەدەبی کورد هێندە خاڵی نەبوایە .

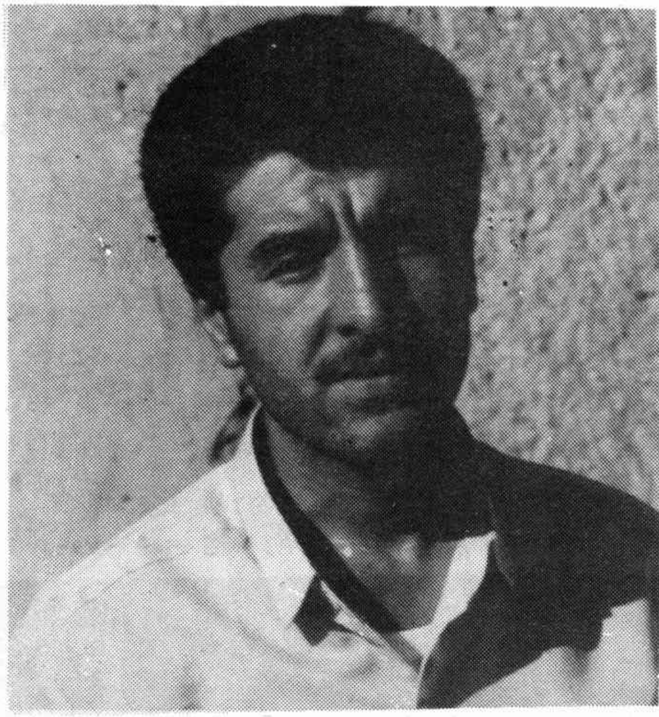

لەسئوول
تا بۆكان
بەدوای تاو...

شاری خنجیلانەی بۆکان مەکۆی جوانی وهونەر و فەرهەنگە. بەڵام ئەمجارە دەمانەوێ بەرەوزانست هەنگاو هەڵبڕین و موختەریع بناسێنین .

لاوێکی بە ئیستعداد کە نموونەی کارەکەی لە نوێنگەی «سئولی» کورەی جەنووبی دانراوە. پێمان حەیف بوو بە خوێنەرانی بەڕێزی سروەشی نەناسێنین. هەربۆیە هاتووینە بۆکان تا ئەم لاوە کە ئێنرژی تاوی مەهار کردووە وئابگەرمکون و وەجاغی تاوی ساز کردووە بە ئێوە خوێنەرانی بەئەمەگی سروە بناسێنین.

– بەر لە هەمووشت کوێ سەرکەوتووی و چت خۆت جوانتر بەخوێنەرانی کردووە ؟ سروە بناسێنە .

– من کەماڵی کەنکاش قوتابی ساڵی سێهەمی ریازی لەسەر مەهار وهەڵدانەوەی ئێنرژی تاو کار دەکەم و کاروتێکۆشانی خۆم لەساڵی دووەمی راهنمایی یەوە دەست پێکردووە.

– لە کارەکانتدا تا

– هەروەکی گوتم لەسەر مەهاری ئێنرژی تاو کارم کردووە. یەکەم جار ئابگەرمکونێکی خورشێدیم ساز کرد کە رۆژێ سێ لیتری ئاو گەرم دەکرد.

– ئێستا هەر ماوە؟

– نەخێر ! ئەوە لە نوێنگەی «سئول» لە کورەی جەنووبی دانراوە.

دوای ئەو ئوجاغێکی خورشیدیم ساز کرد کە بۆ شت لێنان کەلکی لێ وەردەگرین و هەر ئێستا لە ماڵدایە ودەتوانن بیبینن.

– ئەم ئوجاغە پێویستی بە چ هەل ومەرجێکی هەوا هەیە وچەند جێ دەگرێ ؟

– دەبێ دایم تاو لێی بدا وبە پێچەوانەی دەزگاکانی دیکە کە بە هەوریش کار دەکەن ئوجاغەکە دەبێ هەمیشە تاو تێی بکا و جێگاش دەگرێ.زۆر بچووک نیە .

بەدوای ئەمەدا دەزگایەکی دیکەم دروست کرد کە دەتوانێ ئەم شە و رتووبەتەی لەنێو خاک دایە بەهۆی تاو بیگرێ

و بیپالێوی. ئەڵبەت وەسیلەیەکی زۆر سادەیە و دەتوانین لەسەر ئەو چەشنە زەوی یەی شەدارن دایمە

– زرێنین وشەی خاک دەکێشی .

ئەم دەزگایە بۆ ناوچەی قاقڕ وکەم ئاوی وەک کەویر بەکار دێ کە ناوم ناوە "ئاو هەڵێنج"

ئاخرین وەسیلەی سازم کردووە دیسان ئاوگەرمکونی

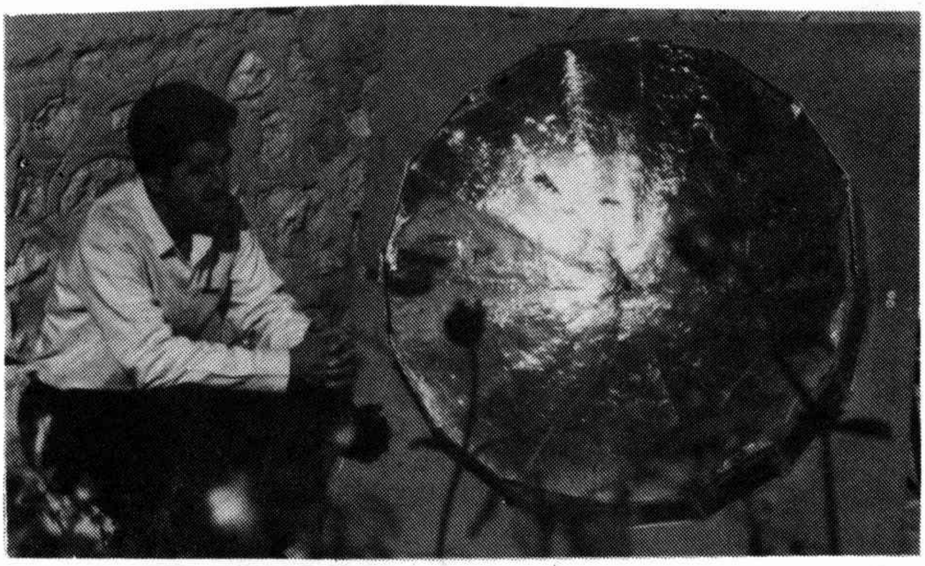

تاوی یە کە ڕۆژێ هەزار لیتر ئاو بە دەمای ٧٠ دەرەجە گەرم دەکا .

ئەم وەسیلە بەم گەورەیی یە دەتوانین بڵێین لە ڕۆژهەڵاتی نێوەراستدا بێ وێنەیە .

– ئێستا لەکوێیە؟

– لە ئاتەشنیشانی بۆکانە .

– پرسیارێکم هەیە دەمویست لەنێو قسەکاندا بیدرکێنم ئەویش ئەوەیە کە کارەکانی تۆ جەنبەی ئیختراعیان هەیە یاخۆ ئەم کارە لەولاتانی دیکەش کراوە

– مەسەلەی ئێنرژی تاو زۆر لەمێژ نیە لەدونیادا هاتۆتە گۆڕ . منیش لە هەوەڵەوە پێم شتێکی سەیر و سەمەرە بوو بەڵام دوایی لێی ورد بوومەوە وزانیم لە داهاتوودا هەراوترین تێکوشانی زانستی بەخۆی تەرخان دەکا وئەم مەسەلە بوو بەهۆی ئەوە کە وردتر کاری لەسەر بکەم.

ئێستا لە پلەی زانستگەکاندا کاری لەسەر دەکرێ.ئەوان لەم کارانەیان کردووە بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا کە من زانست وئاگاداریم تا ئەو رادە نیە دەتوانم بڵێم لەگەڵ ناوەندە زانستی یە گەورەکانی کارەکانم شان لەشانی کاری ناوەندە زانستی یەکانی گەورەی جیهان دەدا .

درێژەدان بەم کارە بەتایبەتی بۆ ئێران زۆر پێویستە چون کانی ئێنرژی تێدا مەوجوودە . نەوتمان بەشی بیست وپێنج ساڵی دیکە هەیە ئەویش بۆ سنعەتی پێتڕوشیمی پێویستە و بۆ سازکردنی گۆشت و بابەتی پڕۆتئینی دیکە لە نەوت بەکاردێ. جا ئێمە نابێ ئەوەندەی ماویشە بەختی بکەین .

کانە ئێنرژی یەکی دیکە کە زۆر جێی دڵخۆشی یە ئێنرژی ئەتۆمی یە وئەویش لەبەر چەند هۆ دنیا وردە وردە دێ لێی بپرینگێتەوە. لەسەر ئەوەشەوە زۆر گرانە وبۆمان جێ بەجێ نابێ. بۆشمان جێ بەجێ بێ ئۆڕانێوم مەحدوودە و زۆر سانی وەدەست ناکەوێ. جا کەوابوو کانی ئێنرژیمان تەنیا تاوە. ئەگەر ئێستا خۆ نەبزێوین لێمان دوور دەکەوێتەوە . بۆیە بەش بە حاڵی خۆم خەریکم تا ئەو جێگەی لەدەستم دێ لەسەر ئەم مەبەستە کار بکەم .

– ئەگەر دەکرێ کورتە باسێکمان لەسەر ئێنرژی خورشیدی پێ بڵێ کەئێنرژی خورشیدی چیە و بە گشتی کورتە مێژووی حەول ودەولی مەهارکردنی تینی تاومان بۆ بڵێ .

– ئێنرژی تاو تائێستا

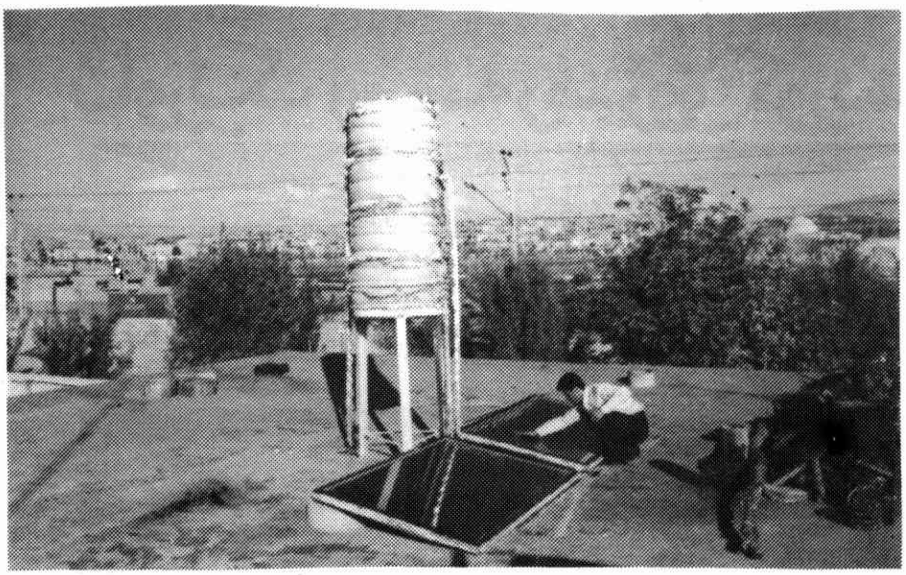

بەچوار چەشنە مەهار کراوە یەکەم: "فتۆسەنتز" کە لە هەزاران ساڵ لەمەوبەرەوە گەڵا ئێنرژی تاوی وەرگرتووە و بەهۆی کلرۆفیل کردوویە بە ئێنرژی. ئەم کارە تا ئێستا لەدەست بەشەر نەهاتووە.

دووەم: "فتۆئێلێکتریک کە تا ئێستا زۆر کاری لەسەر کراوە و ئێنرژی تاو راستەوخۆ دەکرێ بەئێنرژی ئێلێکتریکی. وەک دروست کردنی سلوولی خورشیدی کە دروستم کردووە و ئەگەر ئیمکانات بدرێ دەتوانم زۆر بەربڵاوتر کاری لەسەر بکەم وتەولیدی بکەم.

سێهەم: مەهاری حەرارەت کە تیشکی تاو لە جێگەیەک کۆ دەکەنەوە و وەک ئاوێنەی موقەعەر یا رفلێکتۆر، یاخۆ بە زەڕەبین کە لەمکارەش ئوجاغی خورشیدی، فەندەکی خورشیدی و ئەوانە دروست دەکرێ. یا دەزگایەکی خورشیدی کەئاسن بتوێنێتەوە یا نیرووگای بەرقی هەتاوی

چوارم: (بەندکردنی حەرارەت) وەختێک تیشکی تاومان کۆ کردەوە و مەهارمان کرد بۆ ئەوە کە بەجوانی کەلکی لێ وەربگرین و نەیەڵین بەفیرۆ بڕوا دەبێ رایبگرین کە من ناوم ناوە زیندانی کردن. جا دەتوانین ئابگەرمکونی خورشیدی و گوڵخانەی خورشیدی، پۆمپی خورشیدی و.... لێ دروست بکەین کە ئەگەر ئیمکان هەبێ من بەڵێنی دەدەم، هەموان دروست بکەم.

- لەم پێوەندی یەدا چ گیروگرفتێکت هەیە؟

- کۆسپی هەرە گەورەی سەرڕێگای موبتەکرانی وڵات مەسەلەی کەمبوونی ماڵی یە. ئێستا کاری ئێمەمانان میلی میتری یە ئەگەر ئیمکانی ماڵی هەبێ دەبێتە لووم (ئەهروم)ێک بۆ ئەوە رەوەندی کارەکە هەراوتر و بەربڵاوتر بێ.

دوایەش کەم بوونی ئیمکانی فەننی یە لە پێوەندی لەگەڵ کاری ئێنرژی تاویدا.

- شێوەی دەرس خوێندنت چۆنە؟

- من لەبەر چەند هۆ کە پێوەندی بە کاری عیلمی یەوە نیەوتایبەتین ناتوانم بچمە فێرگە و لە لاوە دەرس دەخوێنم.

- وەکی بیستوومە کاری هونەریش دەکەی. ئەگەر راستە لەم بارەشەوە تۆزێک بدوێ.

- وەک کاری هونەری ناتوانم بڵێم هونەر بە مانای خۆی بەڵام چیرۆک دەنووسم وسناریۆم نووسیوە و هاوکاری دەنگ و رەنگی ناوەندی مەهابادیش دەکەم.

- لە کۆتاییدا چ پێشنیارێکت بۆگۆواری سروە هەیە.

- سروە لە باری فەرهەنگ و ئەدەبی کوردی - یەوە پوخت وپاراوەبەڵام وتاری زانستی کەمە. ئەگەر رێگا بدەن من زنجیرە باسێکم هەیە کە بەشێکی لە گۆواری "دانشمند"دا چاپ بووە بۆئێوەی دەنێرم بڵاوی بکەنەوە.

- لەسەر چاوان.

ئاوڕێک وه سەرمێژووی کوردستان

قازی ئەحمەد

تۆفیق وەهبی کوردناسی زانا لە وتارێک لەژێر سەردێری " مادەکان چیان بەسەر هات"دا دەنووسێ «مادەکان بەرە، بەرە لەگەڵ کوردەکان خزمایەتی- یان کرد و تێکەڵ بوون. جا کوردەکانی ئیمرۆ بەرهەمی ئەم پەیوەندەن.»

دوایە دەڵێ:"ناوی ماد بە شێوەی "ماس" یا "ماسی" یا "ماه" لەمێژوودا ناودێر بووە وتا دەورەی هەوەڵی ئیسلام ماهآباد " مەهاباد " لە نووسراوە و سەنەد و بەڵگە مێژوویی یەکاندا هەر وا مابۆوە.»

وەختێک من چیرۆکی دلداری ومێژوویی "وەیس و رامین"م دەخوێندەوە کە بەرەبەری ساڵی ۴۴۶ی کۆچی فەخرەدین ئەسعەدی گورگانی لە زمانی پەهلەوی یەوە بە شیعر کردوویەتە فارسی لە چەند جێگا ناوی"وڵاتی ماه" یا "ماهآباد"م وەبەرچاو هات کە بۆوەراست گەڕانی قسەی تۆفیق وەهبی دەکرێ وەک بەڵگەیەکی پتەو ئاما*ژەی پێ بکرێ.

" وڵاتی ماه" لەچیرۆکی وەیس ورامین دا بەناوچەی رۆژئاوا وشیمالی رۆژئاوای

ماد

ئێران وئەران وئەرمەنستان دەگوترا کە پێتەختەکەی هەمەدان بووە وئەم هەرێمە لە مێژوودا هەر ئەو مەڵبەندی مادە .

ولاتی ئێران لەمچیرۆکەدا زۆرتر لانی رۆژهەلاتی لەبەر چاو بووە و تا قەراغ ئوقیانووسی هیند وناوەندی ئێرانی گرتۆتەوە وپێتەختەکەشی «مەرڤ» بووە .پادشای ئەو سەردەمی ئێران کە زەمانی حوکماتەکەی بۆ ئێمە روون نیە ولە هیچ کوێ، باسی نەکراوە ودەورەو تاریخێکی دیاری کراوی نیە مۆبەدمونیکان بووە و لە «مەرڤ» بنەگر بووە .

لە جێژنی نەورۆزێکدا ئەمیر وحاکمی ولات و مەلبەندەکانی جۆراوجۆر بۆ بەشداری لە بەڕێوەبردنی ئەم جێژنە بۆمەرف بانگ هێشتن دەکا .

«شەهروو» خاتوونی ولاتی ماه (ماد) وێڕای «قارن»ی مێردی و «ویرووی» کوڕی بۆ بەشداری لەم کۆڕە شاهانە بانگ دەکرێن. شا لە هەوەڵ روانیندا کەیفی بە «شەهرو» دێ و خوازبێنی لێدەکا بەڵام شەهروپێی رادەگەیەنێ کە شووی هەیە ومندالی هەیە وناتوانێ مێرد بە شا بکا. شا بە هەڵەی خۆی دەزانێ و رجا لە شەهرو دەکا کە ئەگەر لە داهاتوودا کچی بوو بیداتێ شەهرو سوێندی بۆ دەخوا و بەڵێنی پێ دەدا .

چو شهرو ماهدخت از
ماه‌آباد
چو آذربایگانی سرو
آزاد
چنان آمد کە روزی
شاەشاهان
کەخواندندش همی
موبدمنیکان
بدید آن سیم‌تن سرو
روان را
بت‌خندان و ماه
بانوان را
بەتنهایی مر اورا پیش
خود خواند
بەسان ماه نو برگاه
بنشاند
کەمن دارم ترا با جان
برابر
کنم دردست تو شاهی
سراسر
بەگیتی کامراندن باتو
نیکوست
توباشی دربرم یاجفت
یادوست
بەکام تو زیم با تو
همەسال
ببخشایم بەتو سیم و
زر ومال

شەهرو لە وەڵامی شادا دەڵێ :

نەآنم من کە یار وشوی
جویم
کجا من نەسزای یار و
شویم
نگویی چون کنم با شوی
پیوند
ازاین پس کزمن آمدچند
فرزند
ازایشان بهترین آزادە
ویرو
کەبیش ازپیل دارد سهم
و نیرو

ئەوجار شا داوا دەکا ئەگەر شەهرو لە داهاتوودا کچی بوو بیدا بە شا

کنون گر تونباشی جفت
ویارم
نیارایی بە شادی
روزگارم
زتخم خویش یک دختر
بمن دە
بکام دل صنوبر باسمن
بە

شەهرو وەڵام دەداتەوە :

نزادم تاکنون دختر
وزین پس
اگر زادم تویی داماد
من بس
چو شهرو خورد پیش
شاە سوگند
بدین پیمان دل شەگشت
خرسند

پاش ماوەیەک شەهرو کچێکی دەبێ وناوی دەنێ وەیس . شەهرو مەلۆتکە دەداتە دەست تایەنێک کە کاری بارهێنان وعاملاندنی شازادان دەبێ ولە«خۆزان»نیشتەجێ دەبێ. تایەن لەو دەمەدا رامین براچکۆلەی موبەدی لەبەر دەستدەبێ تا ئەویش

بعاملێنێ و بەخێوی بکا. وەیس دەکاتە ئاواڵی ئەو و لە تەمەنی دە ساڵیدا لێکیان هەڵدەبڕێ. وەیس دەباتەوە وڵاتی ماەورامین بۆ «مەرڤ» بەڕێ دەکاتەوە.

شەهرو شەرت و قەرار لەبیر دەکا و وەیس لە ویرووی کوڕی مارە دەکا (ڕەنگە زەماوەند لەگەڵ مەحرەم برەوی بووبێ) شای ئێران کە بەم حەیس وبەیسە نازانێ "زەرد"ی برای بۆ لای شەهرو دەنێرێ وشەرت و قەراری وەبیر دێنێتەوە. بەڵام لەو کاتەدا جێژنی زەماوەندی وەیس و ویروو گیرابوو.

"زەرد" بە لارەملی دەگەڕێتەوە وئەوەی دیتوویەتی بۆشای دەگێڕێتەوە:

ترا بادا ز شاهی
نیکبختی
زمین ماه را تنگی
وسختی
زمین ماه یکسر باد
ویران
شده ماواگه گرگان و
شیران
کجا ویرو است آنجا
مهتر رزم
زنادانی شده مغرور
در بزم
بەنام اورا همه کس
شاه‌خوانند
جزاو شاه دگر باید
ندانند

ترا نه ز شهریاران
میشمارند
گروهی خود به مردت
می ندارند

شا تووڕە دەبێ و لەشکر دەباتە سەر وڵاتی ماە. لەم

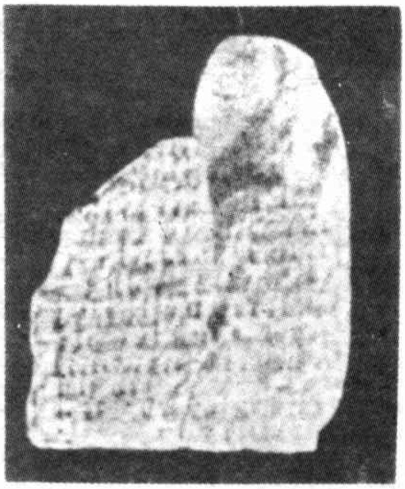

وێنەی ڕێنووسی مادی

شەڕەدا سپای شا دەبەزێ و ویروو بەم خەیاڵەوە کە بۆ هەمیشە شای تێک شکاندووە لەشکر بەرەڵڵا دەکا وشای ئێران بە لەشکرێکی قورس وگرانەوە دەگاتە سەری و وەیس لەگەڵ خۆی دەباتە «مەرڤ».

لەم شەڕەدا ئەم شارو مەڵبەندانەی شای ئێران لەشکری لێ وەکۆ کردۆتەوە، دیاری کراوە. هەرێمی دەستەڵاتی ئەو ڕۆژهەڵاتی ئێران بووە و ناوچەکانی خوراسان و سەند وهیندو جەنووبی ڕۆژهەڵاتی ئێرانی گرتۆتەوە.

لەولاشەوە ویروو لە ناوچەی ڕۆژئاوا وەک ئازەربایجان و خووزستان و ئەمەنستان ودەیلەمان لەشکر تەیار دەکا کو (سەرزەمینی مادە).

ئەم تێک هەڵچوونە لەنێوان وڵاتی ئێران ووڵاتی ماددا ڕویداوە.ڕەنگە لە زەمانی هەخامەنیشی یا ساسانی یا ئەشکانیدا بووبێ کە ئەو لێزان ومێژوونانسان دەبێ ساغی بکەنەوە و ئەم ئەفسانە مێژوویی یە لەگەڵ ڕووداوی ڕاستی ئەو لە مێژوودا لێک بدەنەوە.

هەرێمی کۆکردنەوەی سپای شای ئێران:

فرستادش بە هر راهی

سواری
بەهر شهری کە بودش
شهریاری
یکایک را بە نامە
آگهی داد
کەخواهم شد بە بوم
ماەآباد
زطبرستان وگرگان و
کهستان
زخوارزم و خراسان و
دهستان
زبوم هند وسندو تبت
و چین
زسند ووحدتوران تا بە
ماچین
چنان شد درگهش زانبوە
لشکر
کەدشت مروشد چون دشت
محشر

هەریمی کۆکردنەوەی سپای ویروو :

چو از شاه آگهی آمد
بە ویروو
کە هم زوکینە دارد
هم ز شهرو
زهر شهری واز هر
جایگاهی
همی آید بەدرگاهش
سپاهی
چنان افتاد آنگە چند
مهتر
گزینان ومهان چند
چندکشور
ز آذربایگان وری و
گیلان
زخوزستان واصطرخ و
سپاهان

درآن سوروعروسی پنج
شش ماه
نشستە شادمان درکشور
ماه
بنامە هرکسی لشکر
بخواندند
بسی دیگر زهر کشور
براندند
توگفتی بود بردشت
نهاوند
زبس جنگاوران کوه
دماوند
زکوه دیلمان چندان
پیادە
کەگویی کوه سنگند
ایستادە

پاش ئەوە کە شای ئێران وەیس بەدیل دەگرێ رامین دەبێتە ئەویندار وچیرۆکی بە سۆزوکوڵی وەیس ورامین لێرەوە دەست پێدەکا کە کارمان بەسەر ئەو بەشەوە نیە. مەبەستمان هێنانەوەی ئەو شیعرانەیە کە باسی وڵاتی ماه یا ماەآبادی تێدا کراوە.لە جێگەیەکی دیکەدا کەباسی پێک گەیشتنی وەیس ورامین دەکا ،هاتووە:

خۆشا ویسا نشستە پیش
رامین
چنان کبک دری درپیش
شاهین
زهی رامین کەدرباغ
بهشتی
همیشه با گل
اردیبهشتی
هزاران آفرین بر
کشور ماه
کەچون ویس آمدە است
ازوی یکی ماه

توفیق وەهبی لەباسەکەی خۆیدا دەستەڵاتی وردەوردەی ئێلاتی کورد و هێرش و پەلاماری ئەوان لە گۆشە و کەناری ئیمپراتووری ماد باس دەکا . لە چیرۆکەکەدا لەو جێگایە کە باسی هێمنایەتی لە زەمانی حوکماتی هاوبەشی وەیس و رامین دێتەگۆڕێ . ئەو مەبەستە ئیشارە پێکراوە.

بەهر مرزی شدازوی مرزداری
بەهر شهری شدازوی شهریاری
بەهر راهی رباطی کردوخانی
نشستە برکنارش راهبانی
جهان آسودە گشت از
دزدو طرار
ز کردو لوروازرەگیر
و عیار

لەچیرۆکەکەرا وادەردەکەوێ کە هەرچەند وەیس خێزانی رامین بووە بەڵام دەستەڵاتی هەرێمی مادیشی بەدەستەوە بووە.

جهان دردست ویس
داستان بود
ولیکن خاصش آذربایگان
بود
همیدون کشور اران و
ارمن
سراسر بد بدست آن
سمن تن

خودا هەقی بزنی کۆڵە لە شاخدار دەستێنێتەوە و هەقدار بە هەقی خۆی دەگا

دەگێرنەوە بازرگانێک لە مووسڵ بوو. بۆ کاسبی هات وچۆی ئێرە وئەویی دەکرد. جارێکی ماڵ ئاوایی لە ماڵ ومنداڵەکەی کرد و بەرەو سەفەرێکی دوور وەڕێ کەوت .

پاش ئەوەی دەگاتە جێ شت ومەکی بە وەزن سووک و بەقیمەت گران دەکڕێ و کەل وپەلی خۆی دەفرۆشێ و دەگەڕێتەوە مووسڵ.

لەرێگا زۆر ماندوو دەبێ لەسەر تەختەبەردێک دادەنیشێ تا ماندووی بحەسێتەوە. لە پڕ دوو زەلامی لێ پەیدا دەبن و دەنگی دەدەن :

– کوڕە کێی ؟ چت پێیە؟ زوو بەجێی بێڵە و بڕۆ دەنا دەکوژرێی.

کابرا دەڵێ :

– کوڕە بابم بۆدەمکوژن چتان لەمن دەوێ.هێندێکم شت ومەک پێیە ئەویشم بە ماڵی خەڵک کڕیوە وبۆیان دەبەمەوە.

. رێگر نەک رەحمیان پێ نەکرد تووڕەتر بوون و دەورەیان دا و نووکی خەنجەریان لەسەر دڵی دانا و گوتیان :

– فایدەی نادا دەبێ بت کوژین دەنا لەوانەیە سبەینێ راستی مان لێ بڵێی وتووشی گۆڵمەز بین

کابرا کوتی :

– باشە پووڵەکە دەبەن بەرن لەمن گەڕێن. ئاخر بۆ دەمکوژن. کەمم هێناوە درەنگ هاتووم؟ خودا هەڵناگرێ ا کۆشێکم منداڵی سەروپیچکە هەیە.

بەم قسانە جەردە پتر تووڕە دەبن و لەسەر کوشتنی سوورتر دەبن و

دەڵێن :

ئەو قسانە بێ فایدەیە! زمانت ئەوەندە درێژە سبەینێ تووشی کێشەیەکمان دەکەی ؟ روحت بەریە ئاسمانیش هەر دەتکووژین.

– ئەمن بکوژن بەلام خوێنی من ون نابێ.دەستی هەق تۆڵەتان لێدەکاتەوە !

– مەترسە وات ناکوژین کەس ئاگادار بێ لە جێیەکت داوێین سەد ساڵی دیکەش کەس نەتبێنێتەوە!

– کەسیش نەزانێ خوا ئاگای لێیە. کێوو عەرز و دارو بەرد ئاگادارن.ها... ها...چاو لە ئاسمان بکەن ئەو پۆلە کەوە دەبینن ؟ خاترجەم ئەوانە رۆژێک شاهیدی دەدەن وپێتانەوە دەکەن ! ئەی کەوینە ئاگادار بن ئەوانەدەیانەوێ خوێنی من بڕێژن. ئێوە شاهید بن وەمەیەڵن خوێنم ون بێ .

وێگرا لەقاقای پێکەنینیان دا و کوتیان :

– کاکی بازرگان بە دار و بەردوزەوی وئاسمان رازی نابێ. کەویش بە شاهید دەگرێ. کەوابوو لەبەر خاتری ئەو کەوانە هەر دەیکوژین با بزانم چۆن کەو دەتوانێ شاهیدی بدا .

ئەوەندەیان گوت ولێی

راستەوە بوون و وەبەر خەنجەریان دا و هەتا روحی لەبەردا ما لێیان دا و هەرکە دڵنیا بوون مردووە و ناجووڵێتەوە بە خەنجەر چاڵێکیان بۆهەڵقەند و لە چاڵەکەیان خست. کەل و پەلەکەیان بە شان دادا و لاڕێ تێهەڵبوونەوە.

مانگێک پێچوو. کەس و کاری کابرا هەر چاوەڕێ بوون بەڵام بازرگان نەگەڕاوە. وەحەولەوەلا کەوتن ودەستیان کردە پرسیار بەڵام سۆراغیان نەکرد. ناچار پەنایان بردە بەر حاکم. ئەویش نەیکردە نامەردی هەرچی ژێردەستی بوو تەیاری کردن ورایسپاردن هەموو کەلێن و قوژبنی وڵات بگەڕێن وهەرچی زووتر خەبەری بازرگان بۆ حاکم بێننەوە.

خەڵک دەستیان کرد بە گەڕان بەڵام بازرگان بە نان داچوو و بە ئاودا خورابوو.

وردە وردە زەمان رادەبرد و ماوەی چەند ساڵی بەسەردا تێپەڕیبوو ئیدی خەڵک لە بیریان چووبۆوە وکەمتر باسی بازرگانی بێ سەروشوێنیان دەکرد. کەس وکاری دەستیان لە هاتنەوە وسۆزەی بازرگان شوتبوو.

رۆژێک دوو کەس هاتنە بارەگای حاکم. کاریان بوو نۆکەر بە حاکمی راگەیاند

– دوو میوانمان هەیە! لە دوورەوە هاتوون. کاریان هەیە! چ بکەن ؟

– نانیان بۆ دانێ.. دوایە وچانێک بدەن، ئەگەر حەسانەوە بیانهێنە.

نۆکەر چوو نانی بۆ بردن. بە ئەمری خودا ئەو رۆژە کەویان سوور کردبۆوە. نانیان لەپێش دانان. نۆکەر پاشەوپاش کشاوە و وەدەرکەوت. هەر کە دەرگای پێوەدا گوێی لە قاقای میوانێک بوو. خۆی گرت بزانی بە چی پێدەکەنێ جوان ورد بۆوە. یەکیان کوتی :

– کوڕە بەچی پێدەکەنی

– جا چووزانم بەو کەوە سوورکراوە!

– چیەتی ؟ ناخۆشە؟

– نا ..بەڵام لەبیرتە بازرگانێکمان کوشت کوتی کەوێنە شاهید بن. بەوە پێدەکەنم. ئەوەتا شاهیدەکەش سوور کراوەتەوە ودەیخۆین .

نۆکەر گوێی لەم قسە بوو. بە لەز چووە لای حاکم و حاڵ وجەریانی بۆ گێڕاوە.

– دەزانم بازرگانی بێ سەروشوێن چی لێ بەسەر هاتووە ؟

– بە چی دەزانی ؟

– بە قسەی ئەو میوانانە .

حاکم دەستووری دا دوو میوانەکە بگرن. بانگی کردن و لێی پرسین.

لەترسان نەیانوێرا حاشا بکەن وهەموو شتیان گوت .

حاکم هەردووکی بە سزای خۆی گەیاندن .

تاریخی

تاقوەسان ٢

ئەحمەد شەریفی

هۆدە بچکۆلە

لەم تاق وهۆدەبچکۆلەدا* وێنەی شاپووری دووەم و کوڕەکەی، شاپووری سێهەم، هەڵکەندراوە. هەردووک بەپێوە راوەستاون، لیباسی شایەتی یان لەبەر و جووقەی* شایەتی یان لەسەرە. دەستی راست وچەپیان لەسەر گوێی شمشیر داناوە. لە شانی راست وچەپیان دووکەتیبەی ٩ دێری بەخەتی ئاوێستایی هەڵکەندراوە کەهەرکام چەند وشە وپیتیان بەهۆی تێپەڕینی زەمان رەش بووەتەوە. ئەم کەتیبانە لەساڵی ٣٨٨ ٣٨٣ ی میلادیدا هەڵکەندراون

وەتاغە گەورە

شێوەی گوڵکاری و رازاندنەوەی ئەم وەتاغە پێشاندەری پێشکەوتی هونەری ساسانی بەتایبەتی خوسرەو پەرویزە. لەبەر دەرگای کەوان ئاسای هۆدەکە، لە شانی چەپ و راستەوە دوو پنجەگوڵی گەورە هەڵکەندراون لە سەرووی وان شکڵی دوو فرشتە کێشراوە کەبەراستی جوانن. هەریەکە دوو باڵی جوانیان لەسەر شان بەرز بۆتەوە، بەدەستی راستیان "فەڕەی ئیزەدی"* یان هەڵگەر- تووە وهەریەکە جامێکیان بەدەستی چەپە گرتووە کە رەنگە ئارەق یا شەڕابی پیرۆزی «هۆم» بێ. لە نیوانیاندا تاجێکی بچکۆلانەی جوان کێشراوەتەوە

فریشتەی دەستەراست زۆر جوان ماوە بەڵام ئەوی دیکە بەشێکی زۆری لەشی فەوتاوە وتەنیا سەروچاوو کەمێک لەدەستی ودوو سێ بست لە لاقی ماوە.

دەوراندەوری هۆدەکە بە چەشنە گوڵێکی وەک لاو لاوە رازاوەتەوە .

تاقی گەورە

وێنەکانی نێو هۆدەکە دەکرێ بکرێنە پینج بەش.

١- شکلی سەروو خوسرەو

پەرویز بەجلکی شایەتی یەوە لەنێوان پیری پیران (مۆبیدی مۆبیدان)وخێوی ئاو(ئاناهیتا) راوەستاوە.

پیری پیران کە لە شانی راستی خوسرەوەوە حەلقەی فەڕەی ئیزەدی بە دەستەوە، دەیەوێ بیدا بە خوسرەو. خوسرەویش دەستی چەپی بۆ راداشتووەو دەستە راستیشی لەسەر گوێی شمشیر داناوە .

لەلای چەپەی خوسرەو پەرویز ئاناهیتا بەجل و بەرگێکی رازاوە وێستاوە. جەڕەیەکی ئاو(بە نیشانەی رووناکی، ئاوی زۆرو زەوەند ئاوەدانی ،زەنویری مووچە و مەزرا) لەسەر شان داناوە بەدەستە چەپی گرتوویەتی. گۆزەیەکی بچکۆلەشی بەدەستە راستەوە کە دەیەوێ ئاوەکەی برێژێ ئاو هەتا بەرپێی خوسرەو هاتووە کە ئەویش نیشانەی باران و ئاوی زۆر بۆ وڵات و بەختەوەری وشادی ژینە بۆ خوسرەو .

ئاناهیتا کراسێکی ئاودامێنی* کوردانەی لەبەر دایە، کۆڵوانەیەکی بەشان داداوە ولکی کۆڵوانەکەی لەپێشەوە گرێ داوە.کڵاوێکی لەسەرە کە وەک سەرکڵاوەی، خوری ومەرەزی کوردان دەچێ سەروچاوی هەرسێکیان شکاوە

با ئەوەش بڵێم کە پەرستگە ومێهراوی ئاناهیتا ئێستاش شوێنەوارەکەی لە شاری کەنگاوەر لە ٨٥، کیلۆمێتری رێی هەمەدان -کرماشان ماوە.

شکڵی دووەمی نێو تاقەگەورە

لەلای خواروو خوسرەو پەرویز بەسواری ئەسپی بەناوبانگی شەودیز نیشان دراوە. لەم شکڵەدا خوسرەو تاجی شایی لەسەرە. نێزەیەکی گەورەی بەدەستی چەپەوە ومەتاڵێکی زلی بەدەستی راستەوەیە.

شەودیز زین ورەختێکی رەختەی پێوەیە.لەپێشەوە لەسەر یاڵەوە تا سەرچۆکان وسەرشانی زرێی گوڵداری لەبەردایە ولغاوو سەربەندی بە گۆسینگ رازاوەتەوە.دەم وچاوی خوسرەو و ئەسپەکە شکاوە.شەودیز لەساڵەکانی شەڕی یەکەمی جیهانی لاقێکیشی لەدەست داوە. لە چەپ وراستی ئەم پەیکەرەدا دوو ستوون هەڵکەندراون کە سەرستوونەکەیان بە گوڵ رازاوەتەوە .

شکارگەی خوسرەو

وێنەی راوگەی خوسرەو کە لە دوولای وەتاغەکە هەڵکەندراون نیشانەی ئەو پەڕی هونەری کەندەکاری ئەو سەردەمەن.ئەم شکڵانە کە لە پارک و راوگەی خوسرەون بە دەیان شکڵ ووێنەی جۆربەجۆر راوی پارک ونێوئاو نیشان دەدا.

لە چەند جێگە خوسرەو بە سواری ئەسپ خەریکی راوی بەراز ومەڕو وبزنە کێوی وئاسکە. لە چەند جێگە لەنێو لۆتکەخەریکی کەیف ونەهەنگە و ژنان چەنگ وپیاوان بلوێری بۆ لێدەدەن . لە وێنەی کەندەکاری یەکانی لای راستە پێنج ژن ولە ئەوانی لای چەپە شەش ژن چەنگ و روباب لێدەدەن لە چەند جێش ژنان بەسواری ئەسپ وفیل خەریکی راوو شکارن. لە سەحنەیەکدا خوسرەو بە تیروکەوان وەدووی رەوە ئاسکێک کەوتووە. ژنێکیش بەسواری ئەسپ لەدووی، غار دەدا. رەنگە ئەمە شیرینی ناوداری خوسرەوبێ بەڵام سەروچاوی شکاوە .

لەم راوگەدا شکڵ و وێنەی ئەم حەیوانانە هەیە ئەسپ ،فیل ، کەرگەدەن بەراز، بزنەکێوی ، مەرە کێوی، ئاسک ووشتر و..... بەڵام تەنیا مراوی یەک لە باڵندان لەم نێوەدا هەیە کە خەریکی کایە کردنە.

وێنەگەلێ ئەم تاقە گەورە دەبێ لە نێوان ساڵەکانی(٦٢٨- ٩٥٠)ی میلادیدا ساز کرابن .

با ئەوەش بڵێم کە لە دەورانی ساسانیدا لەم

ناوچەیە قوڕغ وپارکێکی
تایبەتی شایانی بووە کە
ئەم پاڕکە لەسەر پردی
رازئاوەری ئێستا واتە
پازدە کیلۆمێتری کامیارانەوە
دەستی پێدەکرد ولەدەربەند
ومیان دەربەندەوە بەرەولای
کرماشان دەهات . هەتا
دەگەیشتە شاروچکەی بێستوون
لەوێوە بەناوچەی چەمچەماڵ
و نۆژیاوەران دا بەرەولای
کەنوڵە هاتووە ولەوێشەوە
بۆناوچەی بێلەوار چووە و
تێکەڵ سەرقەڵای قەیسی وەند
ومیان دەربەند بووەتەوە..

بەم پاڕکەیان گوتووە :
"پاڕادیس"*
لەم قوڕغەدا ورچ و
بەراز و رێوی و کەمتیار
هەیە وبزن وئاسکیش لە
بەرزایی یەکانی عەودالان و
دالی خاندا زۆرە .
ئەم مەلبەندە هەتا
ئەم سالانەش هەرقوڕغ کرابوو
لە وێنەکانی راوگەی تاقی
وەستان دەردەکەوێ کە ئەو
پارادیسە وەختی خۆی تەیمان*
و پەرژینی بووە .

تاقە گەورە

ئەم بەشە لە شکلێ و
نووسراوەی تاقی گەورە لە
دەورانی فەتعەلیشای قاجاردا
هەڵکەندراون .
لەم شکڵەدا فەتعەلیشا
لەسەر کورسی دانیشتووە .
ژنێکی باریکەڵەی لەپشت
سەرە. لیباسی شایەتی
لەبەردایە وشیری بەقەدەوە
لە پێشەوەی پیاوێک راوەستاوە
کە دەڵێن حاکمێکی زەنگەنە-
یە . هێندێک لەولاتر
کەتیبەیەکی عەرەبی
هەڵکەندراوە.
با لە کۆتایی ئەم
باسەدا بڵێم کەدەوروبەری
بێستوون چەند کوتە بەردی
گەورە وچکۆڵەی لێ دۆزراوە-
تەوە کەناوی (موزداکورد)
یان لەسەر هەڵکەندراوە .
پرۆفسۆر گردکرۆپ کە
رۆژهەلاتناسە دەلێ :
موزداکورد بەردتاشێک
بووە کەدەبێ کەندەکاری
بێستوون یا تاقی وەستان
یادگاری ئەمکابرایە بووبێ
جا ناکرێ بلێین کە ئەم
موزداکوردە فەرهادی
ئەفسانەیی و بەردتاشی
بەناوبانگە کە ئاشقی
شیرین بووە ؟
بەلام لەبارەی ناوی
تاقەکەوە من پێموایە کە
دەبێ تاقی وەستان راست
بێ چون ئەم جێگەیە لە
سەر رێگەی دوو پێتەختی
ساسانی(تیسفوون وبیشاپوور)
هەلکەوتووە. شای ساسانی
لەکاتی هات وچۆ بۆ ئەم
دوو پێتەختە لەپاڵ چیای
بێستوون وپێرودا کۆشک و
سەیرانگەی حەسانەوە و
وچانیان ساز کردووە و
پێیان گوتووە تاقی وەستان
واتە جێگەی حەسانەوە.
پاشان لە بەرەوە بۆتە
تاقی بستان .جا گۆڕانی
پیتی ب بە و زمانە،
ئێرانی یەکاندا وەک زۆر
سانی یە .
وەک وەهار بووە بەبەهار
واران بووە بە باران،ئاو
بووە بە ئاب .....

ح. ڕەشیدی زەرزا

چەڵتووک

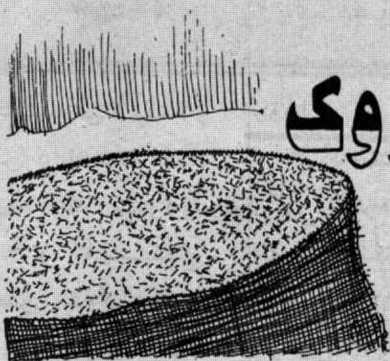

من برینجی گردەی رووتم
نانم، رسقم، ژینم، قووتم
شەڕمە لەگەڵ «گۆخڵ»* بەتا
زەجرم دەدا پەیتا پەیتا
نازانیێ چۆنم داچێنیێ
چۆن لە «باستر* غەم» دەربێنیێ
بەخۆمەوە نەدی خۆشی
بێ «پاستاو» و بێ «تاڵخۆشی»
لێم نیشتووە زۆر تۆز وگەرد
قەوزەم بووە بە تاشەبەرد
لێم هالاوە جلە وەک زنج
دایکوتاوە لە دەورەم پنج
منیش زەویم سندە پێدا
شەی ئاوم کێشا بەوێدا
«پێتاو»* نەبوو لێم بگرێ رێز
لێم تێکچوو پایە «مارەگوێز»*
شێلەگەم هەموو خرا بوون
تیرەم لێ هەلا بڕوون

لە «چەنبەر»* و لە «خوونەدان»*
لە وەختی «کۆڵنەمەو»* «تەپان»*
بەرەنگاری تۆز و خۆل بووم
یەکجار کەنەفت و کلۆڵ بووم
بە قەولی «گوخڵانە»* دانێ
گەیمە قەرەنیمەی دوانێ
ئەوەی بوو بە پاشەکەوت
وەبەر «هینگی»* دینگی کەوت
هیندێک هەرمان وەکوو بەرێ
هیندێک لەتوێخ هاتنە دەرێ
من و دنیای تەنگ و تاریک
مەکۆی دینگی وەها باریک
ویستی هاڕینی من بوو بەس
تا رزگار نەبم لە قەفەس
بێنێ و بمبا لە دینگیدا
نرکەم ببڕێ لە سینگیدا
بەڵام نەک هەر دزێو نەبووم
چی وا کەمتر لە زێو نەبووم
ئەوجار لێم کەوتە تەڵەکە
خەمی لێکردم کەڵەکە
کەچی پێمگوت: بەسە زوڵم
زەفەر نابەی بە کاکڵم
زوڵم بەری تەنکە تەسکە
وەرە تۆبی و خودا بەسکە
دڵت بە «پاکانەم»* پاکە
بەند و جۆگەلەم بۆ چاکە
بێ سوودە ئەم گزە و تووکە
گردە ناگۆڕی چەڵتووکە

ئێمە و خوێنەر

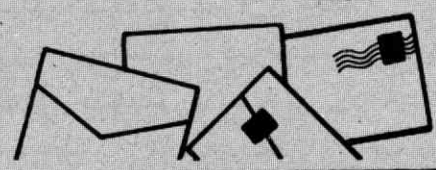

بانە :کاک سەلامی محەممەد پوور

جۆکێکت لەگەڵ نامەکەت گەیشت .گلەییت کردووە، بۆناوت لەئێمە وخوێنەردا نەهاتووە. هیوادارین گلەییت نەمێنێ و ناوی خۆت لە سروەی ١٧ دا بدۆزیەوە .

نەغەدە :کاک عومەر عەبدی .

پاش سڵاو لە جوابی پرسیاری یەکەمتدا دەڵێین کە گۆواری سروە پاش مەرگی مامۆستاهێمن کەم و کەسری پەیدا نەکردووە . بەڵام پاش ئەوەی بریارمان دا گۆوارەکەمان ببێتە مانگانە لاپەڕەکانی بۆتە ٦٨ لاپەڕە.

لە وەڵامی پرسیارەکەی دیکەدا رادەگەیەنین کە مامۆستاهێمن لە تەمەنی ٦٥ ساڵیدا بە سەکتەی قەلبی ئەمری خودای بەجێ هێنا .

سەردەشت :سوێسنایەتی بێورانی سەرێ: کاک ع.آ .

سەلاحەدینی ئەییووبی تا ئەو جێگایەی ئێمە بزانین تەنیا لەرۆژهەڵاتی نێوەڕاست بەتایبەتی میسرو شام وفەلەستین دا فەرمانڕەوایی کردووە و بەرەو، چین نەرۆیشتووە و هیچ بەشێکی لە چین نەگرتووە.

سەردەشت : ئەبووبەکر حاجی مەحموودی قازانی .

کورد گەورەپیاوی زۆر بوون و دەتوانی لەم پێوەندی یەدا کتێبی"مشاهیر کرد" نووسراوەی بابامردوخ رووحانی وەخوێنی. ئێمەش لە هەموو ژمارەیەکی سروەدا باسی زانایان و شاعیران و هونەرمەندانی کوردمان کردووە و درێژەش بەم وتارە دەدەین.قسەی "پیاوە قەدیمی یەکان" بەلای ئێمەوە زۆر بەنرخە. بۆمان بنێرە. سروە بەو هۆیەوە چکۆلە بۆتەوە چونکە مانگانە بڵاو دەبێتەوە.

جوغرافیای شارستانی سەردەشتمان بۆ بنێرە بە تایبەتی لەسەرچاوەکەشی ئەگەر دەکرێ نوسخەمان بدەیە. بە هیوای درێژەی هاوکاریتان .

بۆکان : مەحموود ش. ھ .

* "دەستی ماندوو لەسەر زگی تێرە" فەرمووتە کوا ئەو پەندە راستە. زۆرکەس هەن زۆر ماندوون و هەر برسین زۆرکەسیش هیچ خۆ ماندوو ناکەن وزۆر تێرن. رەنگە ئەوە بە دەگمەن دەربارەی هێندیکاندا راست بێ. بەڵام ئەگەر هەراوتر بڕوانی دەبینی کە هەموو پێشکەوتن وسەرکەوتن و پێگەیشتنێک بەرهەمی تێکوشان و ماندووبوونە ، کام نەتەوە، کام گەل کام کۆمەڵی ئینسانی بێ تێکۆشان سەرکەوتوون ؟ کام نەتەوە بە تەمبەڵی و پاڵدانەوە بۆتە نەتەوەیەکی سەرکەوتوو ؟

* لەهەموو ژمارەیەکدا باسی هونەرمەندێکمان هەیە ودرێژەش بەوکارە دەدەین .

* واژەی ئافرەت ، یا عافرەت بەبیروڕای هێندیکان لە "عەورەت"ی عەرەبی را هاتووەو ئەگەر شاعیرانەش بیر بکەینەوە "ئافرەت"

هەمان "ئافرۆدیت"ە کە بە زبانی یۆنانی ناوی "وێنووس" خودای جوانی یە و خواژنە .

بانە :کاک مەنسوور سەلیمی

گلەیی درەنگ بلاو بوونەوەی گۆواری سروە گلەیی هەموو خوێنەرانی سروەیە. نەبوونی کاغەز تا ئێستا هۆی ئەو وەدرەنگ کەوتنە بووە. هەواڵمان پێ گەیوە کە کاغەز پەیدا بووە و هیواداریـن لەمەودوا گۆوارە- کەمان لەکاتی خۆی دا بلاو بێتەوە .

پیرانشار: کاک محەممەد محەممەدی موحەسیلی

دڵت ناشکێنین وجوابی پرسیارەکانت دەدەینەوە :

* سروەی ژمارە٥ هاوکات بوو دەگەڵ مەرگی مامۆستا هێمن و بابەت و شیعری زۆرتر بۆ هاتبوو بە هۆی زۆرتربوونی لاپەڕەکانی.

* پرسیاری دووهەم ئەوەیە بۆچی سروە پڕە لە باسی یەکسم وشتی وا:

ئەو وەڵامە بۆ هەموو ئەو کەسانە کە ئەمچەشنە پرسیارەیان هەیە لێرەدا بلاو دەکەینەوە :

هێندێک رەسم و شوێن هەن کە بەهۆی ئاڵ وگۆڕی کۆمەڵایەتی وئابووری یەوە خەریکن فەرامۆش دەکرێن . هەر رەسم و شوێنێک فەرهەنگ و ئەدەبیاتی تایبەتی خۆی هەیە کە ئەگەر نەنووسرێ و سەبت نەکرێ دەمرێ ولە دەست دەچێ .

باب و باپیرانی ئێمە هەموویان ئەسپ ومایینیان هەبووە و بۆ هات وچۆ کەلکیان لێ وەرگرتووە ، ئەسپ وئێستر و وشتر و گوێدرێژ لە جێگای ئوتومۆبیل و وانێت بار و کامیۆن وقەتار و فڕۆکەو شتی دیکە پێوەندی شارستا- نەتی یان پێک دێنا . سەرداران و گەورەپیاوانی مێژوو لەجێگەی تانک و نەفەربەر وجیپ و زرەهی و فڕۆکەی شەڕ تەنیا ئەسپ وچارپای دیکەیان هەبوو. تەقڵە وڕمبازی وهەوهەوی سواران بەزمێکی سەرنج راکێش بوو. سەیفی قازی دەڵێ :

لاڵ بم نابینم خێل بەرەو
خواران
تەقڵەوڕمبازی وهەوهەوی
سواران

بەڵێ ئێستا کە یەکسم وردە وردە پاش هەزاران ساڵ خزمەتی بێ وچان جێگەی خۆی دەدا بە ماشێن پێویستە لانی کەم ناونیشان و فەرهەنگەکەی بۆبەرەکانی داهاتوو کە رەنگە تەنیا لە باغی وەحشەکاندا یەکسم ببینن بپارێزین .

بەری پیرانان قەلاتەرەش:

زۆرمان پێخۆشە لەمەڕ ژیانی فەقی یان وتار بلاو بکەینەوە. هەرکەس بۆمان بنێرێ بەو مەرجە باش بێ بلاوی دەکەینەوە.

نامەی ئەم ئازیزانەشمان پێگەیوە وکەلکیان لێ وەردەگرین .

ورمێ :**گوندی باژۆر. یوسفی عەبباسی**

بۆکان:
سەییدعەبدوڵڵا خوسرەوزادە ، تەها خوسێنی - محەممەد سولەیمانپوور - کەریم کەریمی - م.س.ه

بانە:
ئەحمەدکەریمی - **عولیبی حوسێنی**

بانە: بوئین عولیا
سەلام محەممەدپوور

پیرانشار:
محەممەدوەسیمی موحەسیللی

تەورێز: **سەیدکەماڵ لەتیفی**

دزفوول :
حەسەن ئەمینی - شێواو
ه. ق

سەردەشت - بێورانی سەرێ :
ع.آ

سەقز: **فایق ن.س**

شنۆ: **بێکەس**

مەهاباد: **کەماڵ .م**

مەریوان :**سولەیمان شوکری**

مەریوان.گوندی ئەحمەداوا
عوسمان محەممەدعوسمان

نەغەدە: **عومەر عەبدی - محەممەد رەحمانی**

ئەم تەنزە نووسراوی **مارک تواین** نووسەری بەناوبانگی ئەمریکایە و خوشکە **ئازادە فەرزانە** لە فارسی یەوە کردوویە بە کوردی

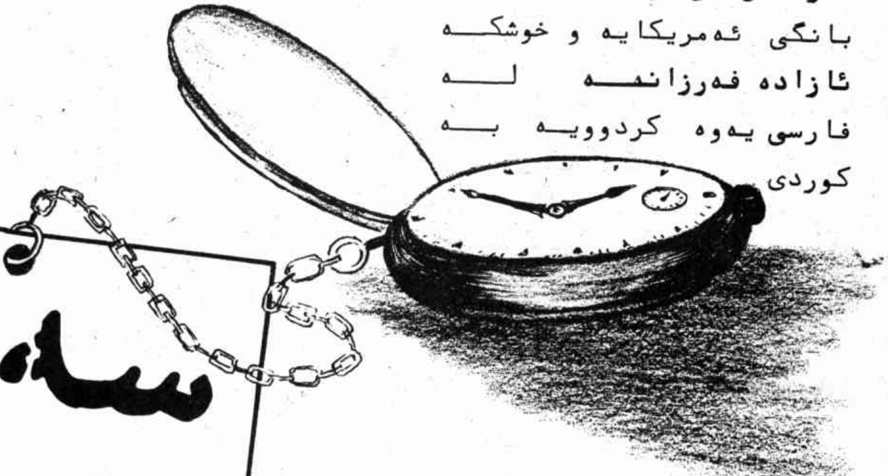

سەعاتی من...

سەعاتە جوان وچاکەکەم، لەوسەعاتانەی ئێستا نەبوو بۆیە وادەڵێم بەچاکی کاری دەکرد لەوسەعاتەگیرفانیانە بوو کەبەزنجیرێکی زەردەوە بەسترابوو دەمخستە گیرفانی تایبەتی سەرسینگیم وبەلارانەوەی زنجیرەکەی بەسەر سینگمدا زۆر خۆم بەبەختەوەر دەزانی.

ماوەی هەژدەمانگ بوو کڕیبووم لەوماوەدا بێ ئەوەی لەکاربکەوێ یاناکۆکێکی زۆر چکۆڵەشی لێ بەدی بکرێ بێ وچان کاری دەکرد. ڕێنوێنی یەکانی ئەوسەعاتەم لە پێشاندانی کات وزەمان دا ئەوەندە راست ودروست دەدی کەوردەوردە هاتبوومەسەرئەو باوەڕەکە پێچ وفەنەر و شتەکانی دیکەی ئەوسەعاتە ئەبەدین وقەت خراپ نابن!

شەوێک لەکاتی قورمیش کردنی دا لەناکاو لەدەستم کەوتەخوار لەورووداوە زۆر، دڵتەنگ وناڕەحەت بووم، دڵم خەبەری دەدا کە دوای ئەم رووداوە مقەدەر وناخۆشی گەورەم بەسەردێت ،بەڵام بەهەر چەشنێک توانیبام دڵداری خۆمم دەداوە ئەوبیروبڕوا خراپانەم لەمێشکم دووردەخستەوە لەگەڵ ئەویشدا بۆ ئەوەی دڵم بە یەکجاری ئاسوودەبێت ، بۆ بەیانی ئەوشەوەی کەسەعاتەکەم لەدەستم کەوتەخوارەوە ،بردمە دووکانی گەورەترین وبەناوبانگترین سەعات سازی ئەو شارە ،چاوی پێ بکەوێ وئەگەر نیازی (پێویستی) بەرێککردن بێت چاکی کاتەوە.

کاکی سەعات سازی بەناوبانگ،سەعاتەکەی لەدەستم وەرگرت وبەوردی لێی روانی وتاقی کردەوە ونایەگوێیەوە وگوتی:چوار دەقیقە لەدوایە دەبێ توزیک توند بکرێتەوە من زۆر هەوڵمدا تا لەوکارەی پەشیمان بکەمەوە وحاڵی بکەم کەسەعاتە خۆشەویستەکەم پێویستی بەهیچ چەشنە دەستکاریەک نیە ،بەڵام بەهیچجۆرێک بۆم حاڵی نەکرا و تەواوی هەوڵ دانەئینسان دۆستانەکەم نەیتوانی ئەو لەوخەیاڵە حەیوانیە ،کەسەعاتەکەم چوار دەقیقە لەدوایەو دەبێ توند کرێتەوە ،پەشیمان بکاتەوە. لەوکاتەدا من بەناڕەحەتی ودڵەکوتەی زۆرەوە لەدەوری، دەگەڕام وبەقوربان وسەدەقەی دەبووم کەدەست لەسەعاتە هەژارەکەم هەڵگرێ وچێوەژەنەو* وخرتەی نەدا، کاکی سەعات ساز بەوپەڕی هێمنی ولەسەر خۆیی یەوە پشتی سەعاتەکەی

هەڵپچڕی وئەوکارە ناشیرین
وناحەزەی جێ بەجێ کرد .

لەو ڕۆژەوە سەعاتەکەم
ڕۆژلەڕۆژ زیاتر هەڵ دەهات
وغاری دەکرد . لەماوەی
حەوتوویەک دا ئەوەندەی یاو*
بوو کەنەبزێ لەدەقیقەدا!
سەدوپەنجا کەرەتی لێ دەدا!
دوای دوومانگ بەجێگەیەک
گەیشت کەلەباشترین کرۆنۆمەتری
شار وەپێش کەوت ولەرووی ڕۆژ
ژمێرەوە ١٣٥ ڕۆژکەوتبۆ پێشەوە.
سەعاتەکەم کاتێک هێشتا پاییز
تەواو نەببوو ولە مانگی
سەرماوەزدا بووین،لەبەفرو
سەرمای زستانی مانگی
بەفرانبارهەڵ دەلەرزی. کرێ
ماڵەکەم زۆر زوو وادەی.
دەگەیشت ئەوندەی گیروگرفتی
جۆربەجۆرساز کرد ، کەناچار
بووم بۆلای سەعاتسازێکی تری
بەرم کاکی سەعاتساز ئەمجارە
لێی پرسیم :

"ئایا تائێستا ئەم
سەعاتەت بردۆتە لای سەعاتساز؟

جوابم داوە : "قوربان،قەت
قەت تائێستا سەعاتەکەم
پێویستی بەچاک کردنەوە،
نەبووە وزۆر جوان کاری
کردووە ؟"

کاکی سەعاتساز بەوپەڕی
ڕووخۆشیەوە ،تەماشای کردم
بەڵام نیگای دەغەڵکاری
لێ دەباری . دەس بەجێ
سەعاتەکەی کردەوەو ،
"زەرەبینێکی" چکۆلەی‌نەحلەتی
کردەچاو ولەماکینەکانی
وردبۆوەوبەدەنگێکی بەرز
دەمن راخوڕی وگوتی:

— ئەم سەعاتە دەبێ خاوێن
بکرێتەوە وچەور بکرێ تا
دوایی ڕێکی‌بکەم بڕۆ
حەوتوویەکی ترەوەرەوە ،"

دوای حەوتوویێک چوومەوە ،
سەعاتەکەم پاک و خاوێن
کرابۆوەو چەورکرابوو ورێک
کرابوو ، هەڵمگرت وهێنامەوە

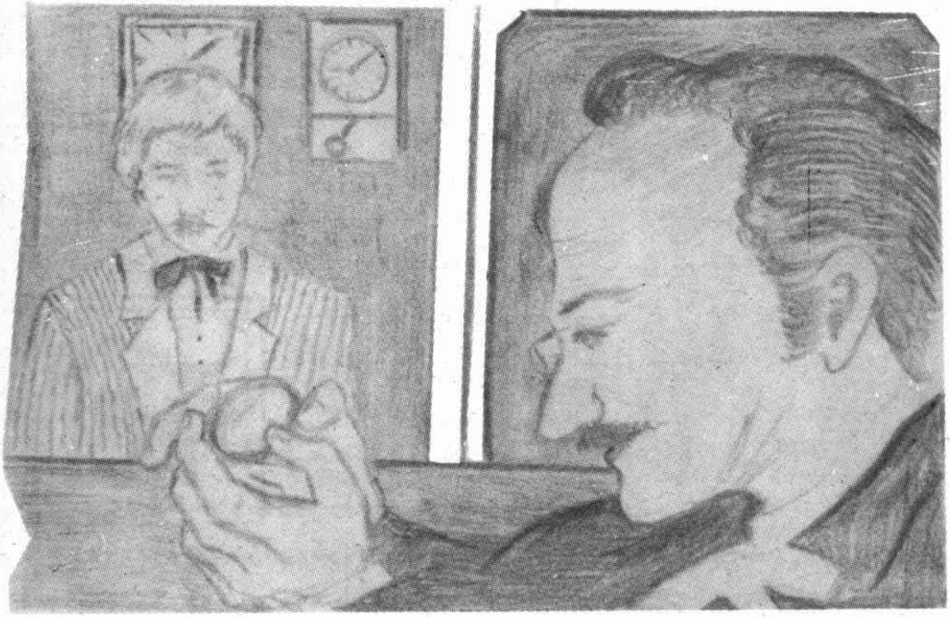

سەعاتەکەم دەستی بەکار
کردەوەبەڵام زۆر لەسەرخۆو
بەویقار کاری دەکرد. وەک
دەنگی زەنگێک وابوو کەلە
دوورەوەبیسترێ ولێدانەکەی
بەینی بێ . وردەوردەلەهەموو
کارەکانم دەبووم . کاتێ
گەیشتمە وێستگەی شەمەنەفەر
کەرۆیشتبوو ،کاتێ دەمەویست
قەرزەکانم بدەمەوە زۆر لە
ماوەی گوزەرابوو . ئەگەر بۆ
شوێنێک میوان بووما یەکاتێک
دەگەیشتمێ کەئیتر کەسی
لێ نەمابوو . سەعاتە
خۆشەویستەکەم لەدانەوەی
قەرزدا زۆر مۆڵەتی پێ‌دەدام
وپەلەی لێ نەدەکردم" کاتێ
ئاگاداری دانەوەی قەرزەکانی
دەکردم کەزۆری لەوادەیان
لادابوو ئیتر شکایەتیان
لێ کردبووم کار گەیشتبووە
دادگا . هەوڵ جار ڕۆژێک و
ئینجار دوو ڕۆژ لەژیان
دواکەوتم تەواوی خەڵک لە
ژیانی ئەمرۆ کەڵکیان
وەردەگرت بەڵام من هێشتا
گیرۆدەی پێروبەسرپێربووم
هەستم دەکرد کەلەنێوان
حەوتووی پێشوودا تاق وتەنیا
ماومەتەوە جیهانی زیندوو
لەمن رابووردوە وخەریکە
لەپێش چاوم ون دەبێ .

وردەوردە خەریک بووم
بچمەریزی مێژووەوە . هەستم
دەکرد لەمۆرومێوکراوانی
"مومیائی" مێژووخانەکان
(موزەها)زۆرخوشم‌دیت وزۆر
حەزم دەکرد برۆمەلایان تا

سەبارەت بەتازەترین رووداوە
ـ کانی جیهان ئاگاداربم
وخەبەریان لێوەرگرم . ناچار
دیسان چوومەخزمەت سەعات
سازێکی تر . کاکی سەعاتساز
ئەم جارەبێ مەحتەلی تەواوی
سەعاتەکەی لەپێش چاوی منی
بەدبەختدا لەتلەتکرد و
بەوپەڕی خۆشی وفیزۆئیفادەوە
گوتی:

"میلی سەعاتەکەت ماسیوە*
"پەرچووتووە"اسی رۆژی پێ
دەچێ تاماسینەکەی بنیشێتەوە
وبگەڕێتەوە حاڵی ئاسایی
خۆی . دوای ئەم چاک ،
کردنەوە سەعاتە هەژاروکەم
رێورەوشتێکی تایبەتی پەیدا
کرد . تانیوەرۆ دەیقلّخاند
وەک سەگ دەوەڕی ، هاواری دەکرد
دەپشمی ،هەناسەی هەڵدەکێشا
دەینالاند وبیروهۆشی منی
بەتەواوی خراپکردبوو ، بە
چەشنێک کەهیچ سەعاتێکی تر
نەیدەوێرا تخوونی بکەوێ بەلام
لەنیوەی تری رۆژدا دەخەوت
یان سەبرکاری دەکرد ،لەنیوەی
رێدا مەحتەل دەبوو ،رادەوەستا
هەتاتەواوی ئەوساعەتانەی
کەلەوبەجێ مابوون بیگەنێ
ولەدوای ٢٤سەعاتدا بەسەر
سوڕ ماوی نەتدەتوانی هیچ
رەخنەیەکی لێ بگری چونکە
کاتی بەدروستی نیشان دەدا
دیسان بەناچاری بردمە لای
سەعاتسازێکی دیکە . کاکی
سەعاتساز ئەمجارەگوتی:
میلی قورمیشەکەی شکاوە .

من لەوە کەشوکر ئاخری
عەیبێکی ئەساسی تێدا دۆزراوە ،
زۆرخۆشحاڵ بووم وبێ ئەوە
کەمیلەی قورمیش بناسم وبزانم
چ دەکا ولەکوێدایە تەنیا
بۆئەوە خۆم لای سەعاتساز
بێ خەبەر نیشان نەدەم هەرچی
کاکی سەعاتساز دەیفەرموو
خیرا بەڵێم بۆ دەگوت
فەرمایشتەکانیم قەبوولّ دەکرد
ئەمجاریش سەعاتچاک کرایەوە
بەلام چ چاکرانەوەیەک چەند
دەقیقە کاری دەکرد ولەخۆوە
رادەوستا دوای چەند دقیقەیە
ـ کی تر دەستی بەکاردەکردەوە
ودیسان بێ هیچ شەرم وحەیایەک
رادەوستا ، ولەهەر دەس بە
کار کردنەوەیەک داوەک

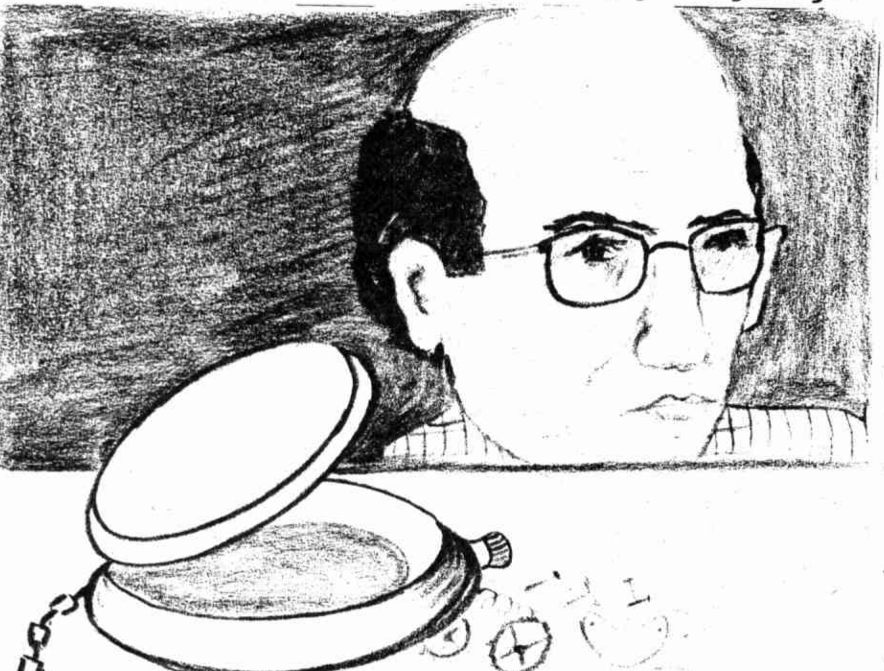

تفەنگی برنەو لەقەی دەخست
چەشنێک کەمن ناچار بووم
تۆپەڵێک لۆکەبخەمە ژێر
سەعاتەکەوە تاسینگم کون
نەکا .

ناچار دیسان چوومە لای
سەعاتسازێکی دیکە . ئەویش
پاش ئەوەی کەبێ مەحتەلی
تەواوی چەرخ ومەکینەکانی
هەڵرشت وخستیە ژێر (زەرەبین)و
گوتی:

قورمیشەکەی خراپە ، بە
خەیاڵی خۆی قورمیشەکەی
چاک کردەوە و سەعاتەکەی
خاوێن کردەوە ودایەوە دەستم
ئەم جارە ئیتر سەعاتەکەم
زۆر جوان کاری دەکرد ،ئەوندە
نەبێ کەعەقرەبەکانی لەهەر
سووڕانێکا وەکدەمی مقەست
دەیان ،، ویستتابۆیان
بکرێ یەکتر لەئامێزبگرن
وپێکەوە ولە ئامێزی یەکا
دەست لەگەردن بەوحاڵەتە
شاعیرانەوە بسوورێن ئێوەش
بێ گومان وەک من پێتان وایە
کەگەورەترین فەیلەسووف

وزانای دونیاش ناتوانێ لە روی ئەم سەعاتەوە بزانێ بە دروستی سەعات چەندە. بەناچار بۆچاک کردنی ئەم عەیبەش چوومە خزمەت سەعات سازێکی دیکە .

ئەمجارە کاکی سەعات ساز روونی کردەوە کەعەیب لە شووشەکەی دایە ،کەعەقرەبەکان گیر دەکا وناهێلێ بەجوانی بگەرێن،هەڵبەت چەرخ و ماکینەکانیش هەندێک پێویستیان بەچاک کردنەوەیە کاکی سەعات سازبەوپەڕی رووخۆشیەوە سەعاتەکەی چاکردوەو دایە دەستم .

ئیتر سەعات هیچ عەیبێکی نەبوو وهیچ رەخنەی لێنەدەگیرا. جگەلەعەیبێکی بچووک، ئەویش ئەوە بوو دوای ئەوەی کە سەعاتەکە تائێوارە کاری دەکرد ،لەناکاو تەواوی ماکینە جوربەجورەکانی وەک پۆلێک هەنگ کەپێکەوە دەویزنێن دەکەوتنەویزەویزە ئینجا بێ وچان عەقرەبەکان بە توندیەکی بێ وینە هەڵ دە- سووران، بەچەشنیک کەئیتر عەقرەبەچکۆڵەکە لەعەقرەبە گەورەکە بۆکەس نەدەناسرانەوە چەند دەقیقە بەوجورە دەسووڕان ودوایی لەکار دەکەوتن، دیسان بەدڵێکی شکاو رێگەی دووکانی سەعات سازێکی دیکەم گرتەبەر .

کاکی سەعات سازم ئەوجارە ئاشنا دەهاتە پێش چاو شێوەم دەکرد ،بەلام نەمدەناسیەوە زۆری لێ روانیم لەوکاتەدا کەسەعاتەکەی هەڵدەپچڕی و خەریک بوومەکینەکانی دابگرێ

کاکی سەعات سازم ناسیەوەو قیافەوسەروسەکوتیم وبیرهاتەوە زانیم کەجاران رانەندەی چەشنەشەمەنەفەرێکی بوو- خاربووە وتەنانەت لەچەند سەفەر شۆفیری شەمەنەفەرەکەی من بووە هەر لەوکاتەوەبووکە سەعات ساز تەواوی ماکینەکانی سەعاتەکەمی لەبەریەک هێنا دەرو گوتی:

- ئەم سەعاتەی ئێوە زۆرهەڵم وبۆق دەکا ودەبێ مەنفەز (دریچە) هەڵم وبۆقەکەی تۆزێک بەرەلا بکەی لەم قسە ئەوەندە سەرم سوڕمابووکەوام دەزانی خەون دەبینم وئیتر باوەڕم نەدەکرد ئەوکابرایە هیندەگەوج بێ وشەمەنەفەرەکەی خۆی وسەعاتە هەناسەسار- دەکەی من وەک یەک ببینێ و... چیدی خۆم بۆ رانەگیرا و چە- کوچێک کەهەوەڵ جارچوومە لای دیم هەرلەبەرچاو مابوو هەڵمگرت وتاتوانیم لەسەریم دا ... کاکی سەعات ساز لەژێر دەستمدا سارد بۆوە وعومری دا بەجەنابتان وخەرجیماڵ و منالی ئەویش کەوتە سەرمن چەند سالێش زندانیان بۆ، بریمەوە .

خوالە مامە (ویلیام)خۆش بێت هەمیشە دەیگوت:

ئەسپی چاک ئەسپێکە کەلە مەیدانی موسابقەدا نەیبرد- بێتەوە وسەعاتی چاکیش سەعاتێکە کەدەستی سەعات سازی نەگەیشتبێتێ:

پیاوی چاک بوو ،ئەوەندەی گڵ لەسەر سینگی ئەوە ئەوندە عومری ئێوە درێژ بێ

عەزیز سەیفی

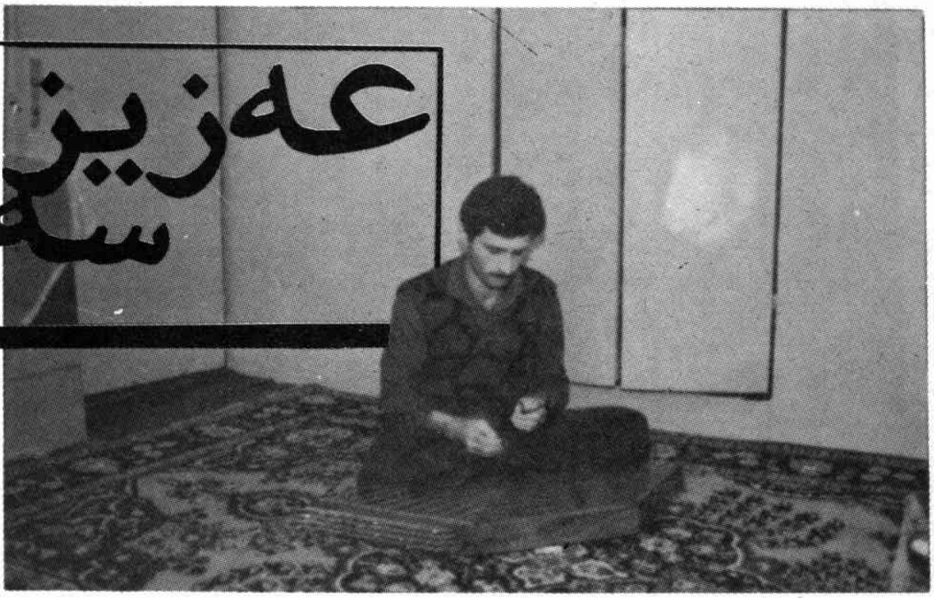

ـ تکایە خۆت بناسێنە .

ـ من عەزیزسەیفی خەڵکی بۆکانم ساڵی ١٣٣٩لەدایک بووم. ئێستاش لەئێدارەی ئامووزش وپەروەرش لەئومووری تەربیەتیدا موعەللیمم .

ـ تێکوشانی هونەریت لە چ ساڵێکەوە دەست پێکردووە ؟ چ هانەیەک ، دنەی داوی ؟.

ساڵی ١٣٥٥بۆیەکەمجار سەنتوورێکم چاوپێکەوت کە شکا بوو ،تەنیا چوارسیمی بەسەرەوەبوو خاوەنەکەی کاک جەماڵ باباحوسێنی بووکە خەڵکی مەهابادبوو لەبۆکان موعەللیمبوو .

کاک جەماڵ سەنتووری لێدەدا . منیش هەرلەمنداڵی یەوە حەزم لەموسیقا بوو . لە مەدرەسە بەودەنگەنا خۆشەی خومەوە گۆرانیم دەگوت وبە میزتەپڵم لێدەدا . ئەوەهەموو ئیمکاناتی ئەوسەردەمیشاری بۆکان بوو .

سەنتووری کاک جەماڵ سەت هێندەی جاران هۆگری موسیقای کردم. سەنتوورەکەم نەبوو . ساڵێک رابرد ومن سەنتوورێکی دوازدە خەرڕەکم وەگیرخست جارجار دەچووم بۆلای کاک جەماڵ وسەنتوورەکەمکۆک دەکرد .

لەماڵێ بێ ئەوەرێنوێنی ئوسوولی بکرێم تەمرینم دەکرد . کاک جەماڵ چەند ئاهەنگێکی فێر کردبووم ئەوانم تەمرین دەکرد. وای ـ لێهات هەرواڕەمەکی فێربووم ئەوجاردەبوو سەنتوورێک پەیدا بکەم دەنگی خۆشتربێ ساڵی ٥٨ چوومە تاران و سەنتوورێکم کڕی بەپێنجهەزار

تمەن .سالّی ٥٩ لەفەرهەنگ وهونەری ئەوزەمان دوومانگ دەرسی سەرەتایی مۆسیقام خوێند پاش ماوەیەک ئەویشم بۆ نەڕەخسا ولەبەربێ پوولّی هاتمەدەر.

دوای ماوەیەک لەگەڵ کاک، ڕەسووڵ میرزا پوورکەدا نیشتوو - ی سەقزەئاشنا بووم کاک ڕەسووڵ لەبۆکان نۆتی فێر کردم. بۆخۆمزۆرئاهەنگم لێدەدا بەلّام نۆتەکەیم نەدەزانی بەلّام پاش ئەوە لەگەڵ کاک ڕەشیدفەیزنژاد ئاشنا بووم زۆرتەشویقی کردم بوونی ماعۆستایەکی دلّسۆزی وەک ئەوپتری هۆگری مۆسیقا کردم.

ئەمجار سەنتوورەکەی خۆم بەکەیفێ نەبوو پێمخوش بوو سەنتووری دەنگ خۆشترمهەبێ ئەوسەنتوورەی لە تارانم هێنابوو هەلّم وەشاندتابزانم چی تێدایە. ئەمهەلّوەشاندنە بووبەبناغەی سەنتوورساز، کردنی من وبۆهەوەڵ جار لەگەڵ کاک خالید ڕەشیدپوور سەنتوورمان سازکردسالّی ٦٠و ٦١ دەست بەکاربووین وچەند

سەنتوورمان سازکرد کەهەر خراب نەبوون دەنا لەو باشانەش نەبوون. ئەو سەنتوورانەی سازمان دەکردن یەک یەکم تاقی دەکردنەوە بەلّام دەنگی هیچکامیانم بەدڵ نەبوو. کاک خالید پاش ماوەیە لێمهەلّبڕا من بەتەنیا مامەوە.

هێندێکم دارگوێزپەیداکرد ودەستمکردەوەبەسەنتوورساز کردن. دوایێ چوومە تاران وکاری وەستای سەنتوورسازی وەک (ئازمی)، (عازمی)مدیت و لێیان وردبوومەوە. ئەم چاوپێکەوتنەو ئەزموونی پێشوومدەستیان دادەستی یەکدی وتوانیم سەنتووری باش سازبکەم. بۆهەوەڵ جار سالّی ٦٣و ٦٤ سەنتوورێکم بردەتاران بۆکانوونیچاووش سەیریان کردوزۆریان پێ باش بوو. لەوێ ئەویان لێ کڕیم.

دنەی ماموستای وەک کامکار بووبەهۆی ئەوەپترحەول بدەم وبۆیەکەمجارسەنتوورێکی یەک تیکەم دروستکرد کە خوێندکارێکی هونەری لێیکڕیم وبردی بۆ دەرەوەی ولّات. تا

ئەودەم ئێستا سەنتووری‌یەک تیکەسازنەکرابوو. هەم لەوانی پێشوو جوانتربوو هەمدەنگی خۆشتردەهات وهسەم ڕەختەتربوو. ماموستای وەک، ڕەزا ڕەزایی لەسنەو کامکار لەتاران پێیان وایە سەنتوورەکانی من خۆلەقەرەی سەنتووری ئازمی دەدەن.

- بەبڕوای تۆچ ئەنگیزەیەک دەبێتە هۆی ئەوە تازەکارێک ببێتەحیرفەیی ووەستا.

- بەڕای من شەرتی بنەڕەتی ئەوەیە کەتازەکار، کاری خۆی پێشان بدا تاخاوەنڕاو چازان ڕای لەسەربدەن و ڕەخنەی لێ بگرن وئەویش لەو قسەوباسانە ئەزموون وەربگرێ وکەموکووڕی کارەکەی چاک بکاتەوە. من بۆخۆم وام کردووە.!

- تۆسەنتوورسازدەکەی. دەکرێ بلّێی لەچاو سەنتوورسازی دیکە چ ئیمکاناتێکت هەیە وچ کەم وکووڕی یەکت لەباری کەرەستەوەهەیە؟ تایەک دوو مانگ لەمەوبەر ئەوکەرەستەی کارمپێدەکرد

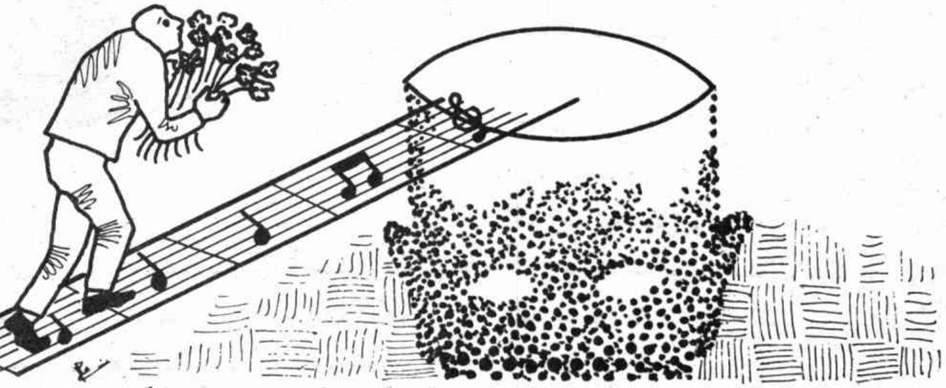

ئەمانەتی بوو. وەسیلەی دۆست وبرادەران بوومن کارم پێدەکرد. بەڵامئێستا وردەوردە بۆخۆم شتم کڕیوە وەک دارەگو - یزوسیم ومزراب.

- سەنتووربۆسازدەکەی؟

من ئاشقی سەنتوورمو مۆسیقامخۆش دەوی. ئەمکارەشم بۆفرۆش نیە هەرچەندئیمکانی مادیم کەمە دوای ئەوەکە

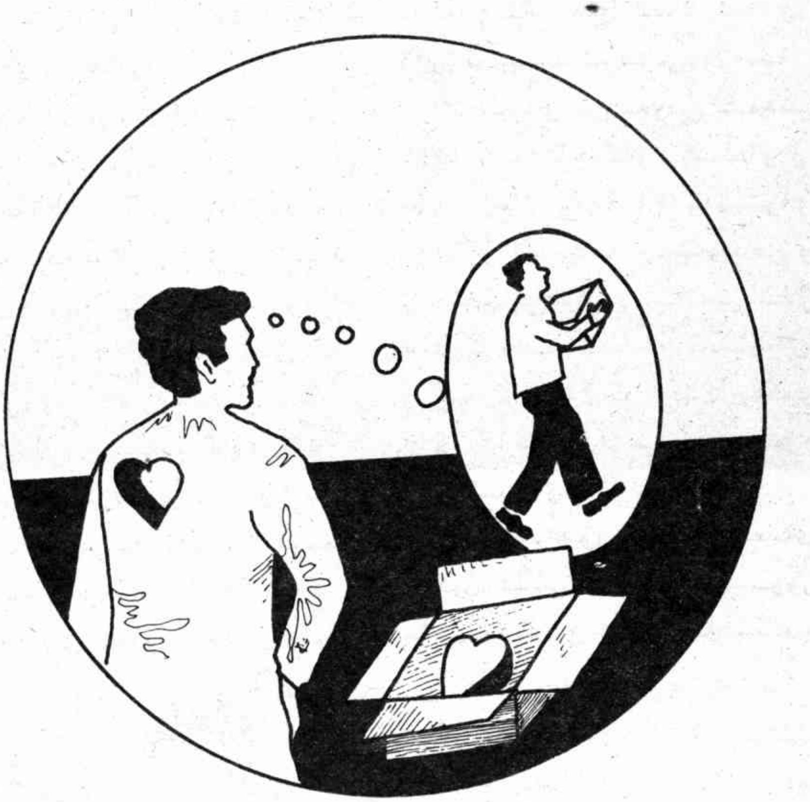

سەنتوورتەوادەبێ مشتەری دەگاتەسەر هەرکەفرۆشتموەک ئازیزێکم لەدەست دابێ پێم وایە! بەڵامئاجوچارمنیە.

- بەبڕوای تۆ هونەری مۆسیقی چیەو چ تایبەتیەکی هەیە؟.

- هەرکەس دەست لە سازدەدا دەبێ ئەنگیزەیەکی هەبێ. دەبێ ئەوەبزانن کە مۆسیقی تەفەننون نیە ،مۆسیقی جگەلەوەکە غەزای روحە پێشاندەری باروحالەتی دەروونی ئینسانیشە. بەیانی ئەوهەستەیەکە ئینسان لە پێشوودا تەجرەبەی کردووەو زمان برستی دەبڕێنێ نیە یا پێی خۆشە بەشێوەیەکی دیکە رای بگەیەنێ ئەودەم دەوری مۆسیقی دێتەگۆڕونەخشی خۆی دەگێرێ.

- نەزەری خەڵک بەعام لەبارەی هونەروهونەرمەندەوە چیەودەبێ چۆن بێ؟

- هونەرمەندلەکوردستانی ئێراندالای خەڵک رێزێکی تایبەتی هەیە. هەرکات لە جێگەیەک خۆدەنوێنێ خەڵک دەستنیشانی دەکەن.قسەی ئەسڵی ئەوەیە کەئەگەرخەڵک هونەرمەند بناسن رێزی لێدەگرن بەڵامزۆرهونەرمەند نەناسراون یابۆخۆیان پێیان خۆشەنەناسرێن یا خۆدەرفەتی ناساندن نەرەخساوە.

بۆدوایین قسەدەڵێم :بە ناوی لایەنگرێکی مۆسیقی دەبێ بڵێم تکالە، هونەرمەندان دەکەم کاری خۆیان بخەنەبەرچاویسەرنجی خەڵک ، بالەلایەک کەموکووری یەکانیان بۆ راست کەنەوەوبەرەخنەی بەجێ رێنوێنیان بکەن ،لەلایەکی دیکە شەوە بیاننناسن کۆڕی هونەری پێک بێنن وبەدانانی نونێگەو....... خەڵک لەکاری هونەری خۆیان ئاگاداربکەن لەکۆتاییدا جێی خۆیەتی سپاسی گۆواری سروە بکەمکە ئەم دەرفەتەی بۆهونەرمەندان رەخساندووە کەهونەرمەندی کورد بناسن وهونەرمەندی کوردبناسێنن. خۆائاگای لەهەموولایەکمان بێ.

تەرشداری

پەروێز جیهانی

هەروەک دەزانین کاری کورد **مەڕداری** و**تەرشداری** بووە وهەرئێستاش زۆربەیکوردەکان خەریکی ئەوکارەن. مەڕدارکان فەرهەنگێکی تایبەتییان لەوبارەوە هەیە. دەمانەوێ ئەوەندەی لەدەستمان بێ وبزانین ناوونیشانی **مەڕو بزنەکا**ن لەدەورەی **بەرخ و کار** تا دەگاتەرادەی پیری، هەروەها رەنگەکانی بۆخوێنەرانی بەرێز بڵاو کەینەوە. دیارە ئەوە کاری کەسێک ودوان نیە، هەرچەند لەوکارەدا، شارەزاش بن وتەرشداریشیان کردبێ، ناتوانن تەواوی ناوونیشانەکانی **مەڕو بزن** ئەویش لەکوردیدا کەلەهەرنا**وچەیەک** بەگوێرەی زاراوە دەگۆڕێ، بێ کەم وکووڕی باس بکەن. جائەگەر کەمایەسیەک لەم گوتارەدا هەبێ ئەوانەی دەزانن وشارەزان، کەم وکووڕیەکەی بۆئێمە بنێرن، منەتبارمان دەکەن.

پەز یا مەڕ

زۆربەی مەڕدارەکان بۆناسین وناساندنەوەی مەڕوبزنیان ئەوانە **داغ ودروشم** (درۆف) دەکەن . واتە هەرتەرشدارێک دروشم وداغی تایبەتی خۆیان هەیە کەلەسەر گوێیا سووڕەتی مەڕوبزن دایدەنێن. دروشمیا درۆف ئەوەیەکە گوێیمەڕیا بزن بەجۆرێکی تایبەتی (هەرتەرشدارێک بەجۆرێک کەوەک هی هاوسێیان نەچێ) دەبڕن ونیشان دەکەن. داغیش ئەوەیە کە گوێ یاسوورەتی مەڕ بەنیشانەیەکیتایبەتی بۆناسین داغ دەکرێ .

بەڵام جگەلەوداغ ودروشمانە مەڕو بزن لەرووی رەنگ وچۆنەتی گوێ وشاخ **وخوری ومووش** دەناسرێن کەوا لێرەدا باسی دەکەین. هەڵبەت هێژا ی گوتنەوەیەکە هەرمەڕدارێک**پسپۆڕێکیا**نیش هەیە کەمەڕوبزنی خۆیان لەهەر شوێنێک ببینن دەناسن، تەنانەت ئەگەر

داغ ودروشمیش نەکرابێ .

لەکوردەواریدا بەبێچووی **مەڕ** یا **پەز** (**بەرخ ، بەخ، بەرخک وبەرخۆلە**) دەڵێن. بەرخ هەتا شەش مانگی بەم ناوە دەناسرێ. ئەوجار پاش برینگی **بەرگ ن ولوایەکەی " کاوڕ " ی** پێدەلێن. "کاوڕ"یش دیارە یا "**کاوڕەمێ**"**یە** یا**کاوڕەنێر**". تادەگاتە تەمەنی یەک ساڵی تەواو هەرکاوڕە ، پاشان دەبێتە "**شەک**" شەکیش دیارە "**شەکەمێ**"و "شەکەنێر"ی هەیە بەشەکی مێ "**بەریندیر، بەردیر ، بەردیل و بەیندی**"ش دەڵێن. بەشەکی نێر "بەرندر" دەبێژن.

جارێ وایەکە" کاوڕەمێ"یەک دێتە **بەران** و ئاوس دەبێ، ئەوجار پێدەڵێن **کاوڕزا** "یا "**کاوڕزێ**".

مەڕ لەکوردستاندا بەتایبەتیکوردستانی ژووروو لەتەمەنی هەژدە مانگی ئامادەی بەرگرتنە ،واتەوادەی بەران تێبەردانیەتی .

ماوەی ئاوسی وباربداری مەڕیش دروست پێنج مانگی تەواوە ، بەوحیسابە مەڕ لە تەمەنی نیزیک بەدووساڵی دا دەزێ .

شەکەمێ یابەردیر پاش تێپەڕینی دووساڵ لەتەمەنەکەی واتە لەهەوەڵین ساڵی زاندا بە "**بزاشتیر**" ناسراوە . پاشان تەمەنەکەی بە گوێرەی ساڵەکانی زان دەژمێردرێ. بۆ وێنە دەڵێن ئەو مێیە دوو بەرخی یاسێ بەرخی یا ..... بەرخی یە . هەڵبەت لەهەوەڵین ساڵی زان بەگشتی "**می**" یا "**مهی**" پێدەڵێن.

بەومێیەی کە**نەزۆک** بێ وبەرخی نەبێ "ئەستێور" یا " ئستەور"ی پێ دەگوترێ .

ئەوجار بچینەسەرناوی **پەزی نێر**، گوتمان کەبەشەکی نێر "بەرندر"یشدەبێژن مەڕدارەکان لەنیوەی وەرزی هاوین کەمەڕەکان باش قەڵەووکۆک بوونەوە ، هەرکەس بەگوێرەی دەستوەهاتوراداەی مەڕی خۆی چەند شەکەنێری جوان وقەڵەو وسەرلاق هەڵدەبژێرن بۆ"**بەران**" بەران ئەو پەزەیە کەبۆ تۆڤ (تۆو) هەڵدە-بژێرێ . بەڵام مەڕدار بۆ پترقەڵەوبوونی شەکی دیکە ئەوانەدەخەسێنن . بەشەکی خەسا "**بەرانخەس**" یا "**خەساو**"دەڵێن . بەرانخەس یا بەران لەتەمەنی سێ ساڵی دا دەبێتە "هۆگچ" . کە "**بەرانی قەرت** " یا "**خەرت**" یش

پێدەڵێن. پەزی نێر پاش هۆگچی دەبێتە "**ماز**"، "ماز"پاش لەساڵێک دەبێتە " **دڕماز**"و پاشان "**دڕی دڕماز**"گپێدەڵێن.

ئەوانە هێندێکناوی مەڕ لەزمانی کوردیدابوو ، ئێستا بەوکەموکوورییەوە بچینە سەرباسی بزن وبزانین ئەوئاژەڵە خاوەنی چەند ناوە وچاوا دەناسرێ .

بزن

لەکوردەواریدا هەرمەڕدارێک بێگوتن چەندبزنیش بەخێو دەکا . بەخێوکردنی بزنیش بەستەبەجێگای ژیانیەتی . واتە مەڕدارەکان بەگوێرەی لەوەڕگە وزۆزان وئارانیان مەڕ و بزن بەخێودەکەن . بزن لەلەوەڕگەی چڕو سەختوزانگ وبەرد دا زۆرباش قەڵەودەبێ

چون لەمەڕسووکترە ، دەتوانێ لەجێ رەوەزوراز وکیۆی ئەستەمدا باشتر بچەرێ وهات وچۆبکا . بۆیە هێندێک مەڕدار بە گوێرەی لەوەرگەکەی هەرتەنیا بزن یامەڕ خودان دەکەن . بەلام هیچ **کەرتەمەر** و **کەری یەک** (**مێگەلێک**) بێ بزن بە تایبەتی **بێ نێری** نابێ چون **نێری** پێشەنگی مێگەلە و هەمیشە بەدەنگی بلوێرو شمشاڵی شوان یا بەفیتەی لێوی شوان لەپێش مێگەل وکەری دەڕوا وجڵەوکێشی مێگەلە .

لەزبانی کوردی دا بەبێچووی بزن، (**کار کهار ، کارک ، کاریلەو کارژیلە**) دەڵێن بێچووی بزن تا تەمەنی شەش مانگی هەر"کار"ە پاشان تا یەکساڵی **"گیسک"** ی پێدەڵێن گیسکیش، **گیسکەمێ** و **گیسکەنێری** هەیە . ئەگەر گیسکەمێیەک بەگیسکی بزێ **"گیسکەزا"**ی پێدەڵێن بزنیش وەک "مێ" لەتەمەنی دووساڵیدا دەزێ ودەورانی ئاوس بوونیش وەک مەڕ پێنجمانگە بزن لەهەوەڵین ساڵی زان واتە لەسەرەتایی سێ ساڵی دا بە **"تشتوور"** یا **"تویشتیر"** دەناسرێ . پاش لەتوێشتیری هەر بزنی پێدەڵێن بەلام گیسکەنێر کەپێی نایەتەمەنی دووساڵی " کوور"ە ، لەتەمەنی سێ ساڵیش دا نێری یە .نێری هەروەک گوتمان جڵەوکێشی مێگەل وکەرییە وهیچ مێگەل وکەرییەک ، بێ نێری نابێ .

لەنێومێگەل دا مەر وبزنی **"نەبان"** یش هەن. نەبان بەومەڕ وبزنانە دەڵێن کە بێچووی خۆیان ناوێن ونایهێڵن بیمژن . هەگەروهۆی نەبان بوونی بزن ومەڕ ئەوەیە کەلەکاتی زان دا ژانی زۆر دەبینن وناڕاحەتی زۆردەکێشن. زوربەی مەڕوبزنەکانی نەبان بزاشتیرو تشتوورن واتە مەڕوبزن زوربەیان لەهەوەڵین ساڵی زان دا نەبان دەبن. لەنێو پسپۆڕان داکەسانێ هەن کە " **بانۆک** "یا **"بانەر"**ی پێدەڵێن، کەکاریان بانینی مێ و بزنی نەبانە . بەپێچەوانەلەنێومێگەل دا مێ وبزنی واهەن، کەجگەلەبێچووی خۆی لە بەرخ وکاری دیکەش دەبانن کەبەوجۆرە مەڕو بزنانەش **"فیزەک"**یا " **سەردەبان** "دەڵێن .

بەئەو مێ وبزنانەی کەبەرخ وکاریان دەمرن وبێ بێچوو دەمێنن**"هاوشینگ"**دەڵێن ئەوجۆرە مێ وبزنانە بەبەرخ وکاری **بێ ماک** واتە بێ دایک یابەرخ وکاری **جمک** یا ئەو بەرخ وکاری کەدایکیان تێریان ناکەن دەمێژدرێن.بەبەرخ وکاری کە هاوشینگ دەمژن **مێشکە** یا **مێژۆکە**دەگوترێ .

لەنێو مێگەل دا بڕێک مێ وبزنی واهەن کەبەقاچاغی بەردەگرن وپێش لەوادەی زانی وێکرایی مێگەل دەزێن ،بەوجۆرە مێ وبزنانە **"بیژەک"** دەڵێن، بەبێچووی ئەوجۆرە مێ و بزنانەش " **فراژوو** " یا "حلی" دەگوترێ ، بەلام بەپێچەوانە بڕێک مەڕوبزنیش دەرەنگ تر لە هەموو مێ وبزن بەردەگرن ودەرەنگ تریش دەزێن بێچووی ئەو ئاژەڵانە"**ساوا** " یا "**قڕنی** "یە .

دریژەی هەیە

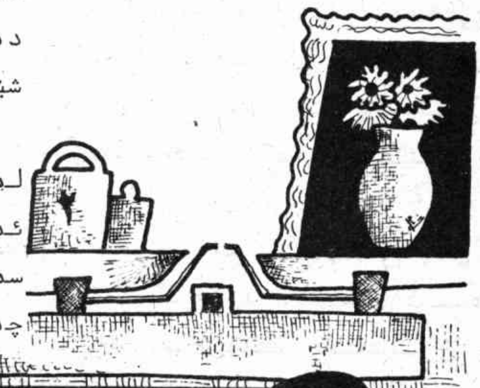

.. تابلۆی ژمارە ٤ ..

جەلال قادر

. لە بیرکردنەیەکی قووڵدا لە نێو دەریایەکی بێ سنوور هەر دوو دەستەکانی لە سەوڵی* بەلەمەکە گیر کردبوو و لەگەڵ شەقە کردنی ئاوەکە تەکانی دەدا . چاوەکانی حەشامەتی پێش دەرگای هۆڵەکەی بە ئاوازێکی نوێ دادەنا . دیارە هەموو بۆ سەیر کردنی تابلۆکانم هاتوون ،تابلۆکانم رەنگی هەورە کۆچەرەکانن، پایزە، بارانن کێلگەکان پاراو دەکەن . زیندوون لە ژێر سێبەری مردوان دانانیشن . بە تایبەت تابلۆی ژمارە ٤ ، گەڵای سەوزی بەهارە، بۆنی گوڵی تەمەن درێژە ، ئای تابلۆی عەزیزم! چەندم خۆش دەوێی ، خۆزگە رەنگێ بام دەگەڵ تۆ . چوار چێوەیەک بام شێوەی دیمەنتم رازاندباوە .

دەگەڵ گەیشتنی خان پەردە لەرووی راستی هەڵدە درێتەوە. ئەو خانە گەورەترین سەرمایەدارە و خاوەنی چەندین کارخانەیە. دەبێ کەی بێت و پەتی کرانەوەی پێشانگاکە ببڕێت ؟!

لەو بیر کردنەویە دابوو خان گەیشتێ. هەر دەگەڵ پسانی پەتەکە ، چەپڵە لێدان و هەلهەلە دەستی پێکرد .دەتگوت بووکیان هێناوە و زاواش تاراى بەسەر دادەدا . هێندێک لە خەڵک بۆ شیرینی خواردن هاتوون و هێندێکی تر بۆ ناودەر کردن و خۆ ناساندن بەخان.

نیگارکێش وەپێش خان کەوت و یەکە یەکە تابلۆکانی بۆ روون دەکردەوە.

خانیش سەری دەلەقاند و تەنیا دەیگوت جوانە! .لەو کاتەدا نیگارکێش خەریک بوو لە پێستی خۆی بێتە دەر خانی بە گێل دەزانی چونکە زۆری باسی تابلۆی ژمارە ٤ بۆ کرد بەڵام ئەو گوتی ئافەرین. رەنگی جوانت تێدا بە کار هێناوە .

وزەی لەشدا نەما . مۆڕەی لە خەڵکەکە دەکرد هەموو تەنیا لە بەر خان هاتوون هیچ کەس بۆ دیتنی پێشانگاکەی نەهاتووە .یانی ئەو هەموو هیلاکییە و شەو نخوونییەی دەکردەوە. بۆ دەبێ بیر کردنەوەکانی دوێنێ ئەورۆ ئەفسانە بن؟

چوونە دەری خەڵک لە پێشانگاکە شریتی خەیاڵەکانی پچڕاند. پاشان روانیە دەفتەری " تێ بینی" کە بە کراوەیی دانرابوو. کەس دەستی بۆ پێنووسەکەی نێو دەفتەرەکە نەدەبرد .ئاورێکی داوە دیتی لە قوژبنی پێشانگاکە " خان" خەڵکێکی زۆری لێ ئالاوە سەری سوڕما! گوتی : رەنگە سەر لە

تابلۆیەک دەرنەکەن بۆیە واکۆ بوونەتەوە. بۆ لای وان هەنگاوی هەڵێنا کە لێیان نیزیک بۆوە بینی (دیتی) باسی بازرگانی و چۆنیەتی جوانی نەخشەی خانوو دەکەن. کەس ئاوڕی لێ نەداوە. تووڕەییەکەی گەیشتبۆ ئەوپەڕی خۆی. دەیویست تابلۆکان بشکێنێ ... نا ... نابە سەریان دادا!

خان بە دەنگێکی بەرز بانگی کرد و گوتی: تابلۆی ژمارە ٤ بۆ من دانێ.

. نیگارکێش هەڵوێستێکی گرت و پاشان وەڵامی داوە:

بۆ تۆ دەست نادا!

خان: بە بەرزترین نرخ دەیکڕم.

نیگارکێش: بە هونەرەکەم بازرگانی ناکەم! خان تووڕە بوو و وەک تەماتە سوور هەڵگەڕا. خەڵکەکە قسەی ناشیرینیان بە نیگارکێش گوت. چۆن دەتوانی خان تووڕە کەی؟ خەڵک هەر بە دیاری تابلۆی پێشکەش دەکا.

نیگارکێش: ببوورن، خان بە تەواوی لە تابلۆکە نەگەیشتووە!

خان چاوی چۆ پشت سەری و زیاتر تووڕە بوو و دەستی کەوتە لەرزین.

خەڵکەکە گوتیان: چۆن بە خان وادەڵێی ئاگات لە قسەکانی خۆت بێ.

نیگارکێش ئەو رق و قینەی کە چەند ساڵ بوو لە سینگی داپەنگی خواردبۆوە. دەگەڵ هەناسەدانەوەی هاتە دەر و گوتی نەک "خان" ئێوەش سەر لە تابلۆکانم دەر ناکەن!!

خان هاتە پێشو دەستی لە یەخەی نیگارکێشەکە گیر کردو گوتی:

لەمەو دوا نابێ پێشانگا لەو شارە بکەیەوە. ئێرەش لە ئێستاوە داخراوە. بەپەلە تابلۆ ژەنگاویەکانت کۆ کەوەو بڕۆ. خان ڕۆیشت و خەڵکەکە وەدوای کەوتن

نیگارکێشەکە لەگەڵ دەرهێنانی بزمارەکان. لە ژێر لێوانەوە دەگەڵ تابلۆکانی دەدوا. پێشانگا ـ یەکەش وەک مانگە شەو ڕەنگی تاریک و ڕوونی دەمەو بەیانی بە خۆوە گرت.

چون خۆشەویستان ولایەنگرانی سروە لە دەروژووری وڵات بە نامەی جوان ورازاوە داوای "فۆڕمی ئابوونمان"یان کردووە، ئەوە چۆنەتی ئابوونمان لە دەروژووری وڵات بەو شێوە رادەگەیەنین

نرخی	١٢	ژمارە بۆنێو خۆی وڵات	٢٠٠	تمەن
نرخی	١٢	ژمارە بۆ وڵاتە دراوسێکان	٣٨٠	تمەن
نرخی	١٢	ژمارە بۆ هیند وئوروپا	٤٢٠	تمەن
نرخی	١٢	ژمارە بۆئامریکا وخاوەری دوور	٥٠٠	تمەن

ناونیشان: اورمیە ـ صندوق پستی ٧١٧ ـ انتشارات صلاح الدین ایوبی ـ تلفن ٠٣٥٨٨٠٠

بۆ ئەم خوێندکارانە کە لە زانستگاکانی دەرەوە دەخوێنن (ئەگەر بەڵگەی خوێندکاری خۆیان بنێرن) هەل و مەرجێک پێک دێنن کە گۆواری سروەیان بەنیوە قیمەت پێ بگا.

رێنوێنی ئەدەبی

نەغەدە: کاک محەممەدی رەحمانی .

نێوەرۆکی شیعرەکەت کە بریتی یە لە شەڕەدندووکەی ژن ومێرد زۆر جوانە . بەداخەوە شیعرەکانت لە باری وەزن و قافیەوە زۆریان کەموکووڕی هەیە . ئەگەر بۆمان بلوێ چاکیان دەکەین و شیعرەکانت بڵاو دەکەینەوە . .

مەهاباد :کاک عەلی موڕڕەبی

شیعرەکانت هیندێکیان جوانن وهیندێکیان لەباری وەزن وقافیەوە ناڕێکن . بەڵام دیارە زەوقی شیعر گوتنت هەیە وبەتێکۆشان سەردەکەوی.

ئەوەش نموونەیەک لە شیعرەکانت کە جوانن .

دەمرم هیچم دەس ناکەوێ
قەبر تۆچیت لەمن دەوێ
بەئاوات بووم رۆژو شەوێ
ئەو مامەپیرە سەر کەوێ

* * *

پێی گوت بولبول گەلێ زۆرن
بولبولی ئەحمەدی کۆرن
ئەحمەدی کۆریش سەدجۆرن
خدرخۆیان لێ دەگۆڕن (؟)

* * *

ئەو شیعرانەکەشکی سواون
قڵفە ،قڵفەن،پاکی داون
کاکی خۆم چاکیان بجاون
من رۆیشتم ئێوەش ماون

مەهاباد: کاک فەرهاد جەهان میهەن

نووسیوتە ئەگەر کەسێک شیعر و نووسراوەی بۆچاپ نابێ پێویست ناکا ناوی لە بەشی ئێمە وخوێنەردا بنووسن. ئێمە هەروا بە ئاسانی دەست لەلایەنگرانی خۆشەویستمان هەڵناگرین چونکە دەزانین نووسەران و شاعیرانی داهاتوومان هەر ئەوانەن کە ئەورۆ شیعرو نووسراوەیان کزە و بۆ چاپ نابێ. شیعرەکانی تۆش نیشان دەدا کەزەوقی شیعرت هەیە ولەداهاتوودا دەبیە شاعیر .

ئەوەش نموونەیەک لە شیعرەکانت :

چرای شەوگارم بەکزی
ئەستێرەیەکی تەنیایە
لەئاسمانی رەش وتاردا
بەئاستەم شەوق ئەداتەوە
شەوە ،شەوێکی سارد وسڕ
شەوێکی دڵ پڕلە ئاوات
چ ئاوات وچ نیازێک ؟

مەهاباد: کاک کەماڵ کۆکەبی .

گلەییمان لێ مەکە .

فۆڕمی ئابوونمان

شمارە

ناو..............شۆرەت .... نیشتووی ....

.... تمەنم بەحیسابی زمارە ۵۴۰۰ ی شوعبەی ناوەندی بانکی سپەی ورمێ گرت و

فیشەکەم وتیرای ئەم بەرگە بۆ نادرن . لەژمارە ....را هەتا ....گۆواری سروەم.

بۆ بەرێ بکەن .

ناونیشان ....

....

ئێمە لایەنگرانی سروە
هەموویانمان لە چاومان
خۆشتر دەوێ.داوای ڕەخنەی
ئەدەبیت لێکردووین .ئەوە
شیعری تۆ ئەوەش بیروڕای،
ئێمە :

من کەوا لەو شارەویلم
لەغەموپەژارەدا بێ گومان
لێلم

بۆخۆت دەبینی کە
میسرەعی دووەم زۆر لە
میسرەعی یەکەم درێژترە و
وەزنیشیان گۆڕاوە .

لەناو باخی دلم غەم
داسەپاوە
هەروەک قوڕ لەقوڕکێش
خزاوە

دیسان میسرەعەکان وەک.
یەک نین وئەوجار لیباسی
تەسک وناسکی شیعرت لەبەر
قوڕ و قوڕکێش کردووە.جا
خۆت بزانە چی بەسەر هاتووە!
باقی شیعرەکانیشت هەر
ئاوان .

سەردەشت گوندی نەلاس: کاک محەممەدی فازیلی :

تکایە وەک نووسیوتە
بەسەرهاتی فەقێ یان بنێرە
تا ئەگەر چاک بوو بلاوی
کەینەوە. ئەوەش ئەو دوو
شیعرەی بۆت ناردووین وزۆر
جوانن .دیارە شاعیری چاکی
ودەتوانی شیعرمان بۆبنێری.

غەم ڕەفیقمە مالی ئاوا
چونکە زوو،زوو سەرئەدات
شادمانی مالی وێران
ئەو بەمیهمانیش نەهات

مەریوان :کاک عوسمان محەممەد عوسمان .

شیعرەکانت زۆر جوانە.
تەنیا دووسی یەکیان نەبێ
ئەوەش ئەوانەی کە ئێمە
پێمان جوانن .

ئەنێرم بۆ ئەو سروەیە
سلاوم
لەگەل شووشەی پڕلەعەتر
وگولاوم
خۆم‌دەناسێنم‌بەشیعری کەم
وکوورِ
بەئاراستەی فکروهۆشی
بلاوم
زۆرئامادەم ئەگەر لاتان
پەسندبێ
کەبی نێرم‌شیعروپەخشانی
خاوم
هونەر کەشتی وهونەر
دۆستان کەشتیوان
خامەسەولە لەبەحری پڕلە
ئاوم
سروە جێگەی شانازی
هەموومانە
لەگزینگ وپرشنگی سەر
سورماوم
ئەشکی چاوم لەسەرگۆنام رژاوە
لێم‌مەپرسە لەسەر چیە
گریاوم
ئاوارەی دەستی سەددامی
کافرم
عێراقیم ولەجێی خۆم
هەلکەنراوم

تەورێز :زانستگای تەورێز: کاک کەمال لەتیفی :

نامەکەت کە بە شیعر
بۆ- ناردبووین گەیشت
لەنامەکەت دا هاتووە:

"هیوادارم کەقەبوولی کەن
لێم
چونکە نووسیومەبەدل وبە
گیان
شیعر دەنێرم مەقالە و
هەلبەست
جارێک وپێک بێ یاخوار و
لاپان
لەچاپی بدەن کەنرخێکی
بوو
دەنا چاوەرێم‌بۆرێنسوێنی
- تان
هەر چاوەڕێتم سروەی
خۆشەویست
یاخوا بەخێربێی بینایی
چاوان
تەنیا دلخۆشی من لە دوور
ولات
هاودەمی تۆیە بووژێنەری
گیان

زەوقی شیعرت هەیە
و ئەم شیعرانە شاهیدی
ئەوەن کە دەتوانی شیعر
بلێی. لەشیعری "دۆستی
گیانی"دا شیعرەکانت
وەزنیان جاروبار تێک چووە
وەک ئەو دوو شیعرە:

ئەی ساحێبی سیڕ بزانە
رازت تۆمارناکرێ
گەرئەتۆخوت باسی نەکەی
کەس ئاگادارناکرێ
دوست هەتا زۆربێ کەمە
ئەمما بزانەمەیلەکەت
کامەیانی گرتووە کامی
بۆباشار ناکرێ

شاعیرانی لاو

دیوارەکان

ئەحمەد - ئەحمەد دیان

دیوارەکان
بە خۆفی وەک ماڵی دێوی
قەڵای رووخا و چەند دزێوی
لە لای ژووری زێدی ئێمە
گەڵێک دیواری کۆن دیارن
وەکو دەمی گزیری پیر
ریچ وگیرو چەون و خوارن
دەمێک ساڵە تێک قرماوە
بەڵام ئێستا بە تەواوی
بۆ تەواو بوون نەرووخاوە
خاک و خۆڵ و بەردو داری
کە کەڵەک بوون بە بێگاری
بە شان و بە هۆی هەژاران
چنرا سەریەک بۆ زۆرداران
تابیتە کار دژی خۆیان
هەڵپسێنێ تان وپۆیان
کۆشک و قەڵاو نیشتەجێگەی
غولامی ئەلقە بە گوێکەی
کوێخا ، نۆکەر ، گزیری پیر
تاژی وان بوون لە بۆ نێچیر
جەوری قەڵای سام و بەڵا
وەکو لافاو وەکو ئاگر
بێ ئامان و دنیا داگر
چون هەژاریان بە دەردی برد
چی یان نەکرد چی یان نەبرد؟
چەوساندنیان رەتاندنیان
بە گۆشت و پێست کراندنیان
چینی وەرزێر چینی جووتێر
تەنیا لە بەرهەمی ژیان
ئەوە برا بوو بە بەژنیان
بێگار و تیلاّن و برۆ
ماندووی رەنجێکی رەنجەرۆ
داخو بڵێی ئەم زامینە
کە لە ناخی لەشی ژینە
سارێژ بێت و خۆش بێتەوە
دیسان ئەمجاریش سەر لە نوێ
ناسۆر نەبێ و نەکولێتەوە؟
ئەو دیوارانەی زوور دیوە
ئێستاش دەنگی بێگار دەدەن
خەڵکی لە بەردو دار دەدەن
هەر بەردێکی دیوارێکی
هەر قسپێکی پاسارێکی
هەر کام لە عاست خۆیانەوە
ئەم روژگارە لێ برانەوە
گورزێکن و گۆپاڵێکن
بۆ یەک مەبەست و خاڵێکن
گریزێکن کوێخایەکن
قەڵایەکن ئاغایەکن
هەر کام میرێک و خانێکن
هەموویان لەشی گیانێکن
دادەخورن ریچەیانە
خیسە دەکەن بۆ بەهانە
شەوە زەنگی کۆیلەت باری
روون بوو بە تیشکی رزگاری
قەڵشی دەستیان پڕ بوونەوە
بەرە و سەرەتا چوونەوە
بەڵام ئەی چینی داچزاو
ئەی بەجەوری قەڵا رووخاو
بەخوا تاکوو ئەسەواری
ئەم دیوارە هەروادیارە
لەسەر لەشی داچزاوی ژین
لەشی پڕلە زام وبرین
لەسەر لەش ئەو تاروپۆیە
هەر بەسۆیە هەر بەسۆیە
نازانم تاکەی دەمێنن
هەر دزێوی خۆ دەنوێنن
دەزانم مات و دڵپڕن
چی دەکەی ئێستا بی گور ن

شەوگاری من...

د. ئازاد

وەرگێڕ
ک

شەوگاری من
لە سەدەفی بەتاڵ ئەچی
لەو ڕۆژەوە
لە من تۆرای
لەو رۆژەوە
تۆی مرواری
بوویە لزگە
لە گەردنی نامۆ
ئالای

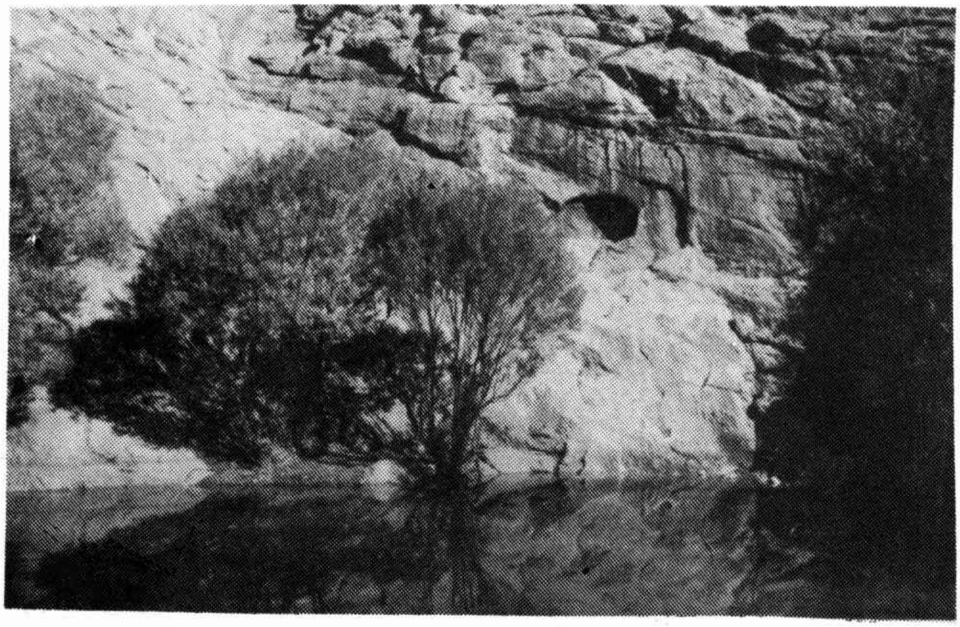

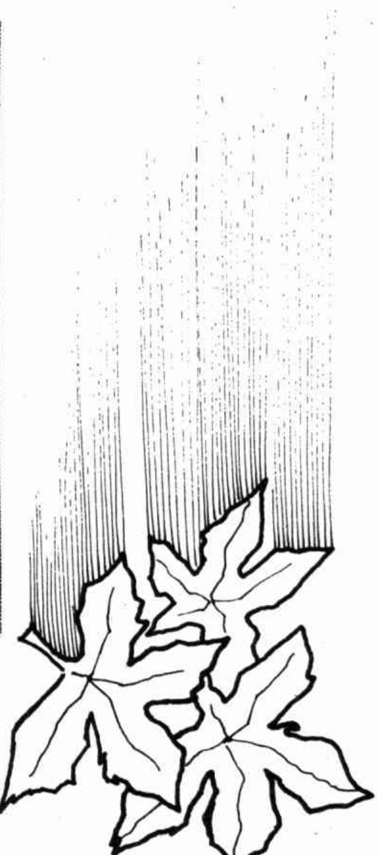

پاییز... مەیە

م.خالیدی

دەروێشی هەژار
کەشکۆڵی لەکۆڵ
بێ ڕێگا وئامانج
دەبڕی شاخ ودۆڵ
بۆ پشوو ساتێک
لەبن بەردێکا
دەستی بۆ ئاسما ن
خۆی لەخاک وخۆڵ
دەی وت :
ئەی پاییز
ئەی پاییز مەیە
گەر ئەمجارە دێی
چرنووکی مەرگت مەگرە لەدیمەن
دامەڕووشێنە روومەتی چیمە ن
ناڵەی بولبولم لێ مەتاکێنە
بزەی گوڵانم لێ مەژاکێنە
گەر ئەمجارە دێی
بێ زریا ن وەرە
بێ رووتەنی دا ر ،بێ هەوری ماتەم
بێ گریا ن وەرە ،

پاییز بزانە
ڕێبواری ماندووم
شینکەی بەهار وگەرمایی هاوین
زەردایی پاییز
لە گیانم دەسووم
پاییز من برسیم
رووتم هەژارم
لە کەشکۆڵی کۆڵ
لەباتی نان وپێخۆرو بژیو
خەم بۆتە بارم
دەسا گەر تۆ دێی
نانم بۆ بێنە
بۆ کەلاوەی ژین
بانم بۆ بێنە
با سفرەی ماڵم
ئاوا چۆل نەبێ
هاودەمی ژینم
خاک وخۆڵ نەبێ
کەزستانی سارد لەرێگاوە بێ
لە لای تۆش دەڕۆم
ئەمجارە دەبێ لەمۆسیقای سارد
لە سەمای بەفرا
خەم و خەم بخۆم.
پاییز تۆ مەیە
با نەیا زستا ن

هاواری دێو

جەمیل کەریمی

دێوی ترس لە ماڵی ئێمەدا هەمیشە نیوەخەوە. بە بچووکترین جووڵەی بیری ئێمە تێک رادەبۆ و ماڵەکە دەشێوێنێ* هەگەری ئەم ترسە زۆرە لە دەروونی ئێمە دایە. دەنا لە دنیادا کەم شت ترس خوڵقێنن.

بە منداڵی شەوانە دەنگێ دەهات وای دەچریکاند مووی لەشم لێ دەبوو بە نەشتەر. دایکم لە ئامێزی وەردێنام و بە خۆیەوە دەکوشیم و وێڕای من دەلەرزی. جارجار بە پارێز سەرم هەڵدێنا و زەینی دایکم دەدا رەنگی بە رووە نەمابوو و فرمێسکی چاوی دەبریسکاوە. بەدیتنی ئەم دیمەنە درنجی* ترس لە خەیاڵمدا سەت هێندە گەورەو دزێو دەبوو.

باری ژیانم رای دەکردو کانی رۆندکم* دەچکی،دەبوومە لەشێکی بێ گیان. لەسەرەخۆ دەچووم و بەدەم ترس و لەرزەوە خەو دەیبردمەوە.

خەڵکی شار هەمووگیرۆدەی ئەم بەڵایە بوون و کەس دەرگای دڵی لەسەر ترس گاڵە نەدەدا. گەورە و بچووک ئەم دێوە دزێوەیان لەباوەش دەگرت و جار لە جارێ پتر لێی دەتۆقین. هەموو کە لە* زراو ببوون و شەوچەرەی شەونشینی یان شەونخوونی وهاواری نەترە بەر وباسی دێو و درنج و مردن و بەڵا بوو.لەشکری ترس، وەخۆ کەوتبوو وئێمەش لەترسان یارمەتیمان دەداو هێندەی دیکە ترس هێنترمان دەکرد و زراومان لێی دەچوو.

یەک دەیگوت : نەڕەی گیانبەرێکە هەر شەوە گوناهبارێک راو دەکا وبۆ قەبرانی ڕەکێش دەکا.

ئەویدی دەیگوت :هاواری مردووی خراپە کەجەزرەبەی دەدەن وبیستنی جۆربزەی دەوی.

هێندێک دەیانگوت :گۆوەندی شەیتانە ودیلانی شێتانە و وەبای پێوەیە.

هەرکەسە بەیتێکی بۆ هەڵدەبەست کەلەوانی دیکە سەیرتر بوو. سەیر ئەوە بوو کەس رووداوەکەی بەچاو نەدیبوو. یەک لە یەکی بیستبوو. وەک رەوە مەر کە هەرچی نێری بەلەزتر بۆ مەرەکان پتر بە دوویدا رادەکەن. جا هەرچی پتر ترسابوو قسەکانی بەسامتر بوون. کەس لە هەگەری ترس نەدەگەڕا و تەنیا لە دیمەنی ترساوەکانیان دەڕوانی.

رۆژیک لەگەڵ بابم چووینە ماڵێ مامم. لە گەڕانەوەدا ئەم دەنگە بەرز بۆوە.لە بەرەبانی تاریک و بەسامی بازاڕ وەک قاوی‌زەرندەی نێو غار بەخۆف و نەترەبەر بوو.

ورەم لە گیان و گیانم لە لەشدا نەمابوو. خۆم لە پشت بابم مەڵاس دا.

دوو دۆستی بابم منیان خستە ناو بەندی خۆیان و هەژدەر هەژدەر* لە ترسان قسەیان دەکرد تا بەڵکوو ئەم کەڵە دەنگە کەمتر ببیسم. هەرچی هەنگاومان

هەڵدەبڕی و بەرەوپێش یا
دەچووین دەنگەکە نزیکتر
دەبۆوە وسەیر ئەوە بوو
کە ئەوەندەی دەنگ نزیک
دەبۆوە ئەوەندەش ترس و
خۆفەکەی کەمتر دەبوو.
گەیشتینە جێگایەک کە
ئێستاش بەماڵێ ئەمیر
دەناسرێ بابم پووڵێکی دا
بە داڵان دارەکە و بەرێی

هێرشت بۆ دێنن؟
بۆوا دەگورێنێ؟
بزەیەکی هاتێ.چاویکی
لە جلکی تیتۆڵ تیتۆڵی
کرد وهەناسەیەکی هەڵکێشاو
گوتی :
- بابەکەم! من کۆڵگری
بازارم. داهاتەکەم بەشی
خەرجەکەم ناکا.پشتم دێشی
وەک جارانم کار پێ ناکوێ

فیلەتەری* رەشم کوشتبێ
بام وەبن هەنگڵ درا و
بایی بووم وهاتمەوە ماڵ
و هەمووم لە خۆ کۆ
کردنەوە و رووداوەکەم بۆ
گێڕانەوە. بەڵام کەس بڕوای
نەدەکرد.
گوتم :
- بابە تەماشا ئەوانە
باوەڕم پێناکەن!

کرد. هێندەی پێ نەچوو
داڵاندار هاتەوەو کۆڵگرێکی
لەگەڵ بوو.باوکم گوتی :
- رۆڵە ئەم دێوودرنجەی
لێی دەترسێی و زەندەقی
بردووی ئەم پیاوەیە. وەک
تۆ ئینسانە! ئەدی بۆ
ئێستا لێی ناترسێ؟ ها؟
- جا چوزانم.
رووم لەکابرا کردوگوتم:
- مامەگیان جندووکەو
شایەتینی ئەوکت* دەکوشن؟

بۆیە شەوانە تا بەیانی
لەسەربانی قەیسەری هاوار
دەکەم و دەناڵێنم تا دز
نەیە وبزانم من وەخەبەرم.
خاوەنی دووکانەکانیش هەر
یەکە چوار قرانم دەدەنێ
هەم من بژیوێک پەیدا
دەکەم وهەم ماڵێ وانیش
پارێزراوە. خوا لێیان
بەزیاد کا.
وەک ئەوە دێوێکی

دایکم گوتی :
- کوڕم من دەنگی دێو
و درنجم لەگەڵ دەنگی
کۆڵگر وحەشا*س لێ تێک
ناچێ......
باوکم گوتی :
- کوڕم.خۆ سەخڵەت
مەکە! ئەم داد وهاوارە
بێ فایدەیە.گەلێک کەس
پێیان خۆشە بترسن وو
خەڵکیش بترسێنن.

رێنڤیسا کوردی

پەرویز جهانی

بەرەو زمانی یەکگرتوو

مەدڤێ ل ڤێ گۆتارێ دا مێژوویا رێنڤیسا کوردی بجورەکی سەرا یی وسادە حەتا جیهێ کوئاگاداری‌یا مەهەبە ژوە خوونەرێد خۆشدڤی وهێژا راشرۆڤەکەن وپاشێ چاوانییا ئەلف بێتکێ کوردی ورێنڤیسا ئیرۆیینەزمانێ کوردی بوهەوە خوونەرێدهێژا بدەنەدیارکرن. هەلبەت پێدڤی یی گوتنێ یە کوئەڤ گۆتارا بۆئاگاداری یا وەعەزیزایە وهوون دشێن هەرجورەرەخنەوقیلەلێ گرتن و پێشنیارێ خۆل باراڤێ گۆتارێ ودیترپشکێدڤێ گۆڤارێ دا بۆمەبهنێرن .

رێنڤیسا ئەزمانێ کوردی ژی وەکی ڤی گەلی لدرێژایا مێژوویێدا گەلەک ئەفراز ونشیف وزۆرئاستەنگ و گەلی رابهۆرتییە وحەتا گەهیشتییە ڤێ چاوانی یێ . سەرنڤیسینا مێژوونڤیسەکی کورد،کوردان پێشتا وەکی فارسان پێ پیتێ مسماری دنڤیسین،ئەمماپاشێ یانی‌دەهەسەدەیاپێش لدایک بوونامەسیح ئەلف‌بێتکەکی کوردی بناڤێ ئەلف‌بێتکێ **ماسی سۆراتی** ل ناڤ کوردان‌دا بوو دەب . ئەڤ ئەلف‌بێتکا مێژڤەترین ئەلف‌بێتکێ تایبەتە کوردی بوویە.ئەلف- بێتکی "ماسی سۆراتی" ٣٧ پیت بوونە کو ئالی‌یێ دەستێ راستێ دا دهاتن نڤیسین و بەرب ئالی یێ دەستێ چەپێ دچوون. ئەڤ ئەلف‌بێتکا حەتاسەرکەتنا دینێ پیروزە ئیسلامێ ل کوردستانێدا بکار دچوو . نموونا پیتێ ماسی- سۆراتی‌دگەل دیتر ئەلف‌بێتکێد کو حەتا نهەکوردان بکاربرنە ل کوتایا ڤێ گوتارێ دا هاتییە نتلاندن.

ئەمما بلی ئەلف‌بێتکێ "ماسی سۆراتی "ئەلف‌بێتکەکی دی یەمێژوویی وتایبەتی ژی ل ناڤ کوردان دا دەب بوویە. ئەوژی ئەلف‌بێتکێ تایبەتە کوردێد ئیزدی بوویە . سەر نڤیسینا پرۆفێسور قاناتێ کوردۆکول گوڤارا کوڕی زانیاری کورد بەرگا یێکی‌دا بەلاو بوویە ، ئەلف‌بێتکێ ئیزدی یان ٣٣ پیت بوونەو ل ئالی یێ راستێ بۆلایێ چەپێ دهاتن نڤیسینێ.قاناتێ کوردۆ ، دنڤیسە کودیارنینە ئەڤ ئەلف- بێتکا کەنگێ رال ناڤ ئێزدی - یاندا بوویەدەب . ئەمما دنڤیسە کوئەڤ ئەلف‌بێتکا ل بەردەنگ وئاوایێ ئەلف- بێتکێ عەرەبی هاتنەسەڕاست کرنێ .

دگەل سەرکەتنا دینێ پیرۆزە ئیسلامێ ل کوردستانێ دا کوردان ژی وەکی‌موسولمانان گژکێ ئەلف‌بێتکێ خویە تایبەت ژبیرکرنەوپێ ئەلف- بێتکێ عەرەبی نڤیسا رێدخو نڤیسینە . رێنڤیسا عەرەبی ژی ل ناڤ کوردان دا حەتا ژێک بەلاوبوونا پادشاهی یا عوسمانی وسەڕاست بوونا رژیما کۆماری ل تورکیایێ دا هەربەردەوام بوویە .

ئەمماپاشی هاتنەسەر شۆلێ یاتاتورک وگوهۆڕینا رێنڤیسا تورکی ژعەرەبی بۆ لاتینی ، گوهۆرین کەتە ناڤ ئەلف‌بێتکێ کوردی ژی کوردێد کوردستانا تورکیایێ هەرچەند کوخاندن ونڤیسین هەیلۆ ئاخفتن وقسەکرن ب زمانێ زک ماکی ژوان رایاساغەوهاتییەقەدەغە کرن . ئەمما ئەگەر خاندن ونڤیسینەک وانە دزیڤا ژی هەبە ، ب ئەلف‌بێتکێ‌لاتینی یە. ل دیترپشکێد کوردستانێ دا ژی ئەگەر کوردی نڤسینەک هەبە ب رێنڤیس وئەلف‌بێتکێ رەسمییە دەولەتێدسەردەستە.

باساخەبەرێ کوردێد ئەرمەنستانا ئوورساتێ ژ ئەلف بێتکێ ئوورسی وێجێ ڤەردگرن ، کوردێدسووریێ ژی هە ئەلف بێتکێ عەرەبی بکار دەبن . حەتانی پاشی شۆڕشا تەمووزێ ل عێراقێ داکوردێد وێ دەرێ گوهۆرینەک ل ئەلف بێتکێ عەرەبی داچێ کرن و ژ ئەلف بێتکێ عەرەبی،ئەلف بێتک ورێنڤیسەک تایبەتە کوردی دەرئینان ، کوئەو رێنڤیسا هەمەن ئەڤەیەکوئەم نۆکەبکار دبن . ل ئیرانێدا ژی کوئەم حەموو دزانن بەری سەرکەتنا شۆڕشا ئیسلامی، کوردی نڤیسین یاساغ بوو. ئەمما دگەل سەرکەتنا شۆڕشا ئیسلامی وگۆڕەکی ئەسلا پانزدێ یە قانوونا بنێشەئییە کۆمارا ئیسلامییەئیرانێ خاندن ونڤیسین بزمانێ کوردی ئازادبوو ، کوردێد ئیرانێ ژی رێنڤیسا کونەهە گۆڤارا«سروە» پێ تێتەنڤیسین ،پەسنین .

ئەمما سەرهەژمار وچاوا نییا ئەلف بێتک ورێنڤیسا کوردی یاکو ئەم نهە بکاردبن ژی هندەک دژایەتی ونەوەکی هەڤبوون هەیە . باساخەبەرێ هندەک ژنڤیسکارێد کورد ل سەر وێ بیروراییێنەکوپێشێد . ع . ظ . ص . ث .ل ئەزمانێ کوردی دا هەنەلێ هندەک ژی ئەڤان پیتانەکوردی نزانن ودبێژن کوئەڤ پیتانە عەرەبینە. ئەم ئەڤێ داوەریقەزاوەتێ هێڤی یا زمانێ کوردی ڤە دهێلن، داکوو ئەڤ ئەزمانە بخۆ ل بارا هەبوون ونەبوونا وان پیتانەوهەژمارا پیتێد هەیی دا داوەری یێ بکە .

هەژمارا ئەلف بێتکی کوردی:

ب سەرلێکولینا پشکەک زۆر ژنڤیسکاروزمانزانێد کورد ئەلف بێتکێ کوردی سی و هەفت پیتن کو وەکی پشکا زۆرە ئەلف بێتکێ زمانێد دونیایێ دوودەستەنە :

١ــ دەنگ ٢ــ دەنگ بزوین

یایەکێ"دەنگ": دەنگ ل فارسی دا " حروف بیصدا " ل عەرەبی دا " صامت" ول ئینگلسی دا ژی " Consonants " دبێژنی . هەژمارا دەنگا ل ئەزمانێ کوردی دا ٢٩ پیتن کوبریتینە :

ئ ــ ب ــ پ ــ ت ــ ج ــ چ
ح ــ خ ــ د ــ ر ــ ز ــ ژ
س ــ ش ــ ط ــ ع ــ غ ــ ف
ڤ ــ ق ــ ک ــ کٚ ــ گ ــ ل
م ــ ن ــ و ــ هـ ــ ی .

هندەک ژنڤیسکارێد کورد هەژمارەک زێدەژڤێ هەژمارێ رادگەهینن باساخەبەرێ دبێژن کو : دو "پ" ، دو "ڕ" دو "ل" و"ظ" "ص" ژی ل ــ ئەزمانێ کوردی داهەیەئەوانا بۆنیشان دانا ڤان جوڕەپیتێد هەڤدەنگ وهەڤرەنگ ئەڤێ دروشمێ (ٚ)ل ژۆریان ژێری وان جوڕەپیتانە دادنێن. ئەمما ئەڤ پیتانە ل چەند گوتەیا زێدەتردا چنینن ئەوژی ل هندەک زاراوێد ناڤچەیی دا .

یاباش ئەوەکو ئەڤ جوڕە پیتێد هەڤرەنگ وهەڤدەنگ ، پیتێد بنێشەئییە زمانێ کوردی نەیێنە هەژمارێ.چو ن بلی سەرلێ شێڤاندنا خاندوانا چ قازانجەک دی یە وان چنینە . هندەک ژ نڤیسکارو زمانزانێد کوردل سەرڤێ بیروباوەرێنە کوئەگەر ئەڤ پیتێد دووماهی یێ نەیێنە راچاڤ کرن ئالۆزی دکەڤە نیڤەکا پشکەک ژگۆتەیێد کوردی،کول نڤیسینێ داوەکی هەڤ ول مەعنی یێدا نەوەکی هەڤن. باساخەبەرێ دبێژن " پار" یانی پشک ئەمما "پٚار" کوپیتا وێ یەیێکێ گرانترە، یانێ سالا بهۆری " کٚەر" یانێ لەت ، " کەر" ژی کوناڤێ حەیوانەک بێ ئازارە وچەند گۆتەیێد وەها هەڤرەنگ بۆسەرپەلگە دینن وداخازا سەرنڤیساڤان جوڕە گۆتەیادکەن .

یادوویی " دەنگ بزوین": کول فارسی دا " حروف صدادار" ل عەرەبی دا " **حرکە** " و ل ئینگلیسی دا ژی " Vowels ": دبێژنێ ، هەژمارا وان ل ئەزمانێ کوردی دا هەشت پیتن ،کول ڤێ رێنڤیسا مەیا هەیی داهەرتنێ بۆهەفتا نیشانەهەیە ، ئەمما بۆ دەنگ بزوینەکێ چ نیشانە چنەیە ، ئەوژی دەنگ بزوینا

بەرەو زمانی یەکگرتوو

" I " یە کودەنگ بزوینا بڤەشارتی ژی دبێژنێ. دەنگ- بزوینێ زمانێ کوردی ئەڤەنە :
"ئا ،ا " ، ــ A ــ "ئی ، ی ، یـ ،" . Î."ئە ،ـە ، ە " E " ئێ ، ێ ،یێ" . Ê." ئۆ ،ۆ"O"ئو ،و" U " ئوو وو"Û ، İ :

A - E - Î - Û - Ê - I - O - U

ئەڤە دەنگ بزوینن کو رێنڤیسا کوردی ژیا فارسی و عەرەبی جودا دکە باساخەبەرێ فارس دبێژن : "مَرد" کوپێ رێنڤیسا کوردی ئەوگوتەیا وەهەتێتەنڤیسین: " مەرد" یان عەرەب دبیژن : " رَجُل" کوپێ رێنڤیسا کوردی ئەو گۆتەیا وەهەتێتەنڤیسین : "رەجول"نەئەمێ بۆهەر یەک ژدەنگ بزوینێ کوردی چەند نموونەیا بینن :

ئا = ئارد ، دار ، بار

ئی= ئیسال ، ئیرۆ ، نیڤرۆ شیڤ ، شادی

ئە= ئەز ، پەز ،رەز ، کەس .

ئێ= ئێرە ، مێر ، دەرێ، وێران .

ئو= کورد ،گول ،بولبول .

ئۆ= گۆل، دۆل،مۆری ، سۆر .

ئوو= دوور ،خوون، بوون ، نوور

ل هەرهەفت دەنگ بزوینێ ژۆرین بلی دەنگ بزڤینا ڤەشارتی (İ)شەش دەنگ بزوین ل فارسی وعەرەبی دا هەنە، دەنگ بزوینی (I) وئو ل وان هەردو زمانان نداتونەیە کوئەم ئێرەدا وان دەنگ بزوینێ کوردی ل همبەریێ فارسی دا دنڤیسن :

ئا ــ ا = (آ ــ ا)

ئی ــ ی ــ ئیـ ــ یـ = (ای ــ ایـ ــ یـ ــ ی)

ئە ــ ـە ــ ە = (اَ ــ ـَ)

ئێ ــ ێ ــ ئێـ ــ یێـ (اِ ــ ـِ)

ئۆ ــ ۆ= (اُ ، ـُ)

ئو ــ

ئوو ــ وو= (او ــ و)

ئەما دەنگ بزوینا ڤەشارتی کول فارسی دا"مصوت مستتر" دبێژنێ، ل کوردی دا هەروەکی هاتەنڤیسین هەیە، لێ بەلێ ل ڤێ رێنڤیسا مەیا هەیی دا چ نیشانە بۆوێ پەیدا نەکرنە. ئەما ل رێنڤیسا کوردییە لاتینی دا ئەڤ دروشما " I " کوئی یا سڤک دبێژنێ بۆوێ دەنگ بزوینێ دانانە ، دەنگ بزوینا ڤەشارتی ل گوتیێد وەکی : بزن، مرن ، هاتن ، کرن و .... دا هەیە .

ئەڤەبوو هندەک ل سەر چاوانی یا رێنڤیساکوردی خاسما بابەتپیت وئەلف بێتکێ کوردی دا . ئەمما هندەک ئالۆزی ونەوەکی هەڤ نڤیسین ل چەند بابەتێد دی دا ژی بەرچاڤا دکەڤن کو پێدڤی یەل کوتا یاڤی گۆتارێدا بێتە شرۆڤەکرن ؛

١ــ عەلامەت ونیشانێد کۆم یانێ " جمع" ل کوردی دا ، سێنە : "ان ــ ێ ن ــ ێد"ئەما هندەک نڤیسکارێد مەباتی"یێد" ("یێت") دنڤیسن ،کو هەلەیە. چون پێشەنگێ تۆرو ئەدەبا کوردی یێدوەکی مەلایێ جزیری وئەحمەدێ خانی "ێد "و "ێ ن" بکار برنە . نەکو "ێ ت " ،هەم ژی ل سەردەڤان "ێ د" تێتەبهیستن .دڤەومە کول هندەک ناڤچاندا " ێ ت" تەلەفوز بکەن ، ئەمما هەروەکی هاتەنڤیسین پشکا زۆرە تۆرەڤان ونڤیسکارێد کورد " ێ د" یان ژی "ێ ن" بکار برنە . باساخەبەرێ مەلایێ جزیری دبێژە :

ل **گولێن** تەی تەرونازککو
سەحەرگرتی خوناڤ
دئەباریق وقنینان ژحەسەد
سۆهتی گولاب .
هەردوو**برهێن** تەنە مێحراب
چ ئیمان وچ کوفر .
بوود ونابوود کویەکن ئەڤ
چ سەواب وچ عێقاب .

یان ئەحمەدێ خانی مەم و زینێ دا وەها دبێژە :

فەردەک ژ **سەحابەیێد کوبار**
پێنجسەد ژ **دلاوەرێد** کوفار
عێرفان **طەلەبێد** ساحب ئێدراک
دەرحەقێ تەگۆت ماعەرەفناک

ئەڤ نەه **سەدەفێد** پرمراری
رۆژێد سپی **شەڤێد** تاری
هەرسێ **وەلەدێد** پرمەوالید
غەبراو سەما دگەل مەقالید

٢ــ وێ یاعەتفکول زمانێ کوردی دا "ئوو" ل ئینگلیسی دا ژی (and)

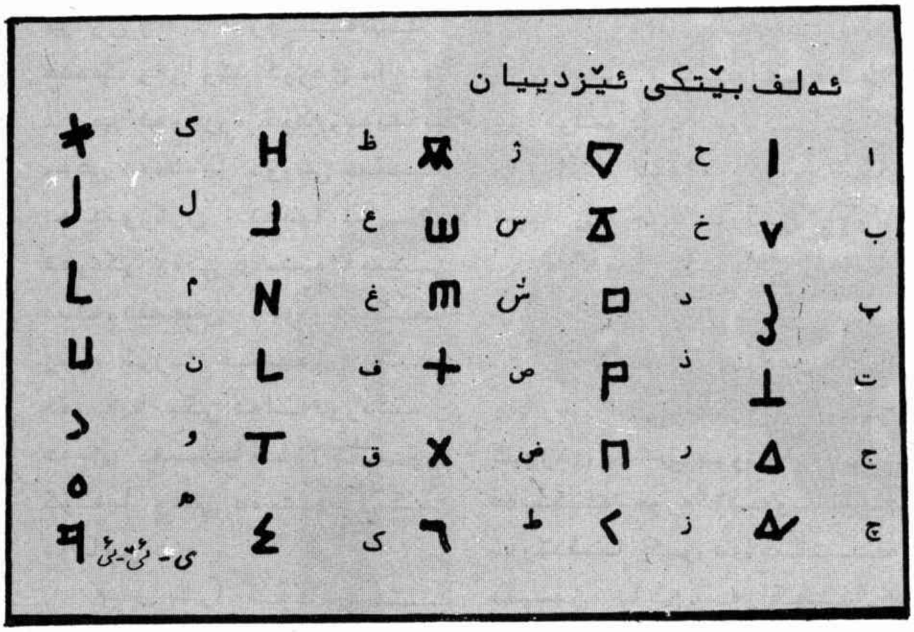

دبێژنێ.هەرچەند کوئەڤ، گوتەیا ل پشکا زۆرەزاراوێد کوردی خاسما پشکا باکووری دا " ئوو" تەلەفوز دبە، بۆسانا ـ هی بوون وزوونڤیسینێ یا باشئەوەکو ئەم وێ یا هەر بیەک " و"یێ نیشان دەن وبنڤیسن،چون نڤیسینا وێ بڤی جوری " ئوو" بلی گیرۆکرنا نڤیسکاراچ قازانجەک دی چنەیە . باساخەبەرێ هندەک دنڤیسن: "ئەز ئوو تو چێترە کو ئەورستەیا وەها بێتە نڤیسین:" ئەز وتو" .

ل بنێشێ دا ئەگەر کوتاترین پیتا گۆتەیا یێکێ دەنگ بزوین بە "ئوو"تەلەفوز دبە ئەمما ئەگەرکوتاترین پیتا گوتەیا یێکێ دەنگ بە، " ۆ"یان "و" تەلەفوز دبە بینانی :" سێڤی ئووخەجێ" "رامیاری ئووئابووری " ، "دا- ئووباڤ " "رەنگ ودەنگ " ،سواروپەیا "

ئەمما ئەڤ قانوونەژی دبە هەگەرا ئالۆزی یێ و تشتەکی زێدە وبی وێجە هەرووەکی هاتە نڤیسین یا باش ئەوەکوئەم ل نڤیسینێ خوەدا هەر "و" بکاربەن ، نەکو " ئوو" .

٣ـ " ئی " یانسبەت :

ئەڤ ئی یا ژی ئەگەر گۆتەیا نسبەت دایی کوتاترین پیتاوێ " دەنگ- بزوین"بە"یێ" لێ ئەگەر دەنگ "بە"یێ" لێ زیدەدبە بینانی :

١ـ برایێ من " ، "فەقییێ تەیران " ،" مەلایێ باتەیی " شوویێ خەجێ "

٢ـ ئەحمەدێ خانی " " عەمەریکێ سەردار"

ل دەما کۆمکرن یانێ " جمع"داژی ئەڤ یێکە دەبێ کوبێتە راچاڤکرن ،یانێ وەها بێتە نڤیسین:برایێدمە فەقی یێدمزگەڤتێ،کوردێد زانا و .....

٤ـ هندەک ل نڤیسکا را گۆتەیێد وەکی :" خاندن خاستن ، داخاز ، خازی،خارن و..... وەها دنڤیسن:خواندن خواستن ،داخواز، خوازی

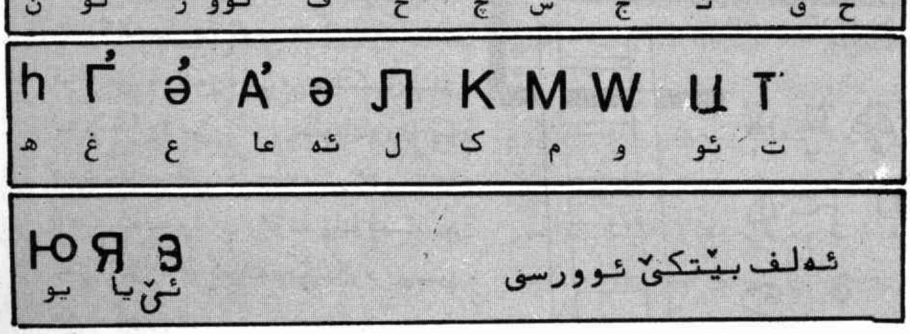

بەرەو زمانی یەکگرتوو

خوارن و ... هەرچەند ل هندەک زاراوێد کوردی دا دقە ـ ومە ئەوجورە گۆتەوپەیڤانە وەکی دەستەیا دوویێ بێنە تەلەفوزکرن ، ئەمما یاباش ئەوەکو وەکی دەستەیاییکێ بێنە نڤیسین . چون پشکا زۆرە کوردا هەر وەکی دەستەیاییکێ تەلەفوزدکەن، هەمژی نڤیسیناڤان چورە گۆتەیا وەکی دەستەیایێکێ ساناهی ترە .

٥ـ ل بارا گۆتەیێد بیهانی یانێ بلی کوردی دا هندەک ل سەروێ بیروراییێنە کودەبی یا ناڤ وگوتەیێد بلی کوردی هەروەکی خۆبێنە نڤیسین باساخەبەرێ دبێژن کو گۆتەیێد وەکی:

صلاح الدین ،بیت المقدس نظام الملک و .... دەبێ کو هەرچاوال عەرەبیوفارسی دا تێنەنڤیسین ،ل کوردی داژی ئوسا بینەنڤیسین .ل بەرـ سڤاوان نڤیسکارادائەم دشێن بێژن گەلۆ وەختێکو ئینگلیسییەک باساخەبەرێ گۆتەیا ناڤگۆتی ب ئینگلیسی بنڤیسەئەوانا ئینگلیسی دنڤیسەیان هە فارسی وعەرەبی. بێگۆتن بەرسڤاوانێ نەرێ یە.

دەئیجاب ڤی جورەیی ئەم ژی دەبێک تەواوی گۆتەوناڤێد بلی کوردی کوئەمبکارد بن هەبکوردی بنڤیسن .باساخەبەرێ گۆتەییێد زۆرین ل دەبێک وەها بێنە نڤیسین : سەلاحەدین . بەیتولموقەدەس نزامولمولک و .... یانێ چاواتێنە تەلەفوزکرن دەبێک ئوسا ژی بێنە نڤیسین .

هەرئوسا پیتێد " ص، ث ، س " ،"ذ ـ زـ ضـ ظ " ، ل گۆتەوپەیڤێدعەرەبی وفارسی کول ناڤ زمانێ کوردی دا جی بوونە ،هەبن دەبیک ئەوجورەگۆتەوپەیڤانە ب رێنڤیسا کوردی بێنە نڤیسین ،یانێ بەرێکێدا ل جیهێ وان پیتانەدا پیتێد : س "س"، " ز" بنڤیسن .

٦ـ ئەمما ئایات وگوتنێد خودێ وپێغەمبەرا دەبێک ب عەرەبی بێنەنڤیسین .

٧ـ ل بابەت گۆتەییێد عەرەبی یە خودان تەشدید ـ داژی دەبیک بێتە گۆتن هەرپیتاکول ناڤ گۆتەییێد عەرەبی داخودان تەشدید بن دەبێک دوجاری بێنەنڤیسین وەکی : امّا = ئەمما ـ قصّاب قەسساب ـ بقّال = بەققال و ..

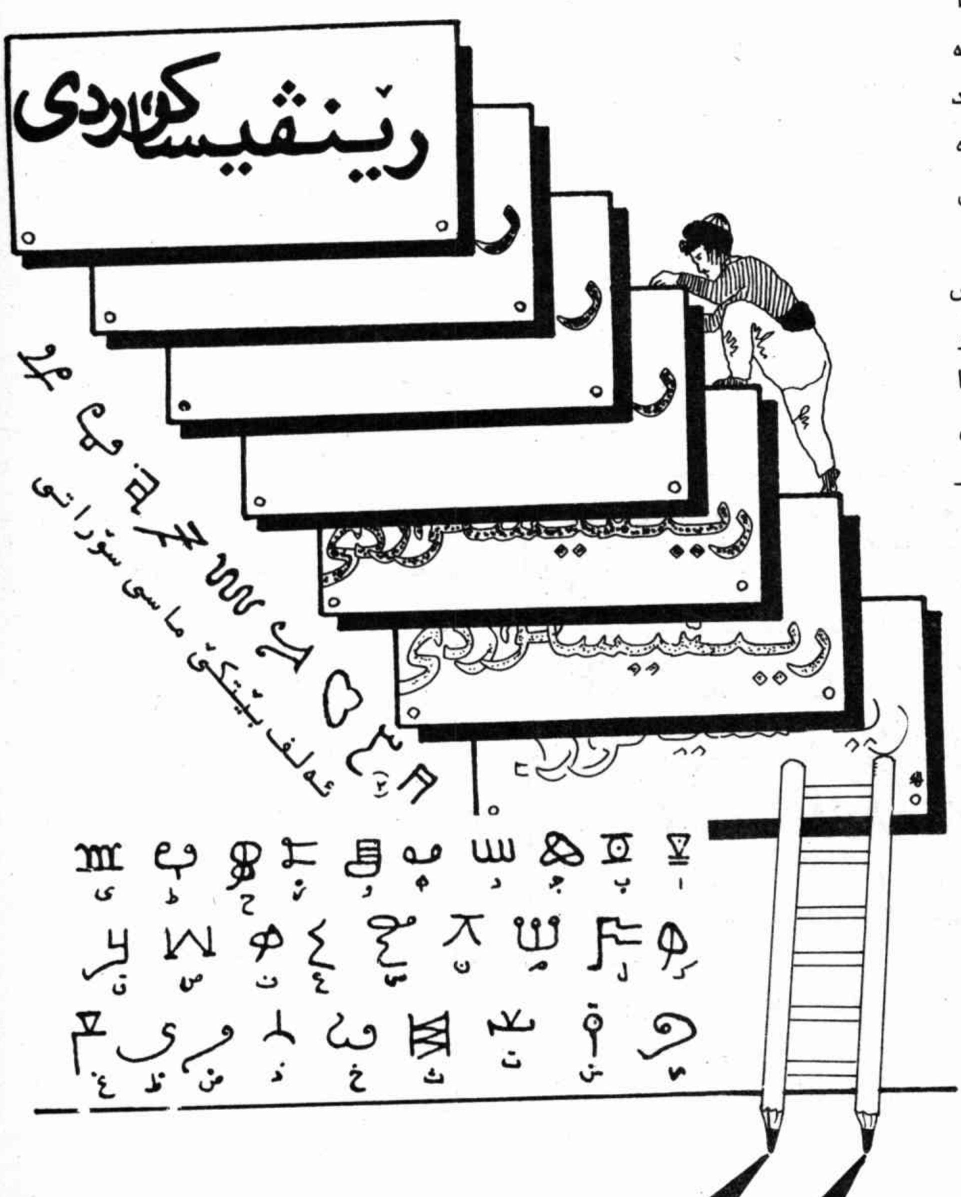

بەرەو زمانی یەکگرتوو

ئەنجومەنی ئەدەبی...!

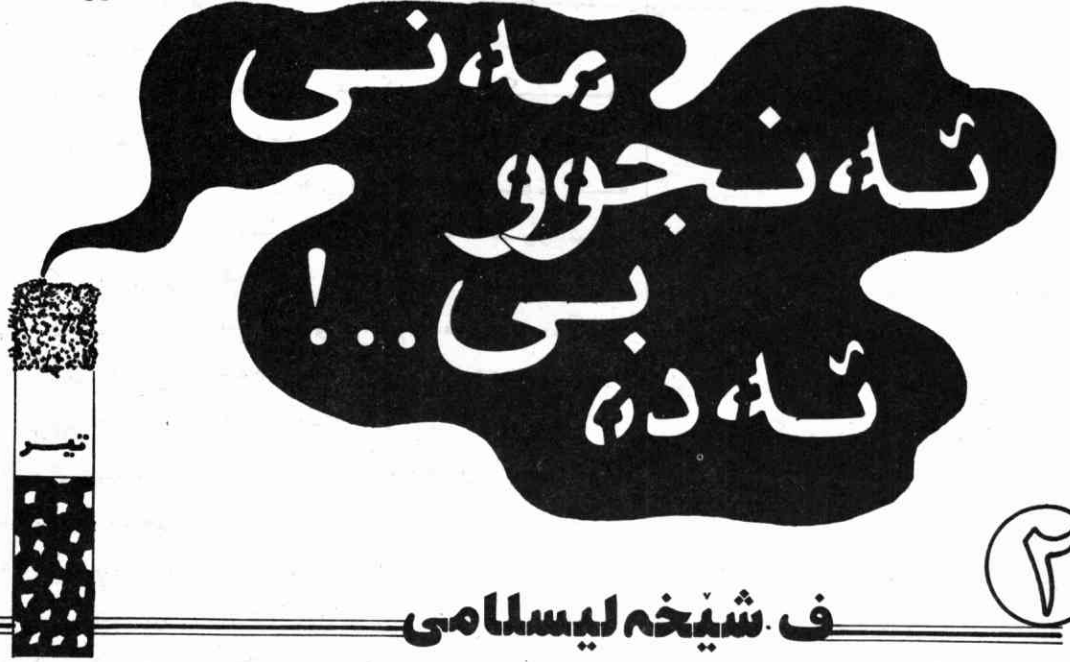

٢

ف. شێخەلیسلامی

وا داچلەکیام لیچم هەڵ زریا. قیڕە خو قیڕە نەو. نەڕە نەڕی شێران بوو. ئەرێ دەنگ خوەی بوو. کاکە "سێ لای" حەزی بە تەخەللوس نەئەکرد. دڵ کەسیچی نائێشان. تەک بووچکا بووچک و تەک گەورا گەورە بوو. تەبعی وەک ئاوکانی **شەفا** رەوان بوو. لە خەتەنە سووران. ناونیان. ناوک بڕان و مارەبڕانئەوە بگرە تا خەنەبەنان وفاتیحا خوانی تا چاو رۆشنی وجێگە خاڵیانە... خولاسە بۆ هەچی چتە شیعرێکی ئەوت. نەوەک بێژی لاسای کەسێکی ئەکردەو نە عەسڵەن خوەی درگا و دەروازەی ئەدەب بوو. نە سەبک ودەق ورەخنە وئالەم چتە قۆرگەلیە (بە قەوڵ خۆی) ئەزانی نە لەسەر شێوەی کەسێ کاری ئەکرد. دەسی بۆ کوچک و بزچک حەتا تۆڵاشە ببردایێ ئەوونە شیعر! خواوڕاسان خلووقەتەن شاعیر بوو! ئێمە بەمناڵی تەمانغامی ئەیژێ چە! گەورەیچ بووین خوا نەیکردە قسمەت لێی حاڵی ببن. ئێستەیچە وئێسە زوانی نازانین. چت حاڵی بوون چتێکە بە هەرکەس نادرگێ. هەروا کە بێژگە خوەیو دوسێ نەفەر کە لە هەچی کاسا کەوچک بوون کەس لەو مەعنا زەریف و نوکتە دەقیق گەلە تی نائەگەین. ئەوانیچ بەشیان دریاو. ئەلحەق بە دەم خەلکیچەو بوون. نەخوازەڵا کەسێ بمردایت. حەتا ئەگەر ناویچیان نەزانیایێ تا سەر زیارەت ئەیان برد. فاتیحایکیان دائەخست تاوتەکەیچیان ئەهاوردەو، رەنگ ورەوغەن و گوڵاو و کافووریان ئەکرد و دایان ئەنیا تا هەسارەی تر ئاسمان شیعر و شاعیری داکەفێ. بەمەیچەقەناعەتیان نائەکرد. بە تەواو هێزەوە دەستیان ئەکردە شی کردنەوەی چتەکانی" زوانم لاڵ شیعرەکانی) ئەرێ دەنگ کاکە سێ لای وەک زەنگ خەتەر بانگێ پووڵی دزیاوێ ئێمەی ئۆمەتەکەی خەوەر کردو وتی:

"وردەونەو برا گەل!
ئەمە ئەوەڵ کارەکەس.
خۆلاسەی کەلام بێژمە پێتان ئەی مەخلووقە چاوەلیان ها دەمەیل ئێمە ئەلەو. ئێمە ئەلیش چاوەلمان ها دەمەیل ئێوەئەلەو. نەکەنە کاری سەرمان داخەین. خولاسەی کەلام. خراو نایژم

بەرەو زمانی یەکگرتوو

مێژوو وەشوێنمان ئەڕوانێ پوختەی کەمەوە. هەرکەستان نەیێ من هەرئەچم بەڵام..."

تەنگەنەفەس بووم قسەم بۆ نائەهات .وەلێ نەم درکانایی دیقم ئەکرد. وتم قوربان ساقەی سەرمناڵەکانت بەسیەا! داخۆزە ئەقەلەن بەیەکەو بچین .بۆچە ئەونە تونی باوکە؟ بۆکوێ بچین هەر ئەچی ؟ ئەچین هەر ئەچی . فرە کەس چوون . بەحس چتێ ترە ناسڵامەتی گەرەکمانە ئەنجومەن دروس کەین ."

کردیە جواو:

" برا قاوا کاکەدەنگ وەسوحەو قسە ئەکەن .مەیکە ـ نە قاڵ دەم، بێڵن منیچ نەزەر خۆم بێژم. ئاخر هەر ئەم بێ تفاقیە هەرگی کردە سەرمانا.بووینە پەندی عالەم. چوارمان قسەمان یەک ناگرێتا ! ئەڵبەت بوەخشن مەنزوورم ئەوە وەکەستان نەبێ. بۆ ئەنجومەن من هەر ئەچم. خولاسەی کەلام برائەل خیرەتتان بێ وەقەوڵ شاعیر ئەیژێ من .خولاسەی کەلام کە سەوادم نیە" خاکی بەرپێی تێکوشەرێکی کوردم"

چەقۆی سێ ئەڵماس و لێم بدایێ خونم دەرنائەهات خواگرتگ چەپ وڕاس "خولاسەی کەلامی" ئەدا تەحوێل.

قسەکانیچی دانەیەکی برای دانەیتر نەو. داخم لەوا ئەهات هەرکە هەرچێکی ئەوت باقی خەڵکەکە چاویان ئەوڕیە ناوچاو منو بە ئیشارەت برۆ و برژانگ ئەیان وت لێ نەویتەو بۆ جێی هاوردمانو. منیچ لەحێوەتا ئەرەق زەردوسوورم ئەڕژاند .

تۆبە یارەبی قسە،قسە تێرێ. ناو مەجلیسەکا بووین مەیمانەکان باوێشکیان ئەدا. بەعزی گێج خەو بوون. ناوسەرما ئەتوت دەولە سڕنا ئەکوتن نەمئەتانی بە کەسیان بێژم راس ئێژی. نەیچم ئەوێرا بێژم وانیە واسە **بەرم بابوو پشتم کەنەڵان.** خوا مەرگ . خوا قوڕگیچم هاتەوەیەک . خولاسەی کەلام " رەحمەت لەقەور قەیمی وا هیچێکیان نەهێشتگەسەو. **لای خیگەو دانیشی چەور ئەوی. لای دیزەو دانیشی رەش ئەوی."** لای "سێ لایە.. خولاسەی کەلام!! ئەستەخفیر ئەستەخفیرەڵڵا." بەسایەی ناوچاو ئێوەو هیممەت خاس گەلەو قولەی کەڵەشێر بەرزەو بوو. کا ئێرج خەتم جەلەسەکەی ئیعلام کرد ئیشاڵڵا هەرلەم شەوگەلا دوور لەرووتان دائەنیشین تا بزانین بەرمان بەکوێ وە ئەوێ. خوا لەمە خراوتری نەکا.

تۆملەق لە دەما شکاندن :
قسەی زل لەزاری کەسێک نان .فێری لاف و گەزاف، کردن .

رملێ پێکان :
تیر لە تاریکی دا هاویشتن .

بەقە کتێو خوێنێ قسەکردن:
زۆر گوتن .

کالا بە بالا بڕیان :
پڕ بەپێست بوون .

گۆچ کرن :
فرچک گرتن . عادەت کردن بە.

بەرتەونانە:
ئاوازێکە فۆلکلۆری کە کچ وژن لەکاتی تەون کردنا ئەیخوێننەوە .

هەرکەسی لەقەور خۆی ئەنرگێ
هەرکەس بەرپرسی کاری خۆیەتی .

حەق "تایی" لە " دولاوی سەندەوە :
"تایی" و"دولاوی" ناوی دوو گوندی ناوچەی سنەن . خەڵک "تایی" لەکوێخایان دابوو ئەویش بە تۆڵەی ئەوە خەڵکی"دولاوی"ئەزیەت دەکرد .

خطا کرد دربلخ آهنگری
بەکاشان زدندگردن **مسگری**
هاومانایە لەگەل بە کەر ناوێرێ بە **کۆپان** شێرە.

بە هەر رەنگێکی ئەکەی بە گوڵخاری مەکە.:

گوڵخار چەشنە رەنگێکە لە تەون وفەرش کردندا دەکار دەکرێ.گۆیا جارێکی ژنێکی تەونگەر" گوڵخاری" زۆر دەمێنێتەوە بەخمچی دەڵێ " بە هەر رەنگێکی ئەکەی بە گوڵخاری مەکە." لە قسەکردن دا کاتێک بەکار دێت کە کەسێک بیەوێت مەبەستی گرینگ بۆ بایەخ کا . جاوەبیری دێننەوە کە وا نەکاوئەو مەسەلەشی وەبیر دەخەنەوە.

موو لەئاشدا (ئاسیاو)سپی کردن :

عومری بێهوودە. بۆ ئەزموونی.کاڵی وتێ نەگە - یشتوویی .

نان بەکەس دانە قەرز:

شووتی لەژێر هەنگڵ نان .فوو تێ کردن.تاریف کردنی نارەوای کەسێک .

بنکرِ خواردن :

بەرماو خواردن. ورکە خۆری کەسان کردن .

قسە بۆ دز کردن :

بەئینساف بوون .

مەسمسی بۆچەس مسەفای رووتی :

قسەی دەق ودۆغری کردن.

شەر لەشێفا ئاشتی لە خەرمانا:

شەڕی خۆم لەم سەرەوە دەکەم(جنگ اول- بەاز صلح آخر).

شاکامی هاوردن :

تانە لێدان .

بێزگ کردن :

مەگیرانی کردن. مژدی کردن .

شنگ ورێواس وبەناوگێلاخەو پالمە:

چەن جۆر گیای بەهارین لەسەریەک بە گیا دوکلێو نێودێرن .

هەمەگیا :

بریتی یە لەچەند گیای جۆراوجۆر وەک سوورەبنە، پالمە، گێلاخە، شیرین شاتەرە قازیاخە، گۆزروان، هەلامە پەلەشوانە،بزنەریشە،هەرمێلە دریلە، بەنا،خولەشیرەو....

ئەم گیایانە ئەکولێنن و دوای گوشاندن بەهێلکەوە سووری دەکەنەوە و بمە خوراکەکە دەڵێن "بورەقانی"

لەبەرِی یەوە هاتگە:

ماندوو شەکەت وبرسیە .

لە سەحراوە هاتووە .

ئەیماڵی وئەیهاڕی :

بە پەلە دەیخوارد. هەڵیدەلووشی .

کورِ حاجی نەعمان :

مەسەلە بۆدەولەمەندی. لە موکریان دەڵێن کوڕی قەرەنی ئاغای مامەش .یا کوڕی حاجیە لاری ورمێ .

هەر شەوە قەورێ ناسێن :

گۆر بەگۆر بوون .

هەشت هەشت کردن :

کاوبا کردن. تاریفی خۆرایی کردن .

کواو کولە:

کەواو سیخمە .

چاو چەرمگ بوون :

چاو سپی بوون. مردن .

وشتر چەی بەسەر عەلاقە بەنیەو:

هەمزە چی بە هەباسی.

لە هەچی کاسا کەوچک بوون.

وەک لەپە بوون لە هەموو چێشتێکا بوون.خۆتێهەڵقوتاندن .

کانی شەفا :

کانیەکی سارد وزولاڵە لە کێوی ئاویدەری سنە .

چەقۆی سێ ئەڵماسی :

" چەقۆی سەیدئەڵماس" سەید ئەڵماس سەنعەتکەرێکی بە ناوبانگ بووە لە گەرەکی "سەرتەپۆڵەی" شاری سنەدا کاری کردووەوچەقۆی تیژی بەدەسکی شاخ دروست دەکرد .

قسەکانی دانەیکی برای دانەیکتر نەبوو:

قسەکانی هاتەران پاتەران وبێ رەبت بوون.

بەرمبابوو پشتم کەندەڵان:

رێگام لێ بەسترابوو رێگەی پاش وپێشم نەبوو.

لای خێگە دانیشی چەور ئەوی یا لای دیزە دانیشی رەش ئەوی :

یانی لەگەڵ هەر کەس بی چاک یا خراپ کارت لێدەکا . گایەک لە پاڵ گایەکدا خووی یەک دەگرن.

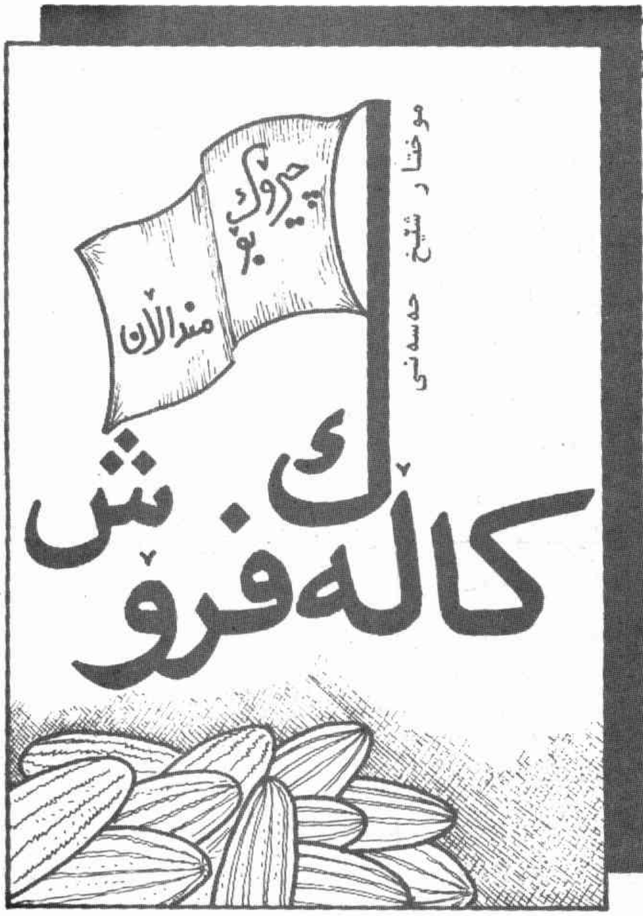

شا عەباس عادەتی وابوو شەوانە بەرگی دەگۆڕی و بە تەنێ لەنێو شار بە کووچە و کۆڵاندا رادەبرد تا لە وەزعی شار بگا و خەبەر وباس بزانێ.

شەوێک لە شەوان بەنێو شاردا دەگەڕا بەری بەیانی لە قەراخ شار کابرایەکی دێهاتی دەبینێ. یەکی رووتی باریک و لەجەر* کاڵەکێکی لە تێڕ ناوە و بە گوێدەرێژەکەی داهێناوە و وردە ، وردە دێتە شار .

شا عەباس لێی دەچێتە پێش ودەڵێ :

- کاکە ماندوو نەبی .
- خوات لێ رازی بێ .
- بارت چیە ؟
- کاڵەک
- بۆ کوێی دەبەی ؟
- بەتۆ چی ؟
- برا نارەحەت مەبە جوابم بدەوە.
- دەیبەم بۆ بارەگای شا!
- شا کاڵەکی بۆچیە ؟
- بۆ هیچ بەڵام جاران دەمبردە، مەیدان و چەقاڵ بەقاڵ بە تاڵان لە دەستیان دەردێنام و پارەکەشیان نەدەدامێ ئێستا دەمەوێ بیبەم بۆ شاعەباس .
- بەڵکوو شاعەباسیش هیچی نەدایەی ئەودەم چ دەکەی ؟
- کاکە بەتۆ چی ؟ دایان باشە نەیاندا بەگۆڕی بابی شاوە .مەحتەلم مەکە رێم بەردە با بڕۆم .

کابرا شای نەناسی. رێگای بارەگای گرت و رۆیی. شاعەباس بەپەلە خۆی گەیاندە بارەگا و بەرگی گۆڕی ولەسەر

تەخت دانیشت ودەستووری دا :
– یەکێک دێ و کاڵەکی پێیە پێشی مەگرن با بێتە ژوور. یەکسەر بیهێننە ئێرە .
کابرا پاش ماوەیەک گەیشتێ، ئیزنیان دا وەژوور کەوت . **گوێدرێژەکەی** لە داری نێو حەوشەکە بەستەوە و چوو بۆ لای شا .
گوتی :

– شا سلامەت بی. خودا دەوامی عومرت بدا . بارێکم کاڵەک هێناوەتە خزمەتت ئەگەر لەدەستت دێ کۆمەگێکم پێ بکە .
– کابرا کەس پێی گوتووی کاڵەک

بۆ شا بەری ؟
– ناوەڵلاّ بەلاّم هەموو جارێ کاڵەکم هێناوە و بردوومەتە بازار و بە تالاّن لەدەستیان دەرهێناوم بۆیە هێناومە بۆ تۆ .
شاعەباس دیسان گوتی :
– کێ پێی گوتووی بیبە بۆ شا ؟
کابرا فکری کردەوە نەکا کابرای بەیانی

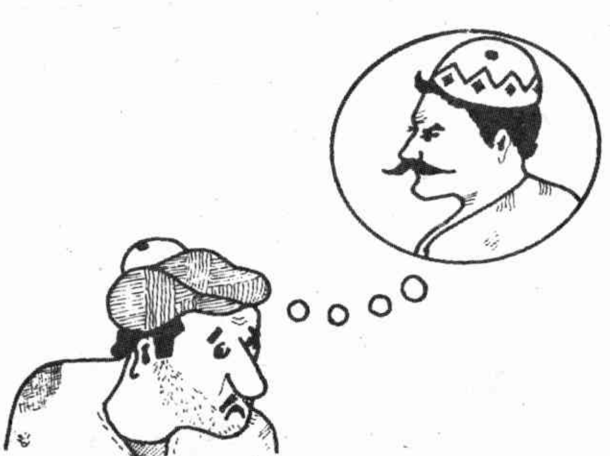

شا بووبی. بە تووڕەیی گوتی :
– قوربان ئەگەر شتێکم دەدەیەی باشە دەنا هەر ئەوەیە بەیانی عەرزم کردی .
شا زانی کابرا ئەوی ناسیوەوزۆریش

بەجەرگ و بەغیرەتە. دەستووری دا سەت تمەنی بۆ بێنن و بیدەنێ .
هێندێک وەزیر و وەکیل لەوێ دانیشتبوون رەخنەیان لە شا گرت و گۆتیان :
– کاڵەک بایی دە تمەنە بۆچی سەت تمەنی دەدەیەی ؟

شا بە بیستنی ئەم قسە دەستووریدا سەت تمەنی دیکەشی بدەنێ. وەزیر وەک ئەوە کە لە گیرفانی ئەو بچێتە دەر ، دیسان رەخنەی لە شا گرت وشا دیسان سەت تمەنی دیکەی دا بە کابرا . وەزیر پێی وابوو هەرکەس وەک ئەو پێی نەڵێن وەزیر وجلکی نوێی لەبەردا نەبێ ئاقڵێشی ناتەواوە .

ئاقل نیە هەر ئێستا دەچم و پارەکەی لێ دەستێنمەوە .

- باشە برۆ ئەگەر تۆ لەو ئاقڵتر بووی هەزار زێرت دەدەمێ دەنا بۆخۆت دەزانی !

وەزیری سەرلێ شێواو وەدەرکەوت . ئەسپیان بۆ هێناو وەدووی کابرا کەوت کەم رۆیشت زۆر رۆیشت کابرای دیتەوە.

- کابرا راوەستە کارم پێتە .

- کابرا وەزیری ناسیەوە و لێی

وەزیر و چەند دەستەو دەبارەی ئەو رەخنەیان بەرز کردەوە چون زۆریان پێ سەیر بوو.

شا گوتی :

- من ئەو کابرایەم تاقی کردۆتەوە زۆر ئاقڵە و جێی خۆی بوو ئەم پارەی بدەمێ .

وەزیر گوتی :

- بۆ ئەوە کەپێت بسەلمێنم کابرا

هاتە پێش و گوتی :

- چ کارت بە منە جەنابی وەزیر

- من لە لای شاوە هاتووم سێ پرسیار لە تۆ دەکەم ئەگەر نەیزانی سێسەت تمەنەکە دەبەمەوە بۆ بارەگا.

- جەنابی وەزیر! من چووزانم‌پرسیار جواب بدەمەوە من هیچ نازانم. سەوادم نیە مەردی خودابە رێم بەردە با بڕۆم .

بەڵام وەزیر دەستی هەڵنەگرت وملی نەدا ناچار کاڵەک فرۆش گوتی :

- پرسیارەکانت چن ؟

وەزیر گوتی :

- بلێ بزانم چەند ئەستێرە لە ئاسمان هەیە و شەوانە دەبیندرێن ؟

کابرا هێندێکی بیر کردەوە وگوتی :

- چەند جار ژماردوومە بە قەت تووکی کەرەتاڵەی خۆمە .

وەزیر گوتی :

- وا نیە .

کابرا کوتی :

- ئەگەر باوەڕ ناکەی فەرموو بیژمێرە .

وەزیر زانی ناتوانێ ئەم‌کارە بکا ناچار لێی قەبووڵ کرد وگوتی :

- باشە ئەدی نێوەڕاستی دونیا کوێیە ؟

کابرا گوتی :

- من لەگەڵ باوکم چەندجار پێواومە راست ئەم جێگە کە من وتۆی لێ راوەستاوین نێوەڕاستی دونیایە .

- باوەڕ ناکەم!

- باوەڕ ناکەی فەرموو بی پێوە !

وەزیر زانی ئەم کارەشی پێ ناکرێ ناچار لێی قەبووڵ کرد و گوتی :

- باشە دەنا پێم بلێ بزانم خودا ئێستا خەریکی چیە ؟

کابرا گوتی :

- ئاخر منی رەش ورووت و چڵکن و بۆربەسواری کەر چووزانم خودا خەریکی چیە ؟ هەرکەس جلکی جوان و ئەسپی چاکی لە بندا بێ و وەزیر بێ‌جوابی ئەم پرسیارە دەداتەوە .

وەزیر کوتی :

- ها من ئەسپ و جلکی خۆمت دەدەمێ تۆ وەڵامی ئەم پرسیارە بدەوە.

کابرا جلکی وەزیری لەبەر کرد و سواری ئەسپ بوو وگوتی :

- دەزانی خودا چ دەکا؟ ئەوە خەریکە جێگای خەڵک دەگۆڕێ. هەرکەسە بەپێی خۆی کاری پێ دەسپێرێ. من‌ئەوە بوومە وەزیر و تۆش بوویە کەرەوان !

ئەوەندەی گوت و بەرە و بارەگای شا ئاژوا. وەزیر بەفێڵ هەرچی کردی

نەیتوانی بیگاتێ و کابرا بۆی دەرچوو.

گەیشتە بارەگای شاعەباس. شا و وەزیرەکان دیتیان ئەوە کابرا جلکی وەزیری لەبەردا و گەڕاوەتەوە. کابرا هەموو رووداوەکەی بۆ شا عەباس‌گێڕاوە. هێندەی پێ نەچوو وەزیر بە شەرمەساری گەڕاوە و سەری بەرداوە .

شا گوتی :

- ئەقڵ بە شار و دێ و وەزیر و فەلا نیە لەسەر قەراری خۆت راوەستە. من دەزانم تۆ بۆ وەزیر نابی. تەشریفت بچێ بۆ دێ و خەریکی کاڵەک فرۆشتن بە و بە زەوی و زار رابگە. ئەویش ئەوە خودا کردوویە بە وەزیر.

منیش هاتمەوە لەولاڕا

کاڵەمدڕا وچمپێ نەبڕا

نازانم

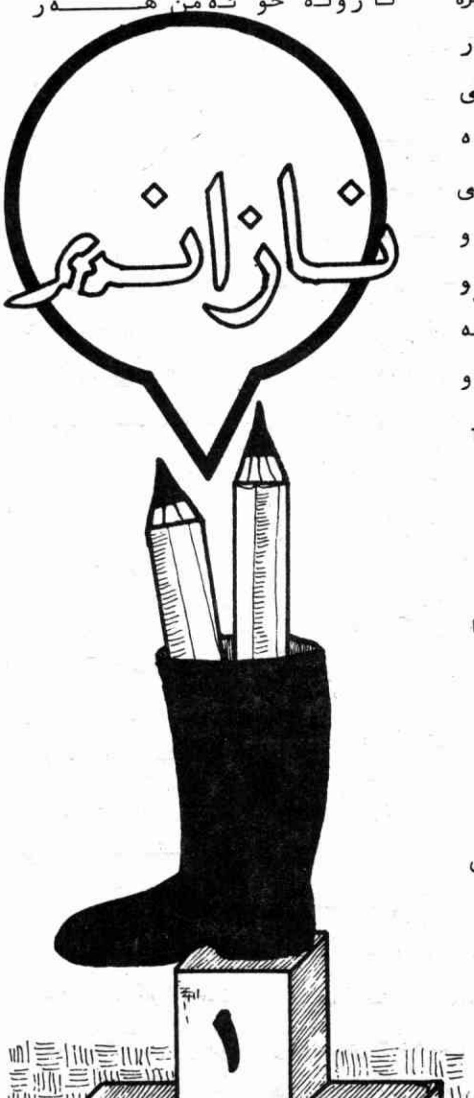

مارف ئاغایی

چوارەمی سەرەتاییم تەواو کردبوو. دوایین رۆژی وەرزی هاوین بوو. دەبا بۆ درێژە پێدانی خوێندن بچم بۆ شار و گوند بەجێ بێڵم. داخی ئەو دوور بوونە وەکوو خۆرە دەیخواردمەوە. من بە ئاهەنگی شمشاڵی شوان و دەنگی بەرخ و کاریلە و جریوە جریوی نێوچڕو دارستانان راهاتبووم و بە جوانیەکانی رژد و کێو و رازو رەوەز چاوم پشکووتبوو. دڵم بە دیتنی ئاوەهەڵدێر، گوڵی کێوی و لێرەوار و گۆڕەپان گەشەونەشەی دەکرد. من لە نێو تۆز و خۆڵ و مژدا رۆژم لێ ئاوا ببوو و لە ژێرتینی کورسیلەدا و لە نێومدبەقی قورماوی رۆژم لێ ببۆوە.

بەڵام هەمووی ئەوانەم بەجێ هێشت و بۆلای شاری وەڕێ کەوتم. خێرا ئاوڕم دەداوە و لە نێزیک گوند را هەتا سەر کێوەکان بە وردی بە پێش چاومدا تێدە پەڕین بە جێم هێشتن و رۆیشتین.

گەیشتینە شار ئەوجێگایەی کە دەبا تێیدا بژیم بەڵام هەموو شتێکی بۆمن نامۆ بوو لە هارە هاڕی ماشێنەوە بگرە هەتا شەقام و ئینسانەکانی. کەوشەکانم دڕا بوون دەگەڵ باوکم چووینە دووکانی کەوش فرۆشێکی پیر و باوکم گوتی جووتێکمان چەکمە دەیە بۆئەو منداڵەی.

گوتم: بابە بۆ چەکمە زووە کەوشم بۆ بکرە.

ی گوتی: نارۆڵە خۆ ئەمن هەر

رۆژێ جووتێکم کەوش پێ ناکرێ مانگێکی دیکە دەبێتە بەفرو باران و ئەو چەکمانە بۆ ئەو دەمیش بەکارت دێن. چەکمەی بۆ کڕیم و باوکم ماڵ ئاوایی کرد و رۆیشت. دەگەڵ کوڕێکی خەڵکی گوندی خۆمان کە دوو ساڵ لە من گەورەتر بوو وەهەر لەو شارەش خوێند بووی وەتاغێکی چکۆڵەمان گرتبوو. شەو هەتا درەنگانێک پێکەوە قسەمان کرد و لە پاشان نوستین. بەیانی بەرەو مەدرەسە وەڕێ کەوتم. زەنگ لێدرا بوو. زۆربەی منداڵەکان چووبوونە کلاس و هێندێکیشیان لە دەرێ مابوونەوە. نەم دەزانی روو دەکوێ کەم بە پرسیار کلاسی پێنجەمی سەرەتاییم دیتەوە و بەپارێزەوە وەژوور کەوتم، پڕ بوو لە منداڵی هاوتەمەنم بەڵام ئەوان دەگەڵ من زۆریان جیاوازی هەبوو. ئەمن کۆتێکی کۆنی قورس لەبەردا، جووتێک چەکمەی بڵیند لە پێ دا، نایلۆنێکی بۆری چڵکنی لە کتێب ودەفتەر ئاخندرا و بەدەستەوە، سەر تاشراو (بێجگە لە چەند تووکی پێشەوە کە بە نێوی شەرەف هێشتبوومەوە) بەڵام ئەوان کەوشی تەوریز ،شەڵواری شەق، کیفی سێ رەنگ وقەڵەمی جوان و سەری شانە کراو، کە ئەمنیان دیت تێکیان دەکوتا و دەیان گوت:

چاو گوند یەیە،

لەبەر گوێلکان راهاتووە

کاکۆڵیشی هێشتۆتەوە

چاوی لێکە ...

بەو قسانە مچوڕکم بە

لەش دا هات و نەم دەزانی لە کوێ و لە کن کێ دا نیشم . هەروا چاوم دەگێڕا کە لە پڕ لە قوژبنی کلاس چاوم بە کوڕێکی کزی جلک شڕ کەوت کە بە تەنیا یی لە سەر کورسیلەیەک دا نیشتبوو . دڵم گەش بۆوە و بێ دوو دڵی راست بۆ لای چووم سڵاوم لێکرد و لە لای دانیشتم و زۆر بە گەرمی وڵامی دامەوە و کوتی لە کێهە گوندی راهاتووی گوتم لە (س ...) رازۆری بە خێرهاتن کردم و گوتی ئەمن سوارەم،کە بۆر و چڵکنێکی خۆم ئاسایم دیت حەسامەوە هەروا دەگەڵ خەیاڵ و بیرمدا دەخولامەوە . هەوەڵ رۆژی مەدرەسەی ساڵی پێشووم وەبیر دەهاتەوە کە مامۆستا هاتبۆ گوند و قوتابیەکانی لە وەتاغێکی چکۆلەی ماڵە کوێخا کە بە هەزار تکا و رەجا هەستاند بووی خڕ کردبۆوە.. مەدرەسەکەمان دوو ساڵ بوو لە بەر کۆنی رووخابوو و ئێستا چانە کرابۆوە . ئەو وەتاغەی تێشی دا بووین دەبا هەموو جارێ دەگەڵ بارینی باران وەسەربانی کەوین و خۆێ ی پێدا کەین وبیشێلین هەتا دڵۆپەی نەکا .بەدەنگی پێی منداڵەکان کەلەپێش مامۆستا هەستابوون وەخۆ هاتمەوە . مامۆستا پاش ئەوەی کە ناوی یەکیەکی ئێمەی پرسی رووی لە تەختە سیا کرد و خەریکی نووسین بوو پاشان رووی لە ئێمە کرد و گوتی بۆ ئەوەی بزانم دەرسی ساڵی پێشووتان لە بیرە یا نا ئەو مەسەلەیەم بۆ نووسیون کێ دەتوانێ حەلی کاتەوە دەست هەڵێنێ.

پێم وابوو ئێستا چل دەست بەرز دەبێتەوەوهەموویان مەسەلەکە دەزانن هەر بۆیە تا ئەو جێی دەم توانی خۆم چکۆلە کردەوە و لە پشت منداڵەکان خۆم مات کرد.. کلاس زۆر بێ هەست بوو بە ماتەماتە چاوێکم لە منداڵەکان کرد کەس دەستی هەڵنەهێنابوو . چاوم لە تەختەسیا کرد و مەسەلەکەم خوێندەوە بۆم دەرکەوت کە حەلی مەسەلەکە دەزانم بەلام نەم دەوێرا بچمە پێش تەختە سیا و دەترسام ئەو مەسەلەیە لە شاریدا وەکوو گوند حەل نەکرێتەوە چونکە تا ئێستا هیچی شارم نەدیتبوو وەگوند بچێ ! مامۆستا گوتی:ئێستا کەکەس نازانێ بۆخۆم حەلی دەکەمەوە . غیرەتم وە بەر خۆم ناو دەستم بە ئاستەم هەڵێنا . مامۆستا نەی دیت و خەریک بوو بۆ خۆی حەلی کاتەوە کە سوارە بانگی کرد مامۆستا ئەوە دەزانێ .هەموو منداڵەکان روویان تێکردم و مامۆستا گوتی :

. وەرە پێش تەختەسیا .رەنگم سوور هەڵگەڕا لاقم دەلەرزی ، لە شەرمان ئارەقەم کرد و دڵم بە توندی لێی دەدا ، چوومە پێش تەختەسیا گەچێکم هەڵگرت و نووسیم... تەواو بووم و لە جێگای خۆم راوستام نەم دەوێرا جارێکی دیکە بیخوێنمەوە چونکە دەترسام غەڵەتم حەلکردبێتەوە بەڵام لە چەپڵەی مامۆستا وقوتابیەکان را بۆم دەرکەوت کە راستم حەل کردۆتەوە چوومە سەر جێگاکەم و دانیشتم . سوارە گەش ببۆوە و هەر بزەی دەهاتێ و ئەگەر بۆ خۆشی زانیبای هەرئەوەندەی پێخۆش دەبوو . رۆژ بە رۆژ زیاتر شەرمم دەشکاند و سوارەش شان بە شانی من دەهاتە پێش . لە نێوە راستی ساڵ دا بوو رۆژێک مودیر هاتە کلاس و گوتی لە لایەن ئیدارەوە ـ موسابەقەیەکی گشتیمان هەیە و هەر کەس پلەی هەوەڵ بێنێتەوە خەڵات دەکرێ .تەنیا شەوێکم دەرفەت بوو . هەوەڵ هاتنەوە لەو هەڵسەنگاندنە ببوو بە ئارەزوویەک کە تاوێکیش لەبیرم نەدەچوو، لە ئێوارێ وە دەستم کرد بە خوێندن . شەو داهات ومنیش بێ و چان دەم خوێند لە ناکاو بەرق کووژاوە ، فانۆسێکمان لە گوندی راهێنابوو هەڵم کرد و لە ژێر سۆی فانۆس دەستم کردبە خوێندن . پێم وابووچوومە تەوە گوند و لە ژێر چرای

گوند دانیشتووم بۆیە زۆر چاکتر حالی دەبووم. هەر لە حالی دەرس خوێندن دائاوزینگ بڕیستان لێ بڕیم و خەوم لێکەوت. شەوێ لە خەوێمدا: پلەی یەکەمم هێنابووە.. دەستێک جل و بەرگی جوان و جووتێک کەوشی تەورێزیان بۆ کڕیبووم لە مەیدانی گەورەی شاردا کۆمەڵێکی زۆر لە خەڵک کۆ ببوونەوە،چەپکە گوڵێکی جوانیان لە ملم کرد بوو. منداڵەکانی گوندمان هەموو هاتبوون و بە شانازیەوە بە خەڵکیان دەگوت:

ئەوە گوندەییە
خەڵکی گوندی ئێمەیە
بابی شوانەودایکی نانکەر
ئا،ئا،ئەوە گوندەیی یە.

لە ناکاو لە خەو ڕاپەڕیم و تەماشام کرد درەنگە و بە پەلە بێ نان و چا خواردن بۆ لای مەدرەسە وەڕێ کەوتم و چوومە کلاس پاش ماوەیەک پرسیارەکانیان بۆهێنا وەلامی زۆربەیانم دەزانی. وەلامم دانەوە و وەدەرکەوتم پێم وابوو کە هەوەڵ دێمەوە لەو فکرە دابووم کە خەڵاتەکەم هەڵدەگرم و دەیبەمەوە گوند و پێشانی دایک و باب و منداڵەکانی دەدەم. بڵێی چ بێ؟ بریا پانتۆڵێک با، چونکە پانتۆڵەکەم سەرچۆکی دڕاوە، یا بریا جووتێک کەوش با و لە باتی ئەو چەکمە درێژانە دەبەرم کردبا ناوەڵڵا کۆت لەهەموان چاکترە چونکە ئەوەدەم نۆرەم بەو کۆتە فەقیرە دەکرد وجارجار دەمشوت. یا بەڵکووهەموانم بدەنێ چەند خۆش دەبووئەودەم ئەمنیش لە تەختی پێشێ دادەنیشتم.

. سێ ڕۆژ بە سەر چوو مامۆستا هاتە کلاس و گوتی نەفەری یەکەمی تەواوی کلاسەکان دیاری کراوەوسبەینی بەیانی خەڵاتیان دەردێتێ بەڵام لە کلاسی ئێوە دوونەفەر یەکەم هاتوونەتەوە ناوی من و سوارەی خوێندەوە و گوتی مودیر سبەینێ پێش بەش کردنی خەڵاتەکان پرسیاری زارەکی(شەفاهی) لە ئێوە دەکا هەر کامتان باشتر وەلام دەنەوە یەکەم دەناسرێن. لە پاشان وەکوو تەواوی ئەو منداڵانەی کە هەوەڵ هاتبوو- نەوە یەکی نامەیەکیان وێ داین و گوتیان سبەینێ بە دایک و بابتان بڵێن لەو کۆ بوونەوەدا بەشداری بکەن ئەو نامەیەم زیاتر لە بیست جار خوێندەوە چوونکە بۆ یەکەم جار لە پێش ناوی باوکمدا دەم خوێندەوە ئاغای ... لە گوندەکەماندا منداڵی چکۆلەش هەر پێیان دەکوت " حەمە شوان"ئێوارێ دەگەڵ سوارە لە مەدرەسە وەدەرکەوتین .هەردووکمان بێدەنگ بووین ئەمن وسوارەلە مێژ بوو پێکەوە هەمبەرانێ* دەرسی بووین بەلام ئەو جار دەگەڵ جارانی تر زۆری جیاوازی بوو ئەمن و سوارە هەر دووکمان بە دڵ پێمان خۆش بوو ئەوەڵ بێینەوە.

سوارە گوتی:

. ئەگەر ئەوەڵ هاتیەوە پێت خۆشە خەڵاتەکەت چ بێ؟

ئەمنیش خەونەکەم بۆ گێڕاوە و گوتم سوارە بۆخۆت دەزانی چەند لەو چەکمەدرێژە و کۆت و پانتۆڵە شڕە بێزارم. بەلام ئەتو پێت خۆشە خەلاتەکەت چ بێ؟

. سوارە ئاخێکی بەتاسەوە هەڵکێشا و گوتی: ئەمن برایەکی لە خۆم چووکترم هەیە و ئەویش دەچێتە مەدرەسە ئێمە بە دوان کیفێکمان هەیە و بەیانان ئەمن دەی هێنمە مەدرەسە و پاش نێوەڕۆیان ئەو دەیبا. ئەمن پێم خۆشە کیفێکیان دابامێ بۆ ئەوەی کە هەر دووکمان کیفمان هەبا و...

. بەیانی چوومە مەدرەسە و لە دوورەوە چاوم بە سوارە کەوت پێکەوە چووینە کلاس و مودیر وەژوور کەوت و گوتی پرسیارێکتان لێدەکەم هەر کامتان وەلامتان زانی بڵێن دەزانم و وەلامی بدەنەوە. مامۆستا پرسیارەکەی ئێستا بە تەواوی لە زار نەهاتبۆ دەر کە هەر دووکمان یەکڕا گووتمان " نازانم !!! "

تێبینی : لەپڕ کردنەوەی ئەم جەدوەلەدا هەموو ئوسوولی ڕێنووسی کوردی بەپێی ڕێنووسی هەڵبژێردراوی ئەم گۆوارە ڕەچاو کراوە جگە لەوەی نیشانەی (٧) دانەنراوە . واتا ئەگەر بۆ وێنە وشەی (شڕ، کوڵ، زۆڕ، شەڕ و . .) ی تێدا بێ بە شکڵی (شر، کول، زور ، شەر و . .) دەنووسرێ .

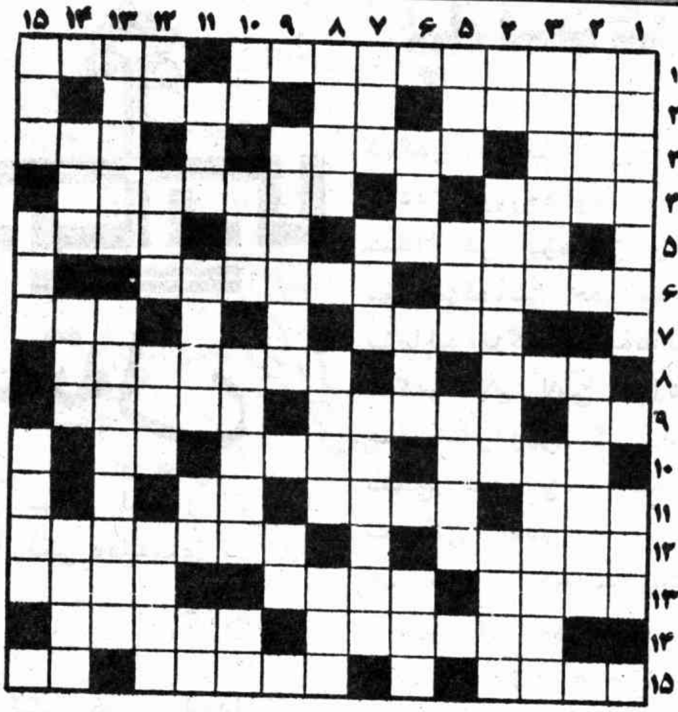

١ـ شێخی سەنعانی بەناوبانگە ـ ئیستلاحێکی ئەستێرە ناسی
٢ـ بەهار خێڵات رووی تێدەکا ـ ئێمەی بێگانە ـ ئازاوژیر ٣ـ سواغی پێ دەکرێ ـ دڵی شاعیر ـ خەمرەوێنی شوان ٤ـ قارەمانی بەناوبانگی چیرۆک بۆمنداڵان ـ دەشتێکی پڕ پیت لەناوچەی دیواندەرە کە زستانان بەفرێکی زۆری لێدەبارێ
٥ـ بەستۆی تاوانبار ـ تیتۆڵ تیتۆڵ ـ نیو سیە ٦ـ لەشکر وسپا ـ دراوی کۆبەی سیخمە ٧ـ باران دەدەمە قاڵە ٨ـ خۆشخوانی بەهار ـ کەلەزرا ووبزدیاو ٩ـ لە سوور بەجێ دەمێنێ ـ شارێکی بەناوبانگی کوردستانی تورکیا ـ دۆل ودەرەی نێوان دوو چیا ١٠ـ پاسەوانی سەر ـ باڵندەیەکی بەرزەفڕ ـ گەوره ١١ـ خاوەن وسێحەب ـ قورسایی ـ نادیار
١٢ـ دووتایی ودوولایی ـ یەکەم سوپێرنەوتکلیشی کووەیتی کە وەسەر مین پەڕی ١٣ـ هەنگەمەوهاوار ـ ئاواتی کۆسە ـ توورەکەیەک لەحەمام ١٤ـ ژیر وبەسەرنج ـ کارێکی سەخت و پڕ زەحمەتە وپیشەی زوربەی پێغەمبەرانی خوا بووە ١٥ـ رام ودەستەمۆ ـ شیلەی خەشخاش ـ لە پەنا ولە تەنیشت .

١ـ شوێنەوارێکی مێژوویی کوردستانە ـ خوو ٢ـ خاتوون زۆری پێ تێک دەچێ ـ بەیانی زوو ٣ـ واحیدی پوولێک بوو ـ دەیهۆننەوە ٤ـ تا وتێ ـ یەک لەوانەی بە حەزرەتی عیسا خەیان بوو ـ سەر لێ شێواو ورێ لێ هەتڵە بوو ٥ـ تامێکە جێ ومەکان ـ رندوو وپزوو ٦ـ وەستای سنە ـ یەک لەپێغەمبەران ـ هەرکەس بە ئی خۆی دەپێوێ ٧ـ تۆی ئینگلیسی ـ کوت وپچڕ ـ ئێلێکی گەورەی کورد دانیشتووی تورکیا وعێراق کەدراوسێی داسنی یەکانن ٨ـ بنەگیا ـ دە هێندەی واحیدی پووڵی ئێران ـ تەنیای بەراوەژوو ٩ـ ئاگالە خۆوژیر ـ ژێر ١٠ـ ژمارەیەکە ـ لە لای برابێ مەگەر قەزا لەلای خودا بێ ـ کەوشەن ومەرز ـ رەنگێک بۆ ماین ١١ـ جێ پێ لەسەر بەفری نەشکاو ـ هەڵە ـ نیەی نابەجێ ـ نیوە کەوا ـ ١٢ـ رێباز ورێگا ـ دڵۆپە ـ عیشوە ـ ئێلێکی بەناوبانگی کوردی شیمال ١٣ـ پێتەختی وێتنام ـ ئەوەندەئاوەکەدەست نوێژی پێ هەڵگیرێ ١٤ـ هوتێلی مەڕ ـ قەفەس ـ حوسێنی خۆمانە ١٥ـ لەولاڕا کاکۆڵی شێرە ئی ئازایان بەرزە زەوی ئاونەگر

پڕکراوەی جەدوەلی ژمارە ١٦ ◄

لەنێو ئەو کەسانەیدا کەپڕکراوەی ئەم ژمارەی سروەمان بۆبنێرن، یەک کەس بەپێی پشک بەبەرەنەدە دەناسرێ. بەمەرجێک ئەمخاڵانەی خواروو لەبەرچاوبگرێ:

١ـ جەدوەلەکە بەخەتێکی خۆش بنووسرێ وابێ پیتەکان بێنەخوێندنەوە .

٢ـ ئەسلی جەدوەلەکەمان بوبنیری لەکاغەزی دیکەدا بەشداری نادری.

٣ـ لانی زۆر پازدە رۆژ پاش دەرچوونی گۆوا رپڕکراوەی جەدوەلەکەی ناردبێ.

٤ـ پڕکراوەی جەدوەلەکە هەڵەی تێدا نەبێ

جایزەی پڕکردنەوەی جەدوەل ساڵێک ئابوونمانی گۆواری سروەیە .

دیاری

مەتەڵ

سی سوار لەبەر
سوارێکی دەلەرزی

" تەون "

دارێکم هەیە لەدارێکی
هەموو لەرزی بەجارێکی

" تەون "

مردووی دەنگ گــەورە
بــروسک و هــــەورە

" تفەنگ "

کۆڵەوەژی گیان کێشانێ
دۆست ودوژمنی نازانــێ

" تفەنگ "

تاجی رەشەی دمهەراسێ
خێووخاوەنی ناناســێ

" تفەنگ "

بۆخۆی بێ گیانە
لەگیانداردەگەرێ

" تفەنگ "

پەندی پێشینـــــان

ئەگەر دونیا برۆدا هەرە
نادە گووزەکاوی .
تشتا کو بۆمالێ رەوایە
بۆ مزگەفتێ حەرامە(هندی
بۆمالە،مزگەفت بەتالە)
ئەگەر لای لایێ دزانی
چما نارازێی ؟
پێنج تلی یێ دەستا
نەوەکی هەڤن .
هیم کری یا هیمنەکن،ئەگــەر
وەهیم ژی کر بیر نەکن.
هەسپێ بەزا جەهێ خو زێدە
دکە .
تو ل ژێرێ روونشتی ، ل
ژۆرێ نەئاخڤە.
گەمی بێدا روونشتیەورووێ
گە میوان رادگرە
روونێ رژیایی چرالغە.
هەسپێ دیاری،ل ددانــــا
نانێرن .
سەخایێ خۆ ناس دکە.
خەمێ خشتێ دپچ پچە،
حەوت شووکری هێتشتا کچە.
دەردێ بێ براتیێ، برامری
دزانە.
برابرایە،بازار جودایە
ل کیسکێ خوە مێزەکە پاشێ
مستێ تێراکە.
دوبرا پێکڤە ناچن گۆرەکی.
بزن ژی مەغلێ خۆ پێکۆل
دکە پاشێ مەغەل تێ.
بزنا گوری ل سەرەکانی یێ
ئاڤێ ڤەدخۆ.

* هۆرە کۆن باسیان نەدەکرد
دەیگوت من چل مەن دەگرم.
* قسەی ساغ لەچەنەی شکاو
دێتەدەر.
* گۆم تاقووڵ بێ مەلــەی
خۆشترە .
* کەس لەپرێک نـابێتــە
کورێک .
* خودا کە غـەزەب لــە
مێروولە بگرێ باڵی دەداتێ.
* ریش نەبێ بەکۆڵتەوە کە
بوو دەبێ شانەی بۆهەڵگری.
* پیاو کۆڵەکەی ماڵە .
* کە کەس لەماڵ نـەبێ ،
رەجەب سەرپاڵەیە .
* هاوین دەگەرێ خەرامانـی
مەست ـ زستان دەگــەرێ
توورەکە بەدەست .
* قسە لەپاش حەوت کێــو
دەگاتەوە بە خێو .
* هەموو کەس نانی خـۆش
دەوێ بەڵام وەک شــوان
نایگرێ بە دڵیەوە.
* کەچەڵ حەکیم بــووایــە
سەری خۆی دەرمان دەکرد.
* سەرێک لەنێوان ســەران
نەبێ برینی چاکترە.
* گۆزە هەمووجارێ بەساخی
لە کانی ناگەرێتەوە .
* شوێنێک مەلای لێ نەبــێ
بەکەڵەبابی دەڵێن بولقاسم.
* بە هەزار حەکیم بەقەرای
دەردەدارێک نازانن .

ژەنەڕاڵێک بە فیس و ئیفادە بەشەقامدا دەڕۆیشت. سەربازێک لەسەرەخۆ بۆ ئەوەی سڵاو بکا بەتەنیشتیدا هات وسڵاوی نەکرد.

ژەنەڕاڵ بە تووڕەیی رووی کردە سەرباز وپرسی:

ـ "سەرباز بڵێ بزانم ئەگەر ژەنەڕاڵێک وسەربازێک لە شەقامدا تووشی یەک بن کامیان دەبێ لەپێشدا سڵاو بکا ؟!"

ـ قوربان ئەوەی بە ئەدەب تر بێ !

لە گوندێکدا هیچ کەس چەقۆی نەدیبوو. رۆژێک کابرایەک چەقۆیەکی لە ئەردی دەبینێتەوە. نازانێ چیە. دەیباتە لای کوێخای دێ ولەوی دەپرسێ کوێخا گیان بەقوربانت بم بزانە ئەوە چیە ؟

کوێخا پاش تێڕوانینێکی زۆر دەڵێ :

" کوڕە ئەوە فەرخە مشارە هێشتا ددانی نەهاتووە ."

کابرایەک بەدۆستەکەی گوت خێزانم سێ منداڵی بەزگێک بووە و لە کاتی منداڵ بوونیدا کتێبی «سێ تفەنگداری»دەخوێندەوە" دیارە ئەو کتێبە کاری خۆی کردووە.

دۆستەکەی لەوەڵامدا کوتی:

ـ" ئەگەروایە دەبێ شوکری خودای بکەی کە کتێبی «چل تووتی»بەدەستەوە نەبووە !".

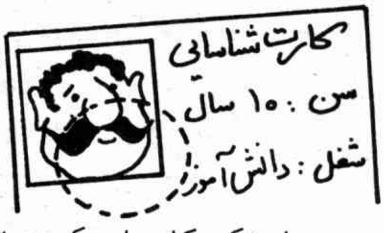

جارێک کابرایەک دەچێتە فەرمانداری بۆ وەرگرتنی کارتی سکوونەت . پێی دەڵێن کاکە دوو قەتعە عەکس بدە کارتت بدەینێ. ئەویش بە سەرسوڕماویەوە مەحتەل دەمێنێ و هیچ عەکسی پێ نابێ. روو لە کابرایەکی تەنیشتی دەکا و دەڵێ :

ـ" کاکە خۆدنیا خرا بوون نیە ئەتۆ دووعەکسم بە قەرز بدەیە دوایە دوو عەکسی خۆمت وێ دەدەمەوە!"

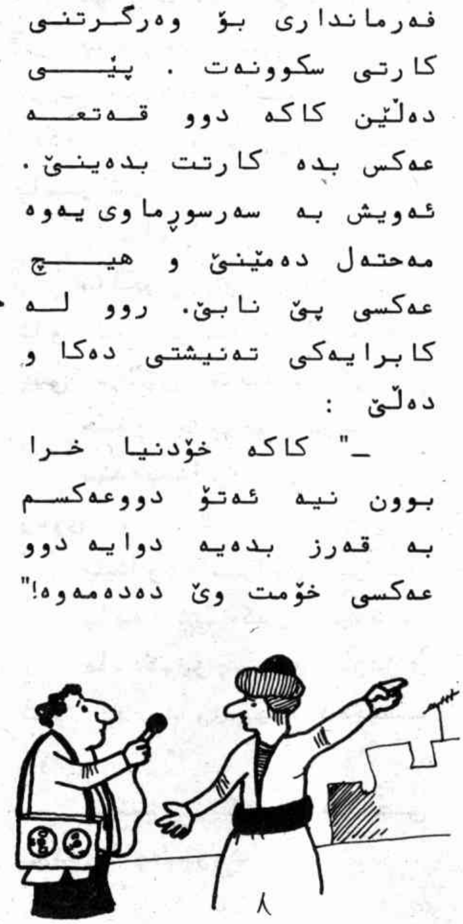

کابرایەک شووژنێک لەسەر رێگا دەبینێتەوە ونازانێ چیە. دەیباتەوە ئاوایی و خەڵکی لێ کۆ دەکاتەوە کەس نازانێ چیە. کوێخا دێ بانگ دەکەن ولێی دەپرسن ئەوە چیە. کوێخا برێکی تێوەڕا دەمێنێ ودەڵێ :

" باوکم تاکەی بۆئێوە بژیم. بۆهیچ فێر نابن . ئەمە بەچکە گاسنە وچاوی نەپشکوتووە !"

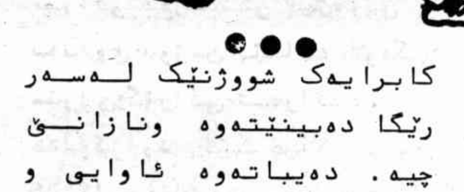

هەواڵنێری رۆژنامە لە کابرایەکی پرسی :

" ئاغا لە شاری ئێوە ئاسەواری کۆن (آثار باستانی) هەیە ؟

جوابی داوە:

" نەخێر خەریکن بۆی ساز دەکەن !"

فەرهەنگۆک

تەوژم :فشار ،هێرش .

بایەخ:بایی،بەها ، (ارزش)

رمووزن:دێوەزمە ،هەیوولا

بنەما :بنەرەت،ریشە

کەلەپوور :میراتەبەتایبەتی میراتی فەرهەنگی مێژوویی.

نەتەوی:دوژمن،بێگانە ،لاوەکی

ستران:گۆرانی،ترانە .

هەلوێژاردن:لێک جیاکردنەوە .

ئیشکارو:قاقر،بیروون،بۆ ئاو

مخترع:داهێنەر ،دروست کەری شتی تازە.

هەس دانەوە :گێرانەوە ،پێش پێگرتن وگەراندنەوە .

آب گرم‌کن:ئاوگەرمکەر ،ماشینی ئاوگەرمکردن لەماڵ وحەمامدا

خورشید :رۆژ .

نوێنگە :نومایشگاە ،جێگەی نواندن ونیشان دان .

ئوجاغ، (اجاق) :ئاورگ .

شە :نم،رتووبەت .

تایەن،دایەن:ئەوژنەی کە منداڵ بۆژنی دیکە بەخێو دەکا .

هۆدە :وەتاغ، ژوور.

جووقە (جوققە) : ئەستێرەی شانی ئەفسەرلەنیزامدا .تاج

فەرەی ئیزەدی:جەلال وشکۆی، خودایانە ،تاجی گەورەیی.

ئاودامێن:درێژەتاسەرعەرزی.

تەیمان:پەرژین،حەسار ، دیوار.

یاو :نۆبەتێ،تەب ،تاووتێ

ماسین:هەڵمسان،باکردن،هەڵتۆقین .

بەلەم : لۆتکە

سەوڵ:پاروو .

هەگەر :هۆ ،سەبەب .

درنج: دێو ، دێوودرنج.

رۆندک : ئەسرین،فرمێسک، هیسر

ئەوک: گەروو ،قرقرۆچکە .

هەژدەر هەژدەرقسەکردن: توند توندقسەکردن .

فیلەنتەر :زەبەلاج ،زۆرزەلام .

حەساس :کێشکچی شەوانەی نێوبازار.

لەجەر :کزولەروبارێک

هەمبەران:رەقیب .

کەلەزراو: ترسەنۆک، ترساو

گۆخڵ: وەستای چەڵتووک

باسترغە : بۆ ئەوە کە برینج چەقەرە بدا لەئاوی دەکەن کە بەمکارە دەڵێن باسترغە .

پاستاو :هەوەڵێن ئاو.

تاڵخۆش : رۆژو دانێک ئاو لە برینج دەگرنەوە و پێی دەڵێن تاڵخۆش کردن .

جلە: ملۆزمی برینج .

سندەپێدان: چرژ دانی زەوی .

پێتاو: میراوی برینج.

پایە : شێلەگەی بچووک

مارەگوێز :تیرەی درێژی ئاو کە ئاوی پیدا دەچێتە گۆڵاو

چەنبەر :پێکەوەنانی باقەی چەڵتووک .

خوونەدان: چەقاندنی باقە .

کۆڵنەمە :کوتانی هەوەڵ جاری برینج لەدینگێدا .

قەرەنیمە :دووەمجار .

گۆخڵانە : هەقی وەستای چەڵتووک .

قەرەنیمەی دوانێ: ئاخ نیمە= ئاخرین کوتان .

هینگ :نرکەی هەناسەی دینگ، لێدەر.

پاکانە : تەوجیە .

گزە : فێڵ .

تەڤیتە : دەڤیتە ، دەیەوی

نەختە : نختە ، بارش .

تکە : دکە ، دەکێ .

رابوون: هەستان .

هزر : فیکر .

بیچی : بیچکە کەو، بار.

هەڤرک : جگر.

هەوە : وە،ئیوە، هونگو ، هونگ .

شیان : کارین ، تواست .

ئاستەنگ : بەغلەجی،تەنگ .

نتلاندن : نتراندن،نەقشاندن (نووسین)

ویج: واج ،وەج، بەهرە .

پیت : حەرف .

راچاڤ کرن: بەرچاو گرتن پاراستن .

ئالوزی: تیکەل پێکەلی .

ساناهی: ئاسان، هیسان .

بلی: بلوو، خەین ژ.

زاراوە: لەهجە .

بیهانی: دەرەکە، مەدەر ،، بیگانە.

بەرسف : جەواب .

مامه پیرەی تامەزرۆ

دیاری: خالیدسەباغی سەردەشت

رۆژنامە

کاری: محەممەد ناهیدسەقز

گۆلی تاق بوستانی کرماشان

دیاری گۆواری سروە

باغی میراوای بوکان

دیاری سابیرمووسازادە

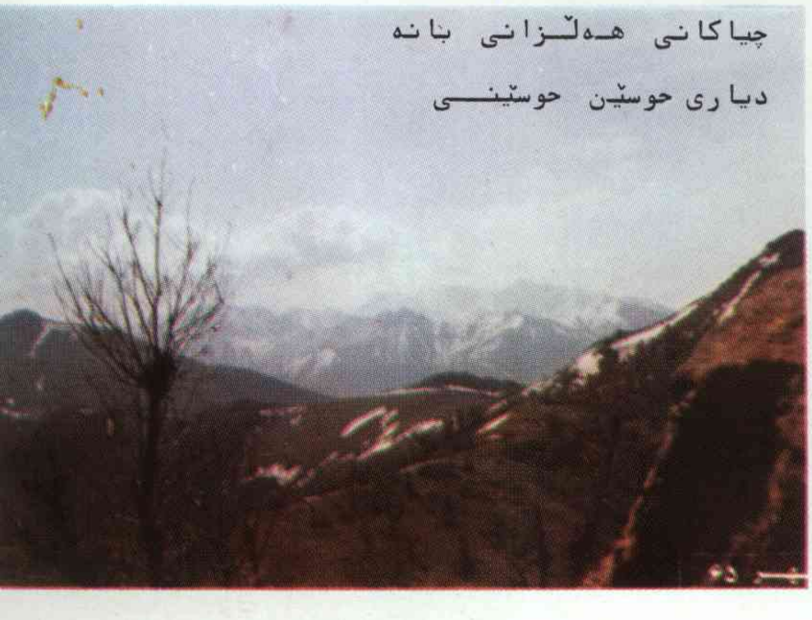

چیاکانی هەلزانی بانە

دیاری حوسێن حوسێنی